

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

FILOZOFICKÁ FAKULTA

ÚSTAV BOHEMISTIKY

DIPLOMOVÁ PRÁCE

ŽENSKÉ POSTAVY

ČESKÉHO VENKOVSKÉHO REALISMU

Vedoucí práce: prof. PhDr. Dalibor Tureček, DSc.

Autor práce: Bc. Kristýna Burdová

Studijní obor: Bohemistika

Ročník: 2.

2018

Prohlašuji, že jsem svoji diplomovou práci vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

Branišovice u Milevska, 18. dubna 2018

.....
Kristýna Burdová

ANOTACE

Diplomová práce se zaměřuje na analýzu vybraných ženských postav českého venkovského realismu. První kapitola práce je věnována všeobecným teoretickým poznatkům z oblasti literárních postav. Teorie zasahuje také do druhé kapitoly, která se již z větší části zabývá praktickou analýzou literárních postav Boženy Němcové – babičky, Karly a divé Bány. Ve třetí kapitole došlo k praktickému rozboru Frantiny Karolíny Světlé, ve čtvrté pak Evy z Gazdiny roby od Gabriely Preissové. V závěru práce jsou shrnuty výsledky výzkumu.

Klíčová slova: Realismus, 19. století, ženské postavy, Božena Němcová, Babička, Karla, Divá Bára, Karolína Světlá, Frantina, Gabriela Preissová, Gazdina roba

ANNOTATION

This graduation theses focuses on the analysis of selected female characted of bohemian country realism. The first chapter deals with general theretical knowledge in the area of literary characters. The theory is also the part of the second chapter regarding, for the most part, practical analysis of literary characters of Božena Němcová – „babička“, „Karla“ and „divá Bára“. The third part concerns itself with practical analysis of „Frantina“ Karolína Světlá, the fourth part with „Eva“ from Gazdina roba by Gabriela Preissová. In the final part the results of the research are summarized.

Keywords: Realism, 19th century, female characters, Božena Němcová, Babička, Karla, Divá Bára, Karolína Světlá, Frantina, Gabriela Preissová, Gazdina roba

Poděkování

Ráda bych poděkovala panu prof. PhDr. Daliboru Turečkovi, DSc. za ochotu i cenné rady v průběhu tvorby diplomové práce a své rodině za trpělivost i vytvoření optimálních podmínek pro psaní.

OBSAH

ÚVOD	7
1. LITERÁRNÍ POSTAVA	9
1.1 Literární postava vs. děj.....	9
1.2 Gramatika vyprávění.....	9
1.3 Literární postava vs. akce.....	11
1.4 Úhel pohledu – fokalizace.....	12
1.5 Je literární postava subjektivní činitel?.....	12
1.6 Literární postava a české prostředí.....	13
1.7 Teorie fikčních světů.....	14
2 BOŽENA NĚMCOVÁ A JEJÍ POSTAVY	15
2.1 Dílo Babička	15
Babička vycházela nejprve po sešitech, a to v Praze u nakladatele Jaroslava Pospíšila. První sešit se poprvé objevil před 16. květnem 1855 (JANÁČKOVÁ in NĚMCOVÁ 1999: 269, 270).	15
2.2 Postava babičky	19
2.2.1 Nadřazení postavy ději.....	19
2.2.2 Typ postavy podle Forstera.....	19
2.2.3 Todorovo psychologické vyprávění.....	19
2.2.4 Chatmanův pojem událost.....	20
2.2.5 Žije postava babičky?.....	21
2.2.6 Postava a charakterizace.....	22
2.2.7 Typ postavy podle Hodrové.....	32
2.2.8 Er-formové vyprávění.....	34
2.3 Dílo Karla	35
2.4 Postava Karly	36
2.4.1 Nadřazení děje postavě.....	36
2.4.2 Typ postavy podle Forstera.....	37
2.4.3 Todorovo psychologické vyprávění.....	38
2.4.4 Chatmanův pojem událost.....	38
2.4.5 Žije postava Karly?.....	40
2.4.6 Postava a charakterizace.....	40
2.4.7 Typ postavy podle Hodrové.....	46
2.4.8 Er-formové vyprávění.....	47
2.5 Dílo Divá Bára	47

2.6	Postava divé Bány	50
2.6.1	Nadřazení děje postavě.....	50
2.6.2	Typ postavy podle Forstera	51
2.6.3	Todorovo apsyhologické vyprávění	52
2.6.4	Chatmanův pojem událost	53
2.6.5	Žije postava divé Bány?	54
2.6.6	Postava a charakterizace.....	55
2.6.7	Typ postavy podle Hodrové	63
2.6.8	Er- formové vyprávění	63
3	FRANTINA KAROLÍNY SVĚTLÉ	65
3.1	Dílo Frantina	65
3.2	Postava Frantiny	67
3.2.1	Nadřazení postavy ději	67
3.2.2	Typ postavy podle Forstera	69
3.2.3	Todorovo psychologické vyprávění	69
3.2.4	Chatmanův pojem událost	70
3.2.5	Žije postava Frantiny?	72
3.2.6	Postava a charakterizace.....	72
3.2.7	Typ postavy podle Hodrové	79
3.2.8	Ich-formové vyprávění	81
4	EVA GABRIELY PREISSOVÉ	82
4.1	Dílo Gazdina roba	82
4.2	Postava Evy	83
4.2.1	Nadřazení děje postavě.....	83
4.2.2	Typ postavy podle Forstera	84
4.2.3	Todorovo apsyhologické vyprávění	85
4.2.4	Chatmanův pojem událost	85
4.2.5	Žije postava Evy?	86
4.2.6	Postava a charakterizace.....	87
4.2.7	Typ postavy podle Hodrové	91
4.2.8	Forma vyprávění	92
	ZÁVĚR	94
	LITERATURA	96

ÚVOD

Téma zkoumání literárních postav je oblíbeným námětem kvalifikačních prací z oboru literatury. Umožňuje podrobně se zaměřit na vybrané osoby zvoleného období a detailně bádát po jejich literárním životě v různých směrech a okruzích.

Tato diplomová práce se orientuje na literaturu 19. století, konkrétně zkoumá ženské postavy českého venkovského realismu.

Je rozčleněna do čtyř hlavních kapitol, jež se rozdělují na část teoretickou a praktickou.

První kapitola zastává výhradně teoretickou část práce, o literárních postavách pojednává z obecného stanoviska. Předkládá historii, různé teoretické přístupy, otázky i úhle pohledu českých i světových badatelů zabývajících se touto problematikou.

Část teorie přesahuje také do druhé kapitoly. Protože se ale práce primárně zaměřuje na výzkum postav, zde se již střetává s praktickým oddílem, který v textu převažuje. Analýza podrobuje zkoumání celkem pět vybraných ženských postav české literatury, jež pocházejí z pera předních spisovatelek - Boženy Němcové, Karolíny Světlé a Gabriely Preissové, a to chronologicky, jak jejich díla vycházela. Výzkum je, na základě teoretické části, rozdělen do několika předem stanovených podkapitol.

Druhá kapitola patří třem postavám Boženy Němcové. Rozebírána je osoba podstatně se vážící k idylickým vzpomínkám na její dětství – babička, dále mladší hrdinka Karla, jež byla odsouzena přetvařovat se za někoho, kým nebyla a dívka Bára, dívka, na základě pověry lidmi opomíjená, ponižovaná a přehlížená.

Třetí kapitola neodchází od Němcové příliš daleko. Studuje Frantinu stejnojmenné knihy její kamarádky a přítelkyně, Karolíny Světlé, vlastním jménem Johany Rottové. Frantina patří k významným dílům a postavám této autorky, výrazného a silného charakteru významně bojující za práva lidu, odmítající nespravedlnost, mstu a zlodějství, za což nakonec zaplatí cenu v podobě životní lásky a umírá tak v samotě a nenaplnění.

Čtvrtá kapitola se orientuje k méně známé postavě Evy z díla Gazdina roba literátky Gabriely Preissové, jež se svou ráznou povahou dokázala vzepřít společenským konvencím a i jako vdaná odejít k muži, kterého milovala. Za svůj přístup se stala lidmi opovrhovanou, kritizovanou a nenáviděnou takovou měrou, až pro ni nejlepším řešením situace byla smrt v podobě skoku do Dunaje.

Protože každá z rozebíraných figur je něčím charakteristická a má jistou výjimečnost vůči druhé, dochází k jejich průběžnému porovnávání. Výsledky analýzy jsou shrnuty v závěru práce.

1. Literární postava

1.1 Literární postava vs. děj

Již více než tři sta let př. n. l. se k literární postavě upírá myšlení nejvýznamnějšího Platónova žáka a známého představitele starověké filozofie – Aristotela. Ten, když ve své *Poetice* definuje tragédii, mezi jejích základních šest složek řadí *děj* a právě *postavu*. Podle Aristotela musí postavy splňovat jisté náležitosti – nějaký úmysl, musí být také důsledné, věrné a přiměřené. Základním prvkem tragédie je *čin*, který je jednajícím postavou pouze podmíněn. Aristoteles tak zcela nadřazuje děj nad postavou, postava ději podle něj pouze slouží (viz FOŘT: 15, 16).

Opačné stanovisko zaujímá o mnoho set let později, přesněji na přelomu 19. a 20. století, anglický esejista a prozaik Edward Morgan Forster. Forster při zkoumání fikčních postav porovnává jejich znaky se znaky postav opravdového světa. Postavy vnímá jako „lidi“ a myslí si, že k fikčním postavám je možný přístup pouze přes jejich lidské stránky, tedy psychologické charakteristiky. Někdy může ale také vítězit děj a postavy mohou být smeteny osudem. Náš pocit, že jsou skutečné, se nám pak jeví jako oslabený (viz FOŘT: 17).

E. M. Forster rozdělil postavy na *ploché* a *plastické*. *Ploché* jsou jednoduché, které se charakterově nevyvíjí, jsou konstruovány kolem jednoduché myšlenky a jsou námi snadno zapamatovatelné. *Plastické* se vyvíjí, mohou nás zaskočit nebo dokonce nějakým přesvědčivým způsobem překvapit (viz FOŘT: 19).

1.2 Gramatika vyprávění

Na přelomu 19. a 20. století se teorií postavy zabýval i Vladimír Jakovlevič Propp, ruský lingvista známý především tím, že se funkční hledisko jednajících postav snažil přenést na ruské zázračné pohádky. Na jeho modelu je cenné zavedení kategorie *funkce*. Může se měnit pojmenování jednotlivých jednajících postav, ale nemění se jejich činnosti – *funkce*, z čehož vyplývá, že v pohádce se často připisují stejné činnosti různým postavám. To nám umožňuje zkoumat pohádku podle *funkce jednajících postav* (viz FOŘT: 21).

V uvažování francouzského sémiotika a spolupracovníka Rolanda Barthesa, Algirdase Juliána Greimase, se střetává Proppovo funkční pojetí s raně strukturalistickou koncepcí Strausse a strukturalistickou lingvistikou Sausseara. Greimas za nadřazené

všemu ostatnímu pokládá *označování*. Tím se snaží přispět k vybudování obecné sémiotické teorie, do jejíhož rámce patří také kategorie narativity. Jeho narativní gramatika podmiňuje jak konkrétní jazykové projevy, tak i celkovou komunikaci. Zavádí pojem *aktant*, kterým je subjekt, jemuž se přisuzuje určitá vlastnost a dělí ho do šesti druhů: *subjekt, objekt, vysílač, příjemce, pomocník a protivník*, přičemž vztahy mezi nimi jsou založeny právě na vzájemné komunikaci, jakési *aktanciální roli*. Několik různých aktérů může ztělesňovat jeden subjekt a jeden aktér může představovat zároveň několik rolí (viz FOŘT: 23 – 25).

Claude Bremond přispěl do této problematiky v oblasti typologie postav. Odchází od zkoumání postav v narativu a zaměřuje se na zkoumání funkcí a rolí, jaké postavy zaujímají ve světech svého specifického působení. Bremond chtěl vytvořit jistý systém, který by prozkoumal struktury podmiňující vyprávění a rozdělil postavy na tři skupiny: *trpitelé, agenti a ovlivňovatelé*. Je názoru, že větvení narativních situací vždy vede ke změně stavu, ať už zhoršení nebo jeho zlepšení (viz FOŘT: 26 – 27).

Pokud můžeme mluvit o sbližování lingvistiky s logikou, pak v případě bulharského filozofa Tzvetana Todorova. Ústředním pojmem jeho přístupu je *akce*. V knize *Gramatika dekameronu* z roku 1969 hovoří o tom, že je přesvědčen o existenci jakési univerzální gramatiky, která dokonce definuje i samotného člověka, která proniká celým vesmírem a všemi jazyky. Takový obrat přinesl ve zkoumání postav zásadní význam. Za základní jednotky svého přístupu ustanovil *propozice* a spojováním propozic vznikají jednotky jim nadřazené – tzv. *sekvence*. Výsledkem změny propozic je právě akce a nadřazené jednotky, sekvence, tvoří samotný text vyprávění (viz FOŘT: 29 – 30).

David Herman nám v knize *Logika příběhů* z roku 2002 nabízí doposud nejpropracovanější variantu přístupu k narativu. Svůj systém přepracovává se stálým zřetelem k pojetím, která ho předcházela. Základní rozdíl mezi ním a ostatními je ten, že na místo již zavedeného pojmu *aktant* používá vlastní pojem – *participant*, který podle něj slučuje lingvistické a narativně teoretické modely. Své pojetí staví na tezi, že existuje zásadní podobnost mezi interpretačními procedurami našeho světa a světů narativů (viz FOŘT: 32 – 33).

1.3 Literární postava vs. akce

Fabule je popisována jako příhoda, o které se vypráví celý příběh, jako materiál pro jeho napsání. Právě do jejího zkoumání se pustila teoretička Mieke Balová. V jejím pojetí je definice fabule spjata s pojmem *události* a události pak s pojmem *aktora*, který je pro nás ústřední. „Fabule je sérií logicky a chronologicky spojených událostí, které jsou způsobeny či zakončeny aktory. Událost je přechod z jednoho stavu do jiného. Aktoři jsou agenti, kteří vykonávají akce“ (cituji podle FOŘT: 37). Přes toto se Balová dostává až k analýze jednotlivých segmentů vyprávění, které rozděluje na *statické* a *dynamické*, tedy na *objekty* a *procesy*. Ty při konstrukci fabule nemohou chybět a také nemohou fungovat jeden bez druhého. Na základě toho ustavuje tři kritéria: *změnu*, *volbu* a *konfrontaci*. *Změna* je buďto setrvání nebo změna stavu, *volbu* charakterizuje jako funkční události, které nabízejí volbu a realizaci této volby, a nebo nefunkční, které pak takové volby neumožňují. Pojem *konfrontace* znamená, že každá funkční událost se skládá ze tří komponentů, a to dvou *aktorů* a jedné *akce*. *Aktéry* řadí do určitých skupin, ti pak sledují nějaký směr a cíl. Prostřednictvím typologie jednotlivých *aktérů* se dostává k pojmu *aktant*, což jsou třídy *aktérů* (viz FOŘT: 37 – 39).

Specifický přínos Balové byl v *motivačním aspektu*. To proto, že pojem *motivace* přinesl do zkoumání postav důležitý rozměr, díky němuž lze tento průzkum spojit i s dalšími strategiemi (FOŘT: 40).

U fabule a syžetu zůstává ještě italský teoretik Cesare Segre. Ten tyto klasické formy rozvedl o *dynamický akční aspekt*. Je názoru, že akce subjektu je něčím, co můžeme již předem vydedukovat, a to třeba na základě přímé indikace – pomocí sloves nebo verbálních konstrukcí (viz FOŘT: 40).

Detailnější analýzou pojmů *událost* a *akce* se zabíral Seymour Chatman. U něj je pojmu *akce* nadřazen pojem *událost*. *Událost* je pak přisouzena pouze aktivním agentům, pro pasivní zavádí pojem *dění*. *Událost* ještě rozděluje na *jednání* a *dění*. *Jednání* provádí činitel – *agent*, nebo je jím zasažen trpitel – *patient*. Činitel a trpitel jsou postavy, přičemž emoce nebo vnímání Chatman považuje za jejich základní činnosti (viz FOŘT: 42).

1.4 Úhel pohledu – fokalizace

Francouzský literární teoretik a historik Gérard Genette v knize *Figures III* pokládá dvě otázky: *kdo mluví* a *kdo vidí*? V prvním případě je myšlen vztah mezi vypravěčem a jeho rolí ve světě díla a literárními postavami, v druhém pak vztah mezi tím, jak je fikční realita předkládána čtenáři a jak se to odráží v jeho porozumění. Domnívá se však, že na místo otázky *kdo vidí*, bychom se raději měli ptát *kdo vnímá*? (viz FOŘT: 45).

Mezi další myslitele, kteří uvažovali o teorii literárních postav, patřil Franz K. Stanzel. Stanzel hovoří o typicky vyprávěcích situacích a jejich složky pak rozděluje na *osobu*, *perspektivu* a *modus*. „Modem rozumíme souhrn možných variant způsobu vyprávění mezi pólem vypravěče a pólem reflektora: mezi vyprávěním ve vlastním smyslu zprostředkovanosti, tj. při němž má čtenář představu, že je konfrontován s osobním vypravěčem, a zobrazením, tj. zrcadlením fiktivní skutečnosti ve vědomí jedné románové postavy, přičemž ve čtenáři vzniká iluze, že vnímá fiktivní svět bezprostředně“ (cituji podle FOŘT: 48). Další složkou je *osoba*, u které poznamenává, že: „..., ich-forma nebo er-forma v promluvách dostatečně neodlišují příslušnost či nepříslušnost mluvčího k vyprávěnému světu“ (cituji podle FOŘT: 49). *Perspektiva* se má zaměřit na to, jak čtenář vidí jemu předkládanou skutečnost a rozděluje ji na *vnitřní* a *vnější*. To právě na základě hlediska, jakým je látka čtenáři podávána. Může být uvnitř příběhu, např. v hlavní postavě, nebo venku dění, třeba ve vypravěči (FOŘT: 48-49).

Filmový a literární kritik Seymour Chatman se zabývá pojmem *hledisko*. Pro Chatmana je typické jeho trvání na oddělování vypravěče a postav ve všech úrovních a ohledech, důsledně také rozděluje mezi tím, kdo vidí a kdo vypráví příběh. Na tomto základě zavádí ústřední pojmy *názor* a *filtr*. *Názor* charakterizuje jako určité vypravěčovy postoje, *filtr* jako mentální, duševní svět postav, jejich fantazie a emoce (viz FOŘT: 51).

1.5 Je literární postava subjektivní činitel?

Otázkou, do jaké míry až literární postava přesahuje rámec textu, se zabývalo mnoho teoretiků. Baruch Hochmann říká, že postavy nežijí v našem lidském slova smyslu a že jsou do určité míry vůči textu nezávislé. Ve smyslu samostatnosti postav vůči textu můžeme rozlišovat dva základní přístupy: *strukturalistický* a *mimetický*.

Strukturalistický postavě rozumí a chápe ji jako velký textový fenomén, zatímco *mimetický* přístup se na literární postavu dívá jako na někoho, kdo vykazuje podobnost se svými skutečnými protějšky (viz FOŘT: 57).

1.6 Literární postava a české prostředí

Čeští teoretikové k průzkumu literárních postav nijak velkým způsobem nepřispěli.

K počátku přemýšlení o této problematice můžeme připojit *Slovesnost* Josefa Jungmanna nebo *Poetiku* Josefa Durdíka. Durdík se zaměřuje zejména na vztah postavy a děje. Děj někdy považuje za hlavní a postavy až za druhořadé, jako by jimi byl děj propleten. Jindy tomu může být naopak, postavy na sebe děj vážou. Teoreticky tvoří tyto podstaty jednotný celek, ale v rámci jednoho díla můžeme mít pocit, jako by byly nevyvážené (FOŘT: 81 – 82).

F. X. Šalda se konkrétně zmiňuje o vztahu postav a děje v jednotlivých českých literárních dílech a také o typech postav, které v sobě zahrnují různé citové i myšlenkové procesy. Přímou se hlásil ke strukturalistické metodě: „To je metoda strukturálná: osoba jako odkaz a poukaz za sebe a nad sebe!“ (cituji podle FOŘT: 82). Pojmy *typ* a *člověk* spojuje jedním termínem *osobnost*, který poté převzala česká estetika a dospěla k závěru, že právě *osobnost* je významem literárního díla (viz FOŘT: 82).

Janu Mukařovskému literární postavy nepřišly jako důvod k hlubšímu bádání, proto se jimi příliš nezabýval. Chápe je jen jako části vyprávění, hovoří o nich pouze v situacích, kdy se věnuje „větším“ konceptům, jako je *kompozice*, *subjekt*, *osobnost* nebo *děj* (FOŘT: 83).

Své pevné místo má literární postava ale v myšlení Felixe Vodičky, který je názoru, že literární postavy jsou plnohodnotné součásti literárního díla a podílejí se na jeho celkové výstavbě. Podílejí se na ději, ale mohou dějovost i přerůst. Vodička postavy začleňuje prostorově i časově a považuje je za *obyvatele specifických narativních světů*, což je zásadní zdroj pro tzv. *sémantiku fikčních světů* (viz FOŘT: 84 – 85).

Jak jsou literární postavy obecně prezentovány a vystavěny, zkoumal Karel Hausenblas.

1.7 Teorie fikčních světů

„Fikční světy jsou sémiotické entity, textově založené a rekonstruované akty čtenářských recepcí, které „ubytovávají“, jakožto homogenní referenční rámce, všechny fikční entity a propůjčují jim stejný status fikční existence“ (FOŘT: 89).

Ruth Ronenová je názoru, že velká část literárních světů obsahuje jádro světů fikčních. Obsahuje ale prý také nefaktové části, do kterých zahrnuje například přání nebo předtuchy vypravěče nebo postav, které fikčnímu světu nenáleží (viz FOŘT: 93).

Laura Rianová říká, že postavy mají přímo svůj fikční svět a přichází s novým pojmem *textové univerzum*. Tvrdí, že vztahy mezi světy nejsou pevné, ale mění se. Děj je pak pouze stopou po pohybu těchto světů (viz FOŘT: 93).

Za důležitý považuje pojem *konflikt*, na který se zaměřuje v jednotlivých světech a říká, že: „...je neustálou podmínkou narativních univerz a ukazuje různé úrovně, na nichž mohou konflikty nastat“ (cituji podle FOŘT: 95). Vyjadřuje se i k pojmu *akce*, která má podle ní lidského konatele, zatímco *dění* má trpitele, nikoliv živou osobnost.

O fikčních světech hovoří i Lubomír Doležel a rozděluje čtyři typy tzv. *modálního omezení*. *Alethická* – rozděluje světy do kategorie nutného nebo možného; *deontická* – kategorie toho, co je povolené, nepovolené nebo nutné; *axiologická* – hodnotné a nehodnotné a *epistemická* – kategorie toho, co je známé nebo neznámé. Říká, že jeden systém je vždy dominantní a ostatní světy tak nemohou působit (FOŘT: 94).

Zmiňuje se také o tzv. *oblasti určené*, která má pevně dané jádro a *oblasti předurčené*, která je založena na našem vyvozování z textu. V textu mohou vznikat i *oblasti mezer*, tak charakterizuje místa, kde se o daném jevu spisovatel nezmiňuje vůbec. Na základě toho existují také postavy plné mezer, protože nemáme, jak se o nich dozvědět víc, než je právě v textu řečeno. Jiným případem jsou postavy historické, u kterých se informace podle výzkumu dají zjistit (FOŘT: 98).

2 Božena Němcová a její postavy

2.1 Dílo *Babička*

Babička vycházela nejprve po sešitech, a to v Praze u nakladatele Jaroslava Pospíšila. První sešit se poprvé objevil před 16. květnem 1855 (JANÁČKOVÁ in NĚMCOVÁ 1999: 269, 270).

Materiálem pro napsání tohoto díla se staly upravené vzpomínky na dětství. Lidový svět je zde představen ve stařence, která se přistěhovala ke své dceři do chaloupky u šlechtického letního sídla. Stará se tu o vnoučata, a protože je moudrá a laskavá, brzy se stává středem společnosti a tuto harmonickou vyrovnanost jí závidí i sama kněžna (OPELÍK: 475).

Tehdejší tvůrčí vzepětí Boženy Němcové souviselo z jedné strany se smrtí zvláště milovaného syna Hynka v roce 1853, z druhé se začínajícím vroucím citovým zaujetím pro H. Jurenku (OPELÍK: 475).

Při prvotním promýšlení *Babičky* byla pro spisovatelku směrodatná také komunikace s českými a slovenskými hegelovci. S nimi se seznámila díky Klácelovu Českomoravskému bratrstvu (JANÁČKOVÁ in NĚMCOVÁ 1999: 294). Jejich myšlenkové koncepty mohly v Němcové posilovat hlavně odvahu k sebeurčení, k chápání subjektu jako toho, kdo roste vztahem k druhým lidem, kdo v lásce a v povinnostech v sobě nalézá a rozvíjí netušené síly (JANÁČKOVÁ in NĚMCOVÁ 1999: 297).

Vyprávění postupuje dle dění v chaloupce podle ročních období, od rána do večera. Strukturu díla určují tematické i stavební komplementární opozice, jako je mládí a stáří, lid a šlechta. Tato póza se výrazně orientuje k hodnotám života a moci lásky, které jsou dílem prostoupeny. Ať už ve vyprávění babiččiny lásky, zámecké komtesy, vesnických milenců Kristly a Míly nebo tragického milostného osudu Viktorky. Z životního módu zosobňovaným babičkou není setřena starobylost norem a přitom vystupuje jako živý i aktuální svým obsahem i funkčností (OPELÍK: 477).

Status hlavní hrdinky *babička* potvrzuje nejenom rozsahem své aktivity, ale i tím, že přijímá některé nové věci svých dcer, na které není zvyklá. Například pomáhá strojit stromek paní Proškové. *Babička* přijela jako pozvaný host a nikdo ji nejmenuje jinak než „babička“. Jenom pro svou dceru je „matkou“ a tak se i představuje paní kněžně, jako „matka jejich matky“. Proti tomu paní domu má pojmenování několik, a to jako „matka“, „paní Prošková“, „paní“, v babiččině blízkosti je „dcerou“, „Terezkou“

nebo dokonce „Terinkou“ a ještě „paní Terezkou“ (JANÁČKOVÁ in NĚMCOVÁ 1999: 307).

Babička je „vesnickou“ postavou pouze na první pohled. Při práci a dodržování vesnických rituálů si vede starosvětsky, ale při jednání s lidmi si počíná jako moderní a nezávislá (JANÁČKOVÁ in NĚMCOVÁ 1999: 308).

Ve vztahu ke skutečné postavě babičky ale Němcová využila jistou dávku svého uměleckého talentu a citění. Postavu si oproti původní přetvořila a upravila. Skutečná Magdaléna Novotná nepocházela z Olešnice a neměla vedle sebe otce, který by jí byl rádcem. Byla totiž sirotek, otec jí zemřel, když jí bylo přes deset let. Sama Magdaléna Novotná nakonec také nezemřela u vdané dcery v Ratibořicích, ale u druhé dcery, v cizí Vídni (ČERNÝ: 76).

V příběhu ale babička žila v pohorské vesnici jménem Olešnice. Měla tři děti, dvě dcery a syna. Když jí jednoho dne od dcery Terezky přišel dopis, ve kterém stálo pozvání a vroucí žádost o přestěhování se za dcerou s manželem Janem Proškem a vnoučaty, babička stála před těžkým rozhodnutím. Nevěděla, zda zůstat ve své milované vesnici i se všemi milými lidmi a přáteli, které tu měla, nebo odejít a poznat tak vnoučata, která doposud neviděla.

Rozhodla se pro rodinu a odjela za dcerou a vnoučaty na Staré bělidlo v Ratibořicích u České Skalice.

Tam byli již všichni plni očekávání, těšili se a děti hádaly, jak asi babička bude vypadat. Když dorazila, s údivem si ji prohlížely. Takřka hned si získala jejich dětská srdce.

Dcera Terezka ji požádala, aby byla babička všem na Starém bělidle nápomocna a starala se, o co bude moci. Největší úlohu však splňovala právě při pečování o vnoučata Barborku, Viléma, Jana a nejmladší Adélku, která si babičku rychle zamilovala a byla jim vzorem. Nejvíce však nejstarší Barunce. Ta v ní našla přítelkyni i průvodce na cestě životem. Babička s dětmi chodila na procházky a ukazovala jim krásy přírody, vyprávěla různé příhody a také je poctivě vedla k víře a náboženství. Na Staré bělidlo si zvykla, ve volných chvílích ještě dokonce spřádala len.

Babiččina životní moudrost, nadhled a láska k bližním se brzy roznesla i po vsi a všemi se stala oblíbenou.

Ve vsi bydlelo také děvče, velice krásné, s velkým množstvím nápadníků, kteří ji chtěli za ženu, ale ona si mezi nimi nikoho nevybrala. Byla dcerou sedláka a říkali jí Viktorka. Kromě krásy pobrala i šikovnost a ochotu. Když do vesnice přijeli vojáci,

jednomu z nich se také zalíbila a začal ji pronásledovat na každém kroku, kam se vydala. Viktorce to bylo nepříjemné a rozhodla se vdát za Toníka ze sousední vesnice, aby se snad podivného vojáka zbavila. Díky náhlé změně svého rozhodnutí a hnání se do svatby, sklidila údiv ostatních. Se svým trápením se svěřila i dalším lidem, ti se jí sice snažili pomoci, vojáka se ale nezbavila a nadále ji stíhal. Když jednou žala Viktorka na louce trávu, upadla a poranila si nohu. V mdlobách se pak nebyla schopna ovládat, a tak ani utéct, když ji podivný voják přenesl k vodě a nohu ji ošetřil. Viktorku uhranul, a když vojáci z vesnice odjeli, Viktorka utekla za ním. Dlouho ji pak nikdo neviděl, až se v lesích za vesnicí začala objevovat žena v roztrhaných šatech zpívající u splavu a vyhýbající se lidem. Vesničané v ní poznali právě Viktorku. Při jedné z letních bouřek však blesk nešťastně uhořel do stromu, pod nímž Viktorka stála, a zabil ji.

Rodina Proškova navštěvovala své přátele, mezi něž patřil myslivec nebo mlynář, babička si také oblíbila hospodskou dívku Kristlu i komtesu Hortensii. Svou upřímností a životní moudrostí učarovala i samotné kněžně, která ji s dětmi pozvala na zámek a i přes podiv zámeckých sluhů si s prostou starou babičkou velmi porozuměla. Protože slečna Hortensie pěkně malovala, přes počáteční nesouhlas jednou dokonce vytvořila podobiznu i samotné babičky.

Díky babiččině pomoci se Kristla mohla provdat za svého milovaného Mílu, stejně tak napomohla tomu, aby slečna Hortensie mohla uzavřít sňatek s italským malířem, jenž se jí líbil. Komtesa ale rok po svatbě zemřela a zanechala po sobě malého synka. O něj se poté starala sama kněžna.

Babička postupně stárla a chřadla, malá vnoučata vyrostla a rozeběhla se do světa. Ještě než babička zemřela, viděla celou rodinu pohromadě. Ze všech nešťastných snad nejvíce želela Barunka, jež svou babičku velice milovala.

Na pohřeb se sešlo veliké množství lidí, kterým byla babička za svého života rádkyní a oporou. Na celý průvod se z okna zámku tiše dívala také kněžna, ta s nešťastným pohledem a smutna jako ostatní vzdychla a zašeptala: „Šťastná to žena!“

Když v roce 1845 vyšla knižní prvotina Boženy Němcové – *Národní báchorky a pověsti*, J. K. Tyl v *Květech* autorce vzdal hold tónu jejího vyprávění. Při vši chvále jí ale doporučil, aby se pustila na jiné pole. Zcela protichůdné mínění měl Karel Havlíček, který v *České včele* hned za tři týdny po Tylovi uveřejnil podporu Němcové a radu, aby na své cestě pokračovala (JANÁČKOVÁ: 44).

Aniž by báchor ku opustila, začala se Němcová věnovat také cestopisné nebo národopisné črtě, povídce a *Babičkou* vkročila na území sociálního románu. Všude si vedla originálně (JANÁČKOVÁ: 45).

V *Babičce* všestranně zaútočila na výchovné principy v čele s kladným nebo záporným hrdinou, což ocenila kritika vítající *Babičku* v roce 1855 (JANÁČKOVÁ: 45).

J. K. Tyl i Karel Havlíček shodně ocenili poznávací hodnotu díla. K. B. Štorch povídce vytkl, že do světlého obrazu starého světa hází „nový svět“ stíny příliš černé. Tím míní sociální konfliktnost například Míly se zámeckým komorníkem. Nelíbilo se mu také, že Němcová na několika místech přímo moralizuje a modernizuje. Modernizací myslel ideovou aktualizaci, zmínky o své vlasti a povinnostech k ní. Tuto modernizaci pokládal jako zkušený čtenář za téměř rušivou (JANÁČKOVÁ: 54).

F. M. Klácel hovořil o *Babičce* jako o díle, které se odlišuje od běžně výpravných prozaických žánrů a připomíná spíše obrazárnu. „Není to román, není to novela, není to žádná povídka, žádná pohádka, nýbrž je to galerie milých podobizen, galerie obrazů prostého života českého, galerie obrazů domácího života, obrazů z přírody“ (JANÁČKOVÁ: 46).

Štorch v *Obzoru* Klácelovi nejprve přitakával, ale vzápětí dodal, že *Babička* není jenom sled obrazů, že zmíněné obrazy tu mají svůj řád a vázanost, kterému nevládne děj, ale postava zralého člověka, kterého může potkat už jedině smrt. Dodává ale také Štorch, že stejně jako obrazy je *Babička* vypravováním a povídkou a ty obrazy jsou jenom částmi vypravování. Jinde zase upřesňuje, že *Babička* není jenom „klasickou povídkou“ s napínavým dějem a rozuzlením. *Obzor* v *Babičce* chválí, že katastrofa nebo rozuzlení, které čtenář očekává, je tak všední a obyčejné, že ani ničím není. Štorch pak polemiky o knize Němcové uzavírá tak, že *Babička* jako povídka nového typu vábí od začátku do konce (JANÁČKOVÁ: 46).

Svou chválu ještě dotvrzuje porovnáním vesnických příběhů užívaných v Německu či Francii, kde cítí jistou napjatost a účelnost, zatímco u Němcové vidí „národně i duševně zajímavé obrazy“ a dodává, že to nepramení jenom z osobnosti autora, ale i z národa (JANÁČKOVÁ: 47).

Klácel i Havlíček přikládali *Babičce* osobitou schopnost působit na čtenáře, navracet ho ke vzpomínkám na dětství či uvolňovat jeho mysl. Klácel prohlásil, že *Babička* se bude líbit pouze tomu, kdo se rád navrácí do své mladosti, kdo se rád ohlíží do ztraceného ráje raných let. Štorch Němcové zase pochválil, že poučení v díle

nevnucuje, ale dokázala vyhledat jakousi „vyšší stránku“ ve venkovském životě, čímž se jí daří bavit a vzdělávat (JANÁČKOVÁ: 48).

2.2 Postava babičky

2.2.1 Nadřazení postavy ději

Na začátku práce bylo zmíněno, že Aristoteles považoval čin za základ tragédie. Opačné stanovisko zaujal Forster. Dle jeho myšlení jsou postavy fikčního světa vlastně lidmi a přístup k nim je možný pouze přes jejich lidské stránky.

Babička je postava inspirovaná skutečným člověkem, kdysi žijící babičkou Boženy Němcové. Očekávána přijíždí za dcerou s tchánem a vnoučaty, kteří si ji rychle oblíbili, rozdává svou moudrost a zkušenosti, pomáhá druhým a nakonec v hlubokém smutku všech umírá. Je postavou, bez které si příběh nelze představit, bez které se nelze obejít, je důležitou osobou veškerých ročních událostí, které se v Ratibořicích odehrávají. Je zcela nadřazena ději, který ji pouze dotváří.

2.2.2 Typ postavy podle Forstera

Babička si za každé okolnosti udržuje nadhled, jedná v klidu a s rozvahou. Nijakým výrazným způsobem čtenáře za dobu trvání příběhu nepřekvapuje, nezaráží, nemění své postoje ani zvyky. Jako stará žena zkušená životem, smířena s tím, co jí dal či odepřel a předávající své vědomosti dalším generacím, beroucí za svůj primární úděl pomoc rodině i ostatním vesničanům, se její charakter nevyvíjí. Babiččina postava je jednoduchá, její chování a jednání se průběhu celého díla nijak nemění.

Na základě rozdělení postav Edwarda Morgana Forstera na *ploché* a *plastické* tak babičku řadíme k postavám *plochým* – typu, karikatuře. Od ostatních se dá snadno rozeznat, lehko zapamatovat a je utvořená kolem jednoduché myšlenky.

2.2.3 Todorovo psychologické vyprávění

Teorii literárních postav se zabýval i Tzvetan Todorov. Tvrdil o nich, že postava jako taková nemá žádný obsah, že je identifikována, aniž by byla popsána. Vyprávění pak rozdělil na dvě odvětví – *apsychologické* a *psychologické* (FOŘT: 31).

Jelikož *apsychologické* charakterizoval jako soustředící se na dění, nějakou akci, *Babičku* řadíme ke druhému jmenovanému. Příběh podává obraz o venkovském

prostředí, o ročním koloběhu na vesnici, veškeré události ale přebíjí chování a jednání stařenky. *Psychologické* vyprávění se zaměřuje na postavu a jejich charakter, *Babička* je tak jeho dokonalým příkladem, ačkoliv podle Todorova se oba typy navzájem doplňují.

2.2.4 Chatmanův pojem událost

Připomeňme Seymoura Chatmana a jeho pojem *událost*, kterou rozdělil na *jednání* a *dění*. *Jednání* charakterizoval jako změnu stavu, kterou prování nějaký činitel, nebo kterou je zasažen trpitel, přičemž činitel a trpitel jsou postavy (viz FOŘT: 42).

Jednáním, jak bude podrobněji rozebráno později, je vystavena také babička. Hned na začátku knihy řeší, jak se rozhodnout v případě dopisu, v němž stála vroucí prosba na odstěhování se k dceři a vnoučatům. Z chování babičky, která se nad psaním rozplakala, cítíme, že rozhodnutí opustit vesnici s dobrými přáteli, kde dosud pobývala, nebylo lehké. „Srdce ji táhlo k dceři a k vnoučátkům, jichž neznala ještě, dávný zvyk poutal ji k malé chaloupce a k dobrým přátelům! Ale krev není voda, touha přemohla dávný zvyk, babička se rozmyslila, že pojedje“ (NĚMCOVÁ 2008: 6). Babička zde byla živým činitelem a hybatelem události, díky které se děj posunul tam, kde v podstatě celé vyprávění o babičce začíná.

Opačný příklad nalézáme v babiččině vzpomínání, kdy paní kněžně vypráví o těžkém životě před a po manželovo úmrtí. „Z první bitky přinesli mi Jiříka do tábora na nosidlech. Kulka dělová utrhla mu nohu. – Uřízli mu ji. Já ho ošetřovala, co síly stačily. – Když se z toho trochu vykřísal, poslali ho zpátky do Nisy. – Já měla radost, doufala jsem, že se uzdraví, že ho co mrzáka nebudou chtít a že budem moc vrátit se do Čech. Ale naděje mne zklamala. Začal najednou chřadnout a nebylo rady ani pomoci, musel umřít. Kde jaký groš byl, dala jsem za léky, a přece to nic nepomohlo. Myslela jsem tenkrát, že o rozum přijdu, že mi srdce žalostí se rozpukne. Ale člověk mnoho vydrží, milostivá paní!“ (NĚMCOVÁ 2008: 73). V tomto případě babička nemá možnost výběru. Manžel jí umírá a ke všemu jí zůstávají tři děti, o které se musí postarat. Protože je zasažena tragickou událostí, vystavena těžké a složité životní situaci, je v tomto případě trpitem.

Chatmann mezi hlavní činnosti, které postava může vykonávat, zařadil mluvení, její prožitky, emoce, myšlení atd. (viz FOŘT: 42).

Události jsou podle Chatmanna buď logicky nutné, nebo ne. V tomto případě se jedná o *akce*, která se přisuzuje jenom aktivním agentům, nebo *dění* přisouzené pasivním agentům (viz FOŘT: 42).

Když se čtenář blíží ke konci příběhu a čte řádky, které popisují, jak babička stárne a schází, jak kašle, nedojde už ani do kostela, ruce jí více usychají a její hlas je stále slabší, až nakonec docela ulehla, již dříve tuší a předpokládá, že přijde její smrt. A protože smrtí končí každý život, jeví se tato událost jako příklad již předem očekávané a logicky nutné události. „Bylo to druhý den kvečeru po návratu dětí, když babička tiše skonávala. Barunka jí předříkávala modlitbu umírajících; babička modlila se s ní, až najednou ústa se nehýbala, oko upřené zůstalo na krucifix nad ložem visící, dech se zatajil. – Plamínek života jejího zhasl, jako zhasíná pomalu dohořívající kahánek, v němž palivo vše stráveno“ (NĚMCOVÁ 2008: 202).

2.2.5 Žije postava babičky?

Baruch Hochman řekl, že postavy nežijí v lidském slova smyslu a že jsou do jisté míry nezávislé vůči textu, kterým jsou založeny, jejich literární „život“ je plně závislý na aktech recepce v systému literární komunikace. Literární postavy jsou dle něho konstrukty založené fikčními světy a vyvolané aktem recepce (viz FOŘT: 57).

S tímto tvrzením lze souhlasit. V případě dětských knížek, například Čapkova *Pejska a kočičky*, *Ferdy Mravence* Ondřeje Sekory nebo naopak naturalistického příběhu malého týraného chlapečka z díla *Kuře melancholik* od Josefa Karla Šlejhara. Zde můžeme říci, že hlavní postavy nežijí v lidském slova smyslu, jsou smyšlené. Babička je ale na rozdíl od předešlých příkladů literární postavou odlišnou. Jako taková nežije pouze v knize, ale žila i ve skutečnosti, ačkoliv je třeba dodat, že osoba Magdalény Novotné, rozené Čudové, prošla do podoby babičky jistou dávkou autorčiny stylizace. Je ale inspirována skutečným člověkem, a proto ji čtenář nebere jen jako pouhý výtvar fantazie, jako postavu, u které si uvědomujeme jasnou hranici mezi smyšleným a reálným světem. U této postavy se nám jasný rozdíl mezi skutečnou a fiktivní figurou stírá a tím, že je inspirována kdysi žijící osobou, dokáže ještě hlouběji zapůsobit na city čtenáře.

V případě *Pejska a kočičky* nebo *Ferdy Mravence* lze říci, že si postavy žijí svým životem a jejich označení se takřka vrylo do podvědomí nás všech. Řekneme-li o někom, že je to „takový Ferda Mravenec“, představíme si člověka zručného, který si

v každé situaci umí poradit. Pokud řekneme „babička Boženy Němcové“, vyplyne nám sice v představách konkrétní podoba ženy tak, jak ji známe z filmů, vydání mnoha knih *Babičky* nebo jen tak, jak si ji sami přestylizujeme. Zároveň s ní nám na mysli vytane skupina vnučátek věčně jí jdoucí po boku, jímž šla příkladem, paní kněžna nebo jen vzor ctnosti a dobrého chování. Toto komické přirovnání ale mělo ukázat, že babičku jako takovou nelze „vytrhnout“ stejně jako Ferdu Mravence, babička nežije „svým“ životem. Babička funguje pouze v jistém kontextu, ve svém příběhu, v okruhu svých přátel a rodiny v Ratibořickém údolí. Pouze tedy v textu s fikční povahou, ačkoliv realistického základu.

2.2.6 Postava a charakterizace

2.2.6.1 Přímá definice postavy

Podle Rimmon-Kenan přímá definice pojmenovává určitý rys adjektivem, abstraktním podstatným jménem nebo jiným typem podstatného jména. Je to to, co je nám jako čtenářům o postavě řečeno (viz FOŘT: 63).

To, co postava říká nebo i jak to říká a v jakém kontextu, je v souladu s myšlením O’Neilla velmi efektivní způsob charakterizace veškerých osob. Těch, které mluví, ke kterým je mluveno i o nichž je mluveno. Dichotomii objektivní vypravěč a subjektivní postava musíme ovšem chápat jako dva protikladné póly na ose subjektivního a objektivního vyprávění (viz FOŘT: 64).

2.2.6.2 Nepřímá reprezentace postavy

O’Neill nepojmenovává určitý rys přímo, ale vyjadřuje ho různými způsoby. Ukazuje nám, jaká postava je a jak postava koná (viz FOŘT: 64).

Tento proces charakterizace v podstatě zahrnuje tři procesy, které se navzájem prolínají. Patří mezi ně proces *konstrukce autorem*, *rekonstrukce čtenářem* a proces *prekonstrukce kontextuálními omezeními a očekáváním*. Ať už se dodržují či nikoliv, jsou myšlena ta očekávání, že hrdinové by měli být vysocí, tmavovlasí a hezcí, detektivové mají být bystří a ten pravý by měl vždy najít svou pravou, se kterou by měl žít až do smrti (viz FOŘT: 66).

Nepřímá prezentace postav je jeden ze dvou zásadních konstitučních aspektů těchto narativních entit. Způsoby nepřímé reprezentace jsou často založeny

na rozmanitých nebo dokonce se i vzájemně prolínajících realizacích. A to například od vzhledu postavy, až k jejím promluvám (FOŘT: 66).

2.2.6.2.1 Vzhled

Vzhled postavy se obvykle vyjadřuje popisem. Je velmi důležitých charakterizačním prostředkem, a to zejména proto, že jasně vyděluje postavu vůči ostatním entitám jejího okolí a pomáhá tak její identifikaci napříč vyprávěním. Důležité je ale také říci, že v případě vzhledu postavy se při jeho kódování nebo dekodování projevují, ať už více nebo méně, jisté předem konvencí dané typologie, které nám z vnějšího vzhledu umožňují usuzovat jisté globálnější vlastnosti postav. Takové typologie mají základy v konvencích literárních i mimoliterárních, uměleckých, společenských nebo i kulturních. Například bělostný plnovous, který se pojí spíše s kouzelným dědečkem než zlým loupežníkem a naopak černý plnovous hodící se spíše k loupežníkovi než kouzelnému dědečkovi (FOŘT: 66).

U literárních postav jsou velice důležité i postoje, jaké ke svému vzhledu zaužívají, jak a za jakých okolností dochází případně ke změně jejich vzhledu a jaký vliv mají tyto změny na proměny vztahů mezi dalšími postavami (FOŘT: 67).

Vzhled je důležitým prvkem i v našem skutečném životě. Prozrazuje mnoho o osobě, se kterou se setkáváme. Na základě vzhledu vidíme, zda se osoba o sebe stará, částečně i určujeme, zda je nám sympatická, nebo ne. Ačkoliv vzhled může v případě vlastností a jednání druhé osoby i klamat, ne nadarmo se říká, že první dojem je nejdůležitější. Důležitou roli hraje také v případě babičky. V různých kapitolách knihy je její vzhled několikrát popsán. Většinou se z důvodu zvláštních nebo výjimečných událostí, které se v průběhu roku v Ratibořicích odehrávají, jedná o charakteristiku jejího oblékání.

Nejdetailnější a zároveň nejdůležitější vykreslení babiččina vzhledu stojí hned v první kapitole, kde se s hlavní postavou seznamujeme. Čtenář si potřebuje utvořit první a základní představu. Stejně jako její vnoučata je zvědavý, jak babička vypadá. Pokud se jim totiž zalíbí, předpokládá se u dětských duší jistá oblibenost už jen právě na základě zevnějšku. „Ony znaly více babiček, podoby jejich se jim v hlavě pletly, nevěděly však, ku které tu svou babičku připodobnit“ (NĚMCOVÁ 2008: 6).

„Z vozu slézá žena v bílé plachetce, v selském obleku. Děti zůstaly stát, všechny tři vedle sebe, ani z babičky oka nespustily!“ „Nemohly se ani vzpamatovat! Jakpak, to

byla babička zcela jinaká než všechny ty, co kdy viděly; takovou babičku ony ještě jaktěživy neviděly! Div na ní oči nenechaly! Kamkoli se postavila, obcházely si ji kolem dokola a prohlížely od hlavy do paty“ (NĚMCOVÁ 2008: 7).

Bílá barva představuje čistotu a jasnost, plachetka je součást lidového obleku. Babička přijela v selském oblečení, kterým tak dala najevo svůj prostý venkovský původ. Z jednání dětí, které na ní div oči nenechaly, vidíme, že se jim zjev babičky velice zamlouval, že je babička na první dojem téměř učarovala a nemohly se na ní vynadívát. Už tím si získala jejich sympatie.

Strohý popis bílé plachetky a selského obleku záhy doplňuje podrobnější charakteristika. „Obdivujou tmavý kožíšek s dlouhými varhánkami vzadu, řáskou telenou mezulánku, lemovanou širokou pentlí; líbí se jim červený květovaný šátek, ježž babička na placku vázaný má pod bílou plachetkou; posedují na zem, aby dobře prohlídnout mohly červený cvikel na bílých punčochách a černé knoflíčky. Vilímek poškubuje barevné klůcky na rohožové mošince, kterou babička drží na ruce, a Jan, starší ze dvou chlapců, zpolehounka zdvihá babičce bílý, červeně pasovaný fěrtoch, neboť nahmatal pod ním cosi tvrdého. Byl tam veliký kapsář“ (NĚMCOVÁ 2008: 7).

Řáskou telenou mezulánkou byla myšlena dámská sukně z polovlněné a polopřízové tkaniny, širokou pentlí mašle a červený cvikel označoval klín na bílých punčochách. Mošinka v dnešním jazyce znamená taška pletená ze slámy nebo z lýka a fěrtoch označoval zástěru lemovanou pruhem látky jiné barvy.

Popis oblečení, které má babička na sobě, je doplněn tím, jak vypadá babička jako taková. „Jednomu je divno, že má babička bílé vlasy jako sníh, druhému, že má babička scvrklé ruce, třetí povídá: „Ale babičko, vy máte jen čtyry zuby!“ (NĚMCOVÁ 2008: 8). Zde autorka typickými znaky stařectví poukázala na věk ženy.

Ve čtvrté kapitole je vyjádřen vzhled stařenky vracející se z nedělní mše opět očima dětí. „V neděli se jim zdála babička vždy trochu jinačí, tvář jasnější, laskavější; také bývala pěkněji přistrojena, na noze nové černé pantoflíčky, na hlavě bílý čepec s holubičkou ze škrobených bílých kalounů. Seděla jí v týle jako opravdová. Děti si povídaly, že je babička v neděli „hrozně hezká!“ (NĚMCOVÁ 2008: 26).

V sedmé kapitole je popsán zevnějšek babičky s dětmi chystajícími se na zámeckou návštěvu k paní kněžně následovně: „Děti byly jako kvítí a babička také měla sváteční oblek; mezulánku hřebíčkové barvy, bílý fěrtoch jako led, damaškový kabátek oblakové barvy, čepec s holubičkou, na krku granáty s tolarem. Pod pažďí nesla si plachetku s sebou“ (NĚMCOVÁ 2008: 66).

2.2.6.2.2 Jednání

Jednání literárních postav je jedním z nejdůležitějších zdrojů. Umožňuje nám usuzovat jejich morální vlastnosti, názory, city, postoje, motivace a v neposlední řadě jejich vztah k okolí. Podle Rimmon-Kenan jednání také výrazně poukazuje na vývojové aspekty postav, přičemž jednorázové činy evokují spíše dynamický aspekt postavy, který velice často hraje roli v krizovém bodu narativu, zatímco obvyklá činnost poukazuje na statický, neměnný aspekt postavy (viz FOŘT: 67).

Takové jednání literárních postav, jaké je interpretované našemu vnímání, k samotným vlastnostem pouze implicitně odkazuje. Čtenář pro odkrytí těchto vlastností potřebuje mít jistý předpoklad, vychází přitom ze svých životních zkušeností, které zahrnují i kulturní zkušenosti a vědomosti a literární konvence. Na základě nich pak pomocí jistých logicko-kauzálních procedur interpretuje literární postavu. Snaží se odkryt její motivace nebo předpovědět její budoucí reakce. Příkladem je fikční agent 007. Jeho jednání je interpretovatelné jako motivované touhou zemřít. V kontextu altruistických misí ho ale můžeme vykládat jako agenta s touhou zachránit svět před jakýmkoliv nepřátem, a to dokonce i za cenu oběti (FOŘT: 67-68).

V případě babičky si znovu připomeňme začátek knihy, kdy babička dostává dopis od dcery, která ji prosí, aby se k nim přistěhovala. „Babička se rozplakala; nevěděla, co má dělat! Srdce ji táhlo k dceři a k vnoučátkům, jichž neznala ještě, dávný zvyk poutal ji k chaloupce a k dobrým přátelům!“ (NĚMCOVÁ 2008: 6). Babiččin pláč je v tuto chvíli vyvolán emočním rozpoložením. Není jí ubližováno, necítí bolest, strach ani smutek. Pláč je výsledkem momentálního zoufalství z nerozhodnosti, zda zůstat tam, kde je doma a má přátele, nebo odejít za rodinou. Svým jednáním ukazuje, že obě varianty jsou pro ni velice důležité a není jednoduché, vybrat si pouze jednu z nich. Nakonec ale odchází a ukazuje tak, že rodina je pro ni na prvním místě.

Dalšího babiččina pláče je čtenář svědkem, když se potká s myslivcem, jenž jí vystrašený po velké bouři oznamuje, že Viktorka zemřela po zásahu bleskem. „Babička spráskla ruce, nemohla chvíli ani mluvit, až se jí pak dvě slze jako bohaté hráchy z oka vyhrnuly“ (NĚMCOVÁ 2008: 185). Tiše pak dodala, že Pánbůh jí měl rád, aby jí přáli věčný pokoj. Zde je pláč naopak způsoben lítostí a bolestí nad vyhaslým životem člověka, který si už v mladém věku prošel velkým trápením a kterému, ačkoliv

se všichni snažili, nebylo pomoci. Rozum ji přesvědčoval, že bylo lepší ukončit pozemské trápení, že takhle Viktorce vlastně bude lépe.

„První, co si babička v hospodářství zcela na starost vzala, bylo pečení chleba. Nemohla snést, že služka s božím darem tak beze vší úcty zachází, ani do díže ani z díže, do pece ani z pece že jej nepřezehnává, jako by cihly v ruce měla. Babička, než kvas zadělávala, kopistem díž požehnala a to žehnání opakovalo se, kdykoli těsto do ruky se vzalo, až byl chléb na stole“ (NĚMCOVÁ 2008: 9). Například v této jedné z mnoha dalších situací poznáváme babiččin charakter. Babička se nerada pletla do věcí ostatních. Když ale na požádání dcery měla být v hospodářství nápomocna a nesouhlasila s přístupem k pečení chleba služky, vzala věc do ruky sama. K pečení sama přistupuje pečlivěji a poctivěji. Skrz hlubokou pokoru k božímu daru se tu promítá i její pobožnost.

Byla osobou, která se s každým snažila vyjít po dobrém, každému dobře poradit a být mu dobrým příkladem. Nestrpěla ale vrchnost, jež se nad prostý lid tvářila povýšeně a pohrdala jím. Vážila si obyčejných dobrých a spravedlivých lidí, mezi něž patřilo třeba děvče z hospody u mlýna, Kristla. Byla to holčina vždy veselá, čiperná a babička ji vždy ráda viděla. Protože se ráda smála, začala ji dokonce nazývat smíškem. Opak představovala paní správcová, ze které i paní Prošková měla respekt. Babička jí při prvním setkání nabídla chléb, kterého si nevzala, a dokonce se na něj pohrdavě zadívala. Paní správcová se nesla výše, než narostla a od té doby se babička jejich opětovnému setkání raději vyhýbala. Neživila v sobě nenávist, jen paní správcovou neměla v oblibě a svůj negativní postoj nedávala najevo slovy, ale činy. Když paní správcová měla přijet do Proškovíc stavení, babička s dětmi raději odešla. Zachovala se tak moudře.

Uvážlivě a ku prospěchu ostatních jednala i v případě zasnub mladé komtesy Hortensie, která si velmi nerada měla brát pana hraběte. Babička při rozhovoru s ní bystře poznala, že ho nemá ráda a naopak, že má ráda svého učitele malování. Protože kněžna věděla, že komtesa strádá, ale nevěděla příčinu ani jak jí pomoci, rozjela se za stařenkou domnívající se, že důvod komtesina trápení zná. Babička se zachovala vstřícně. Upřímně řekla své a tím tak pomohla dvěma lidem zároveň. Paní kněžně, které narovinu odpověděla, co chtěla slyšet i milostslečně Hortensii. Po rozhovoru s kněžnou měla i babička lehký povznášející pocit, odnášela si totiž vědomí, že svým slovem přispěla k blahu mladého člověka.

O babiččině chování lze říci, že s každým jednala tak, jak se on stavěl k ní. Například paní kněžna, které babička oplácela její laskavost a protikladně paní správcová, která prostým lidem pohrdala, proto ji babička neměla ráda. Její jednání bylo vždy úměrné situaci a v každé chvíli si zachovala své dekorum. Vždy se snažila pomáhat druhým, jít dobrým příkladem a každého potěšit vlídným slovem. Její postavu charakterizují spíše obvyklé činnosti než jednorázové činy. Mezi ně patřilo chození každou neděli do kostela, nošení odsud dětem dárky nebo vstávání v létě ve čtyři a v zimě v pět hodin ráno. Její obvyklé činnosti nám tak naznačují statický aspekt postavy.

2.2.6.2.3 Promluva

Bamberg je názoru, že promluvy jsou dalším z důležitých znaků literárních postav. Začleňují se jimi do kontextu narativních děl, a protože jsou vlastně neoddělitelné od akce, děje nebo interakce, svými promluvami se postavy podílejí na utváření světa, ve kterém se pohybují (viz FOŘT: 68).

Promluvy se podílejí na výstavbě literárních postav ve dvou hlavních plánech. Stylistické rysy postavy zařazují do konkrétních pozic ve světech, které obývají a vydělují je tak vůči jejich okolí. Styl řeči, jakým postavy hovoří, podle Rimmon-Kenan poukazuje na společenské zařazení a naznačuje i některé její individuální charakteristiky. Stejně jako jednání postavy, také promluva odkazuje k implicitním významům, které se pak podílejí na čtenářské interpretaci. Pokud by došlo k záměně mluvy dvou postav, například agenta 007 a loupežníka, čtenář by byl zmaten a začal by přemýšlet o důvodech porušení této literární konvence (viz FOŘT: 68).

Informace o literárních postavách se v podstatě dozvídáme stejným způsobem, jako se šíří informace o skutečných lidech z našeho okolí v každodenní komunikaci. Stejně tak je tomu i v případě promluv. Ovšem, některé způsoby mluvních prezentací literárních postav se velice liší od způsobu, jakým se dozvídáme informace právě v každodenní praxi. Tato odlišnost fikčních a narativních diskurzů nefikčních je výsledkem procesu fikčního zobrazení. Asi nejzřetelněji můžeme tento fenomén pozorovat tam, kde se jedná o zobrazování vnitřních stavů fikčních postav (FOŘT: 69).

Neoddělitelnost promluvy a jednání je patrná také u babičky.

Když přijela do Ratibořic k dceři a vnoučatům, děti obdivují, jak vypadá. Neposedný Jan zvedl babičce bílý červeně pasovaný fěrtoch a chtěl se dovítit, co

tvrdého je pod ním. Byl tam kapsář, ve kterém by byl rád věděl, co babička schovává. Barunka ho ale odstrčila se slovy, že na něj řekne, že chce babičce sahat do kapsáře. V tu chvíli čtenář cítí jisté napětí a očekává, jaké bude babiččino jednání a co na to řekne. „Babička si toho všimla, nechala řeči s dcerou, sáhla do kapsáře řvouc: „No, podívejte se, co tu všechno mám!“ A na klín vykládala růženec, kudlu, několik chlebových kůrek, kousek tkanice, dva marcipánové koníčky a dvě panenky. Poslední věci byly pro děti; když jim to babička podala, doložila: „Ještě něco vám babička přivezla!“ a hned vyndávala z mošinky jablka a kraslice, z pytlíku osvobodila koťátka, z košíku kuřátka. To bylo radosti, to bylo skákání! Babička byla nejhodnější babička!“ (NĚMCOVÁ 2008: 7).

Babičku Janovo drzé chování ohledně dotýkání se věci, která mu nepatří, nikterak nevytrhne z jejího klidu a vyváženosti. Pochopí dětskou zvědavou duši, a tak přestane hovořit s dcerou a začne se věnovat vnučatům. Aby jejich zvědavost nasýtila, začne z kapsáře vyndávat věci jednu po druhé, díky čemu děti nevychází z údivu. To, co děti překvapí nejvíc a z čeho mají radost největší, si ale nechává až na konec. Vnučata tak na závěr zažívají největší překvapení v podobě koťat a kuřat, kterými si je babička naprosto získala.

Z jejího jednání a mluvy vyzařuje nadhled nad věcmi, životní rovnováha i láska ke svým nejbližším. Čtenář cítí, že babička není urážlivá, zbrklá nebo domýšlivá, ale že jako by si najednou uvědomila, že se dětem chvíli nevěnovala a záhy se to snaží napravit.

Její dobré srdce je vidět i tehdy, kdy se jí začíná stýskat po své staré chaloupce. To dcera Terezka pozná a požádá babičku, zda by jí mohla být se vším k ruce a poroučela, jak se jí líbí. „To já ti s radostí udělám, jen když ti přijdu vhod; víš, že já jsem takové práci zvyklá,“ odpověděla babička všechna potěšena. Ještě ten samý den vylezla na hůru podívat se, jak to s tím lenem dopadá, a druhý den viděly děti poprvé ve svém živobytí, jak se přede na vřetánko“ (NĚMCOVÁ 2008: 9). Babička je prostá žena, která nikdy nechtěla nikomu nic přikazovat či někoho komandovat. Z chaloupky je zvyklá poctivě pracovat a zvládat každodenní povinnosti a ráda se cítí využita. Do záležitostí ostatních lidí se nerada pletla a stejné to bylo i s hospodářství dcery. Když ji ale Terezka o pomoc požádala, ochotně a s radostí přikývla. Cítila zase nadšení pro práci i svou užitečnost.

Stará žena svorně a s pokorou přijímala věci dobré i špatné tak, jak se děly. „Co je člověku ke škodě nebo k užitku a zabít se musí, no spánembohem, zabte to, jen ne

mučit,“ říkala (NĚMCOVÁ 2008: 13). Jako již životem zkušená věděla, že některé věci se dějí pro dobro druhého, že je třeba zabít zvíře, aby bylo, co jíst. Na druhou stranu i se zvířaty soucítila a nechtěla, aby se trápila. I z toho důvodu při zabíjení kuřat nemohly být přítomni děti, protože by ho litovaly a ono by pak podle babičky nemohlo v klidu zemřít.

Ačkoliv to byla moudrá a vyvážená stařenka, i ji některé věci rozčílit dokázaly. Protože byla spravedlivá a nesnášela neoprávněné příkoří na nevinných, velice ji znepokojila situace, kdy se psi Sultán a Tyrl podkopali do chlívků a za jednu noc roztrhali deset malých žlutých a k světu čiperných kačátek. Když ráno otevřela chlívek a ven se vyhnala zděšená kejhající husa se třemi zbylými kačátkami, babiččiny ruce sklesly. Nejprve si myslela, že to udělala kuna, ale podle stop se dovtípila správných škůdníků. Nevěřila svým očím, a když ještě psi dělali jakoby nic, to ji rozčílilo nejvíce. „Pryč ode mne, vy zloto! Co vám udělaly ty kačátka? Máte snad hlad? Nemáte; z pouhé svévolnosti jste to udělali! Pryč ode mne, ani vás vidět nechci!“ (NĚMCOVÁ 2008: 14). Z babiččiny promluvy vyplývá vybočení z jindy rovnovážné a klidné povahy. Starání se o malá mláďata, které nakonec přišlo v niveč a náhlé utnutí jejich mladého života v babičce vzbuzuje lítostivé emoce, které nedokáže zadržet uvnitř sebe. Toto je jediná situace v celém příběhu, kdy babička dává své rozčílení najevo tak výrazným způsobem.

Ráda naslouchala druhým, chápala jejich trápení a snažila se je v těžkých chvílích uklidnit a povzbudit laskavým slovem. Když se jednou při setkání a rozhovoru s babičkou a dětmi slečna Hortensie rozplakala, babička na rozdíl od dětí rozuměla hlasu jejího srdce. „Milostslečna vzpomněla si na svůj domov a na svoje přátele,“ pravila babička; „to vy děti ještě nevíte, jak to je, když musí opustit člověk místo, kde vyrostl. Kdyby se mu i dost dobře vedlo nápotom, přece na ně nemůže zapomenout. Však to jednou také pocítíte. A milostslečna zajisté tam má příbuzné?“ (NĚMCOVÁ 2008: 87).

Stejnou oporou se snažila být i své dceři Terezce, když jí manžel odjel s paní kněžnou a slečnou Hortensii na zimní sídlo a Terezka z toho byla velice smutná. „No, Terezko, neplač,“ říkala babička; což je to všecko platno, toť jsi věděla, co tě čeká, když sis ho brala, tedy musíš trpělivě snášet. – A vy, děti, mlčte; modlete se za tatínka, aby zůstal zdravý, a dá Pánbůh jaro, vrátí se zase k nám“ (NĚMCOVÁ 2008: 115). Snažila se dceru nejenom podržet a podpořit, ale zároveň věci předložila tak, jak jsou, bez

růžových brýlí a upozornila, že je třeba je tak brát. Tím dávala najevo svou smířenost se světem a životem.

Babiččina řeč odpovídá jejímu charakteru. Je za každé situace jako by předem promyšlená, na všechny otázky zná odpověď. Nemluví unáhleně, naopak klidně, s velkou rozvahou a velká část jejího slovního vyjádření skrývá radu, moudro, které je v něm leckdy zaobaleno tak, aby jako poučení na první pohled ani nevypadalo. Z její promluvy je cítit uctivost. „Babička vstala uctivě ji vítajíc. „To je rodina Proškovic?“ ptala se kněžna, přehlédnouc tváře dítek. „Ano, milostivá paní, jest!“ odpověděla babička. „Tys jistě jejich babička?“ „Jsem, milostivá paní, matka jich matky“ (NĚMCOVÁ 2008: 40).

Vždy se vnoučatům snaží odpovědět co „nejcitlivěji“, aby je zbytečně nikterak nevystrašila. Například, když se děti ptají, co znamená, když je člověk bláznivý, babička odpovídá: „Inu, když nemá člověk dobrý rozum“ (NĚMCOVÁ 2008: 16).

Na její prostý venkovský původ ukazuje i hovorová čeština, kterou se vyjadřuje. Z našeho dnešního pohledu je v ní už množství slov knižních nebo zastaralých. Příkladně zmíněné „inu“, částice, místo které bychom dnes použili spíše tvar „no“.

2.2.6.2.4 Vlastní jméno

Vlastní jména mají především referenční význam, to znamená, že odkazují k vlastnostem postavy, které jí čtenář přiřazuje v rámci svého vnímání, chápání a pocitování fikčního textu. Pojmenování je vždy velice důležitou součástí jejich tvoření a jakmile je podle Lodgeho postava pojmenována, jméno se od ní samotné už nedá oddělit. Roland Barthes říká, že když romanopisec v protikladu k mnoha svým kolegům vytváří množství slovních mas a dává jim jména a pohlaví, přiřazuje jim pravděpodobná gesta, umožňuje jim mluvit užitím uvozovacích znamének a chovat se konzistentně, pak jsou tyto slovní masy jeho postavy. Od chvíle, kdy je postava pojmenována, můžeme k ní odkazovat jako k určité množině propozic, která se čtením proměňuje a více konkretizuje. Díky vlastnímu jménu postava existuje tzv. mimo své významové rysy. Tuto existenci postavě přisuzuje právě čtenář (viz FOŘT: 72).

Počátek výzkumu vlastních jmen lze přičíst Saulu Kripkovi, který vlastní jména považuje za tzv. *rigidní designátory*, tedy určité výrazy, které ve všech možných světech označují jednu a tu stejnou entitu. Tento předpoklad z oblasti logické sémantiky se zásadním způsobem uplatňuje také v sémantice narativní. Vlastní jména hlavně

umožňují rychlý způsob odkazování v rámci jednoho díla, slouží totiž jako jednoslovné nebo víceslovné kategorie, kterým čtenář během čtení přiřazuje explicitně nebo implicitně interpretované atributy. Slouží jako konkrétní „věšáky“ na vlastnosti postav, a to na rozdíl od popisů, které se mohou vztahovat k různým subjektům. Podle Reeda je hrdina totiž zcela jedinečný, má své jméno, které vytváří a brání ho, jeho totožnost je upevňována jeho akcemi. Důležité je říci, že jméno postavy odkazuje ke specifickému fikčnímu konstrukt, který nazýváme postavou napříč celým světem díla a toto jméno a postava jsou v neustálém dynamickém vzájemném působení. Podle Kriptoka mohou být také vlastní jména velice důležitým významotvorným prostředkem, který narativní světy uvádí do souvislosti se světem reálným nebo s dalšími jinými narativními světy. To jsou ty případy, kdy vlastní jméno označuje buďto reálně žijící postavu nebo postavu jiného narativního světa. Vztahy mezi lidmi a stejně pojmenovanými literárními postavami, jsou důležité hlavně tam, kde se je dílo snaží využít významově. Buďto jimi posiluje anebo naopak podrývá svoji autoritu ve vztahu k reálnému světu. Reálné postavy se objevují v realistických románech či ideologických popisech historie, v postmoderních mystifikacích nebo přímo v kontrafaktových fikcích. A ve všech těchto užitích fungují jako velmi důležitý prostředek odkazování k realitě. Pokud jsou v různých dílech postavy, které se ale jmenují stejně, vždycky jde o významotvorný odkaz – na sémantice nového použití postavy, kterou už „známe“, se „známost“ postavy podílí velkou měrou. Stávající kontext slouží jako báze pro ustavení nového kontextu. Intertextové odkazy k postavám jiných děl, stejně jako zahrnování skutečných lidí do fikce, jsou zvláště atraktivní pro postmoderní literaturu. Ta ve své snaze rozkolísat hranici mezi fikcí a realitou často a také ráda používá „velká“ jména, ať už primárně skutečných nebo fikčních. Mezi ně patří třeba Napoleon Bonaparte, Franz Kafka amnohá další (viz FOŘT: 73).

Babička se vlastním jménem jmenovala Magdaléna Novotná. V textu Němcové její jméno nemá příliš velký význam. Idylický příběh představuje láskyplnou postavu starající se o vnoučátka, která ji po celou dobu oslovují pouze jako babičku. Stejně jí říkají i další lidé z Ratibořického údolí, včetně kněžny i komtesy Hortensie.

Citově zbarvené označení „babička“ čtenáři evokuje laskavou, moudrou stařenu, vždy schopnou dobře poradit. Menšího vzrůstu s bílými vlasy v sukni až na zem a hlavně s úsměvem na tváři. Babička je bez pochyby jedinečná, své označení deminutivem si díky svým vlastnostem, tím, jak se chová a vyjadřuje, plně zaslужuje.

Její označení Magdaléna Novotná se v knize vyskytuje zřídka. Je tomu tak vesměs v situacích, kdy babička vzpomíná na svou minulost. Třeba, když smutné Kristle vypráví příběh o svém již mrtvém muži Jiřím, aby ji povzbudila v jejím trápení. Protože líčí příběh z mládí, je v něm oslovovaná jako Madlenka, Madlena. „Jednou tedy zrána kosím, bylo to v sadu, tu slyším za sebou „Pomáhej Pánbůh, Madlenko!“ Ohlídnu se, chci říci „Dejž to Pánbůh!“, ale nemohla jsem leknutím promluvit, srp mi vypadl z ruky...nebyl to důstojník, sice, bych byla srp nepustila. To bylo radostné leknutí. Jiří stál přede mnou!“ (NĚMCOVÁ 2008: 151).

Jméno Magdaléna Novotná jako takové ničím nevyniká, jedná se o „obyčejné“ jméno i příjmení označující „obyčejného“ člověka z vesnice. Příjmení Novotná se i v dnešní době objevuje v první desítce nejčastějších. V případě babičky – Magdalény Novotné se toto jméno narativního světa pojí i se skutečnou kdysi žijící osobou. Příběh je příkladem realistické, ačkoliv upravené a zidealizované povídky 19. století.

2.2.7 Typ postavy podle Hodrové

Jistá typologie je implicitně obsažena ve všech detailnějších analýzách literárních postav. Možných kritérií dělení, typů a typologií literárních postav existuje velké množství a mohou být založena v nejrůznějších plánech literárních děl a vůbec celého kreačně-recepčního procesu literární komunikace (FOŘT: 75).

V prvním plánu tak třeba můžeme mluvit o typech postav v závislosti na konkrétním způsobu jejich konstrukce za použití konkrétních narativních strategií. Tak se můžeme setkat například s postavami pojmenovanými vlastními jmény, šiframi nebo pouhými popisy. Způsob zavedení postav má významný podíl na jejich významových charakteristikách v díle, ale když mluvíme o typologii, většinou neodkazujeme k formálním rysům jejich zavedení, ale spíš k tomu, co můžeme nazvat typologií charakterů. Pojem charakter používáme pro označení dynamických aspektů konkrétních postav, jejichž motivace jsou předmětem čtenářské interpretace (FOŘT: 75).

Takové typologie souvisí vždy se dvěma aspekty. S informacemi, které nám narativní texty o postavách nabízejí a s jejich interpretací. Daniela Hodrová rozlišila mezi *postavou-definicí* a *postavou-hypotézou*. *Postavu-definicí* charakterizuje jako postavu vysvětlitelnou, explicitní a plně v textu determinovanou. Jsou to postavy jasné a to i bez ohledu na to, kolik toho o nich víme, neobsahují nic nezjevného. Nemají

tajemství. *Postavu-hypotézu* potom naopak popisuje jako vysvětlitelnou pouze částečně, ne zcela explicitní a neúplně determinovanou. Jsou to postavy neurčené a neurčité, vždy existuje nějaká skutečnost, o které víme, že nám o postavě není známá (viz FOŘT: 76).

Postavy také mohou být teologizovány za prvé v souvislostech s kontexty skutečného světa a za druhé ve spojení s kontexty literární tradice. Hodrová tvrdí, že jednoduše řečeno, typ je variantou charakteru, u kterého je zdůrazněna jeho sociální reprezentativní funkce. Postava jako typ totiž reprezentuje určitou dobu, sociální skupinu nebo má nějaké typické vlastnosti jejích představitelů, její osud nebo příběh je typický pro představitele této skupiny nebo případně i celé doby. Typologie postav je nedílnou součástí typologie žánrové a vývojové a značně souvisí s aspekty identity literatury vůbec. Pokud například hovoříme o hrdinech nebo romantických postavách, které většinou spojujeme s kvalitou rozervanosti, vztahujeme je vždy k jejich romantickým světům a také k jejich místu v literárním vývoji. Jsme schopni je identifikovat. Identifikace pak může sloužit jako důležitý prvek literárně genologického a historického zkoumání (viz FOŘT: 77).

Příběh babičky začíná tím, že měla syna a dvě dcery, že bydlela v pohorské vesničce na slezských hranicích a že žila spokojeně v malé chaloupce. Nežila zde osamocená, všichni obyvatelé vesnice ji měli rádi a brali ji jako matku a rádkyni, jejíž přítomnost si žádali u všech důležitých událostí zde se odehrávajících. Pak přichází babičce dopis od nejstarší dcery, ve kterém ji prosila, aby se k ní přestěhovala. Čtenář je dále svědkem babiččina příchodu do Ratibořic i dalších událostí tak, jak se tu postupně během roku odehrávaly.

Knihla nás sice uvádí do babiččina života, ale protože začíná až jejím stářím, máme pocit, jako by nám unikl veškerý její předcházející život. Nevíme, kde babička žila jako mladá, kdo byli její rodiče nebo ani za koho se provdala.

Ačkoliv kompozice knihy je chronologická, informace z babiččina mládí a minulosti se dozvídáme až v průběhu útržkovitým nastiňováním. Babička se navrácí do raného věku vzpomínkami na nezapomenutelné setkání s císařem Josefem nebo líčí právě svou lásku k Jiřímu, kvůli kterému odešla z domova.

Protože máme pocit, že stále existují věci, které o babičce a její minulosti nevíme a o kterých babička nehovoří, na základě typologie Daniely Hodrové, patří babička k *postavě-hypotéze*. Stále ji necítíme jako beze zbytku vysvětlenou.

2.2.8 Er-formové vyprávění

Sémantika fikčních světů je založena na klasickém naratologickém výzkumu stylistických aspektů narativů. Texty vyjadřují určité rysy a pravidelnosti, díky kterým jsme schopni považovat entity, ke kterým odkazují, za soudržné fikční postavy. Nejde tolik o vlastní jména postav, k nimž texty referují, ale o to, že narativy celkově, díky svým referenčním schopnostem, mohou referovat k entitám, které se účastní na dění ve fikčním světě. Tato reference je do jisté míry redundantní, to znamená, že neustále musí být obnovován její směr k objektu, ke kterému se daná informace vztahuje. Nejobecnější rozlišování pravidelností v referenci nás dovede k rozdílu mezi ich a er-formovými výpověďmi. Rozlišení ich-formy a er-formy má totiž zásadní funkci, která je daná konvencí. Výpovědi v první osobě se spojují se samotnou postavou. Ta má konvenčně dány určité výpovědní a esenciální kvality. Výpověď ve třetí osobě potom tradičně spojujeme s entitou, kterou nazýváme objektivní vypravěč a jehož vlastnosti jsou podobně konvenčně založené (FOŘT: 90).

Můžeme hovořit jednoduše o subjektivním a objektivním vyprávění. Er-formové vyprávění je zpravidla charakterizováno jako „božské slovo“, které nám v narativním světě udává pevné body. Takové vyprávění zavádí fakty, o kterých jako čtenáři nepochybujeme a nemáme k tomu ani důvod. Tento mluvní výkon ustavuje zpravidla „kostru“ narativní postavy, ale stejně tak i jejího okolí a její vztahy s ostatními entitami daného světa. Vyprávění v první osobě konvenčně spojujeme se subjektivními vlastnostmi, se subjektivním vyjádřením a popisem toho, co se udává. Počítáme zde s jistou možností nevěrohodnosti a vyvratitelnosti. Podle Marie-Laure Ryan mohou být osobní vypravěči totiž nespolehliví, zatímco neosobní takoví být nemohou, a to proto, že nejsou individualizováni. I takové vyprávění je zdrojem našich informací o literární postavě – takto buďto ukazuje vyloženě sama k sobě nebo touto referencí může odkazovat ještě k postavě jiné nebo i k více postavám. Zřejmé je ale to, že jak k postavě referují objektivní er-forma a ich-forma, se liší. Výsledky těchto referencí nemají a nemohou mít stejný status (viz FOŘT: 91).

Božena Němcová pro vzpomínky na své rané dětství a milovanou babičku zvolila er-formu. Ačkoliv došlo k jeho zidealizování, celý příběh jako malá Barunka skutečně sama prožila a stala se jednou z postav. Při psaní se však postavila do role nezaujatého pozorovatele. Objektivně popisovala situaci, komentovala a nijakým způsobem nezasahovala do děje. Zvolila si tak jistý odstup od příběhu, místy však

protkaný jejími vlastními emocemi. (Babička) „ Pak s Pánembohem vstala, a jsouc ustrojena, pokropila se svčcenou vodou, vzala vřetánko a předla, prozpěvujíc si přitom ranní písně. Ona sama, **chudák stará**, neměla už spaní, ale vědouc, jak je sladké, přála je jiným“ (NĚMCOVÁ 2008: 13).

V povídce se ale vyskytují místa, kde se er-forma střídá s ich-formou. Patří mezi ně taková, kde právě babička povídá celý příběh ze své minulosti jako třeba setkání s císařem nebo když vypráví paní kněžně, jak se po smrti Jiřího musela navrátit se třemi sirotky do Čech k rodičům. V takovém případě jako hlavní hrdinka líčí subjektivní myšlenky, duševní stavy, které situaci doprovázely nebo pocity, které právě měla. Podrobně popisuje své osobní zkušenosti a svým vyprávěním vyvolává pocit skutečnosti. „...Jiří na noc odešel, já zůstala noclehem u strýce. Byl to dobrý staroušek, Pánbůh mu dej nebe. Druhý den časně ráno Jiří přiběhl a dlouho se strýcem se o něco radili. Pak přišel ke mně a povídá: „Madlenko, řekni mi upřímně, na dobré svědomí, máš mne tak ráda, abys se mnou i zlé snášela, otce i matku opustila?“ Jářku, že mám. „Kdyby ano, tedy zůstaň zde a buď mojí ženou, povídá a uchopí mne za hlavu a líbá. Nikdy mne nelíbal, není ten zvyk mezi námi, ale to samou radostí nevěděl chudák ani, co dělá. „Ale co řekne máma, co řeknou naši?“ povídám a srdce se mi třáslo radostí i teskností“ (NĚMCOVÁ 2008: 156).

2.3 Dílo Karla

Povídka Karla byla poprvé vydána ještě za života Boženy Němcové. Uveřejnil ji sborník *Perly české* v roce 1855 (HAVRÁNKOVÁ in NĚMCOVÁ 1974: 260).

Příběh začíná návratem vojáků zpátky do Čech. S nimi se vrací také Markyta, která před několika lety odešla do Německa kvůli svému muži, také vojákoví, jemuž se tam stýskalo po domově. Ani její přítomnost mu bohužel ale nepomohla a na tzv. domácí nemoc nakonec zemřel.

Markytě zemřel také první syn, který se jí v Německu narodil. Příliš pro něj ale nenaříkala, jelikož chlapce nechtěla. Bála se totiž o jeho život, kdyby také musel odejít na vojnu. Když porodila druhé dítě a také to byl chlapec, svou velkou starost o něj se rozhodla řešit klamáním ostatních. Předstírala, že na svět přivedla děvče a dokonce ho pojmenovala Karla.

O Karlu se pečlivě starala, když přicházeli do Čech, raději si ji nesla sama na hřbetě, než aby ji posadila k paní do kočáru, vedle kterého kráčela.

Markyta se navrátila zpátky na statek rychtáře, u kterého sloužila už před odchodem a který ji i nyní vlídně přijal. Ubytoval ji i s Karlou a Markyta u nich opět mohla vykonávat službu.

Rychtářovi měli s Karlou stejně starou dceru, která se jmenovala Hana. Obě dívky si velice přirostly k srdci a byly si velmi blízké. Vyrůstaly spolu na statku a jedna na druhou nedala dopustit. Karla zastala tolik práce, jako by byla kluk a i její postava se podobala více klučiči. Byla statnější a mohutnější než všechna ostatní děvčata.

Když byla starší, začal si na ni myslet Petr. Karla ho ale odmítala a stejně tak vyhraněně se proti němu stavěla její matka Markyta. Vesničánům se to zdálo divné a začaly kolovat různé zvěsti, proč Markyta svou dceru nechce provdat. Nejprve se šušovalo o vadě na kráse.

Karla ale byla povaha nespoutaná a z řečí si pranic nedělala. Vysmála se tomu.

Klučičí instinkty se v ní ale nezapřely a o jedné z vesnických slavností požádala Markytina přítele Bartu, aby jí půjčil svůj vojenský oblek pod záminkou, že bude dělat chlapce – vojáka. Všichni se podívovali, jak jí to v uniformě sluší, a to i Hana, které se vojenské uniformy zvláště líbily. Karla s Hanou na zábavě tancovaly a poté se Karla Hany zeptala, zda by si ji vzala, kdyby byla Karla chlapcem. Hana odpověděla, že ano. Byla to slova, která Hana neměla nikdy zapomenout.

Druhý den ráno nebylo po Karle na statku ani památky. Všichni ji hledali. Nejvíce ale Markyta, která dozvědět se, že si dcera večer zkoušela vojenský oblek, byla strachem jako omámená. Protože lidé celou situaci nechápali, musela Markyta konečně přiznat, že Karla je vlastně Karel. Vzápětí Barta prozradil, že Karla na jeho vlastní žádost odvezl na vojnu. Vše ale dobře dopadlo, Karel se z vojny vrátil živ a zdrav a vzal si za ženu svou milovanou Hanu.

2.4 Postava Karly

2.4.1 Nadřazení děje postavě

V Babičce se celý děj točil kolem hlavní postavy. Děti, celá rodina i celá vesnice ji milovala a babička byla u všeho dění. Příběh byl hned od začátku zaměřen na vyprávění přímo o ní. Byla nadřazena ději.

V povídce Karla se o hlavní postavě hned od začátku nehovoří. Vyprávění o ní začíná velmi zešíroka. Že se k českým hranicím blížila tlupa vojáků, že vedle vozu důstojníka se svou paní kráčela žena s dítětem, která nepokojně a s nedočkavostí hleděla

před sebe, až všichni přišli do svého kraje. Zastavili se u lesa, kam jim ženy i babičky ochotně snášely jídlo a děj postupoval dále, až se Markyta s dítětem ubytovala zpátky u rychtářů. V porovnání s babičkou o existenci Karly se dovídáme pozvolna, jen jakoby bokem hlavní události, kterou je na začátku návrat z Německa do Čech. Nejprve se o ní mluví jako o malém děvčeti, pak už Karle, ale pozornost přímo na ni se vyloženě začíná stahovat až ve čtvrté kapitole.

Postava Karly vznikla vlivem okolních událostí. Vznikla na základě toho, že matka nesnesla pomyslení odchodu svého dítěte na vojnu a následně třeba jeho smrti. A tak z chlapce udělala děvče. Karla je vlastně díky matce determinována událostmi. Pokud by se jí matka nesnažila chránit před vojnou, její postava by vůbec neexistovala. V porovnání s babičkou je tak Karla opačným případem, je to postava, která je podřízena okolnímu ději.

2.4.2 Typ postavy podle Forstera

U Babičky jsme došli k závěru, že je hlavní postava jednoduchá, konstruovaná kolem snadné myšlenky. Že za celou dobu trvání příběhu nijakým výrazným způsobem nepřekvapuje a její charakter se nemění. Odpovídá Forsterově *plochému* typu postavy.

Karla je na začátku malým děvčetem, které si matka přináší na hřbetě. Postupně ale vyrůstala a stala se husopaskou. Barta si ji oblíbil a učil ji nejenom execírce, díky němu uměla také vyřezávat přeslice nebo dělat vařečky a v zimě chodila do školy. Zvládala číst, psát i počítat a tím mezi všemi vzbuzovala myšlenku, že kdyby byla chlapcem, mohla se stát učitelem.

Její postava se změnila ve velmi silnou. Stala se mrštnou, svižnou a šikovnou ke vší práci, uměla orat i sít, žnout trávu srpem i kosou.

Když se o tak šikovnou dívčinu začal zajímat pohledný Petr a Karla včetně její matky ho odmítala a naopak se začala sbližovat s Hanou, čtenář začíná chápat, že Karla zřejmě bude chlapec.

Nakonec se Karel sám ve vojenské uniformě sebere a pomocí Barty čestně odchází na vojnu, kde se mu sice po domově velice stýskalo, ale stesk přemohl, domácí nemoc jako otec nedostal a jako vysloužilce se zase vrátil zpátky domů.

Karla se na rozdíl od babičky postupně vyvíjí. Roste, stává se šikovnou, díky škole i chytrou, mění se její postava a i charakter. Velice překvapuje právě svým dobrovolným odchodem na vojnu, jelikož čtenář spíše očekává, že se bude držet tzv.

máminky sukně, jako tomu bylo doposud. Karel už ale věčné skrývání pravdy před ostatními nemůže vydržet a i přes matčin smutek prozrazuje svou identitu. Překvapuje silou vzepřít se matce i celé situaci. Karla tak patří k postavám *plastickým*, schopným čtenáře zaskočit svým rozhodnutím.

2.4.3 Todorovo apsykologické vyprávění

V případě Todorova rozdělení na *apsykologické* a *psykologické* vyprávění je třeba připomenout, že sám Todorov oba typy charakterizoval jako navzájem se doplňující.

Postava Karly je v povídce líčena, jak roste, vyvíjí se, jak je chytrá a šikovná a jak si nechce vzít za muže pohledného Petra. S ničím se nepárala, ve svém jednání byla leckdy prudká, s každou poznámkou hned vyběhla a hloupým řečem, které o ní kolovaly, se jenom vysmívala. Pokud ji nějaký chlapec vzal kolem pasu, hned si s ním vletěla do vlasů. Popis jejích vlastností je doplněn také vnějším popisem oblečení a na konci hlavní postava překvapuje svým rozhodnutím odejít na vojnu.

I když je postava a její charakter v povídce dobře vykreslen a má tedy znaky vyprávění *psykologického*, lze na Karlu pohlížet jako na oběť tvrdé skutečnosti. Aby ji matka uchránila, část života se musí skrývat v převlečení někoho, kým není a zakrývat sympatie k Haně, které cítí. Nakonec ale podléhá a zmítána ve svém nelehkém osudu prozrazuje svou skutečnou identitu. Na základě toho, že si příběh s postavou hraje, lze chápat dění jako podstatnější a přiřadit Karlu k vyprávění *apsykologickému*.

2.4.4 Chatmanův pojem událost

Postava Karly jedná mnohdy velmi razantně, příkře a ostře. A to hlavně s chlapci, mezi kterými si udržuje svou průbojnou povahu a vždy si dokáže zjednat pořádek. Jedná tak, jak to cítí a nezáleží jí na tom, co si budou myslet ostatní. Je činitelem mnohých událostí, její činy a vystupování je podrobněji rozebráno v jedné z dalších podkapitol.

Mimo situací a příhod, které Karla může ovlivnit nebo je dokonce jejich hybatelem, se dějí i události, které přicházejí samy od sebe, aniž by s nimi hlavní postava měla cokoliv společného nebo s nimi v danou chvíli mohla něco dělat.

Když Markyta se svým dítětem přichází do Čech, selka se děvčete ptá, jak se jmenuje. Malá dívka prozrazuje své holčičí jméno, i když je chlapec. Celé dětství se za děvče převléká, musí dělat práci, kterou jinak zastávají holky a ze začátku musí

skrývat i svůj cit k Haně. Všichni Karla pokládají za někoho jiného, než kým doopravdy je. To mu nebylo vždy po chuti, ale pro matčin pláč a její prosby se nedokázal vzepřít.

Jako velký už nemohl klamat okolí ani sám sebe a pravdu prozradil, jako dítě závislé na matce si nedokázal prosadit svou, vždy se jejími prosbami nechal obměkčit a snášel tak něco z čeho nebylo úniku. V takovém případě byl trpitelem, byl zasažen událostí, které jako malé dítě nebyl schopný vzdorovat.

Seymour Chatman mezi klíčové činnosti postavy, mimo jiné, zařadil její prožitky, emoce a myšlení. Některé emoce dává postava najevo svou ostrou mluvou, ostatní může čtenář vysledovat právě z jejího chování.

Na konci příběhu, když se Karla převlékla za vojáka a Hana jí slíbila, že kdyby byla chlapec, vzala by si ji, Karle/Karlovi se v hlavě zrodila myšlenka útěku na vojnu. „Ještě jednou vkradl se tiše k Haninu okénku, položil hlavu na chladnou zeď a hořce zaplakal. Pak se požehnal křížem, ohlídl se ještě jednou po statku kolem dokola – a tiše vyšel ze vrat“ (NĚMCOVÁ 1974: 45). V této ukázce hlavní hrdina neřekl jediného slova a přitom čtenář chápe celou jeho situaci. I když s Hanou mluvil před malou chvílí, jeho cit k ní ho ještě jednou zlákal pod její okno. Tuší, že jako správný hoch musí na vojnu odejít, ale zároveň ví, že opustí svou milou na dlouhou dobu a ani nemá záruku, že se zpátky vrátí živ a zdrav. Je to pro něj těžké rozhodnutí a s těžkým srdcem od Hany, do níž byl zamilovaný, odcházel. Má ale pevnou vůli a udělal, co považoval za správné. Zdejší statek měl také rád a také ho nerad opouštěl, o čem svědčí jeho ohlédnutí těsně před tím, než nadobro vyšel ze vrat.

Chatmann také rozdělil události na logicky nutné, nebo ne. V případě Karlovo odchodu na vojnu, může být čtenář na vážkách. Vlastně ho Karlovo rozhodnutí útěku v danou chvíli velmi překvapuje. Pokud by totiž dál předstíral, že je děvče, na vojnu by vůbec odcházet nemusel. Jeho matka se přeci právě tomu celý život vyhýbala, měl v ní podporu a všichni na něj byli zvyklí. Z tohoto pohledu událost nebyla nutná.

Z druhé strany, u Karla se začaly probouzet jeho chlapecké instinkty, jeho postava se také vyvíjela jako chlapecká, a proto nebylo možné skrývat svoji identitu navždy. V této situaci je prozrazení Karlovo totožnosti událostí logicky nutnou. Lze na věc tedy pohlížet také tak, že postava jakoby v příběhu věděla, že prozradí-li se, vojna ho stejně nemine, a proto celé trápení raději jen urychlil.

2.4.5 Žije postava Karly?

K postavě babičky byl dán v předešlé kapitole do protikladu komický příklad dětské smyšlené postavy – Ferdy Mravence. Na něm bylo doloženo, jak vypadá postava, která si žije svým vlastním životem, a to i mimoliterárním. Bylo ukázáno, jak vypadá postava, která se zapsala do podvědomí nás všech a jejíž zvyky nebo činnosti si promítáme do našeho skutečného života. Babička takovou postavou není, babička vlastním mimoliterárním životem nežije, funguje pouze ve svém kontextu, ve svém příběhu a ve svém okruhu rodiny a přátel v Ratibořicích.

Karla je případem obdobným. Její postava nás nijak neovlivňuje, ani nám nejde v běžném životě příkladem tak, jako je tomu právě u Ferdy Mravence. Pravděpodobně o nikom se neřekne „chová se“ nebo „vypadá jako Karla Boženy Němcové“.

Ačkoliv knihy Boženy Němcové patří k základům české vzdělanosti, existuje velká část populace, která se o četbu nezajímá. Protože *Karla* není tak popularizovaná jako Němcové *Babička*, takoví lidé nemusí postavu Karly vůbec znát. Karla ale existuje pro všechny čtenáře, pro něž jsou knihy povinností, vášní nebo příležitostným koníčkem. Její postava, stejně jako babiččina, existuje ale pouze v literárním světě a v kontextu svého vyprávění.

2.4.6 Postava a charakterizace

2.4.6.1 Nepřímá reprezentace postavy

2.4.6.1.1 Vzhled

Vzhled je důležitou součástí charakteristiky každého reálného jedince a i literární postavy.

Ještě o něco důležitější je však právě při popisování Karly, jelikož právě na základě jejího vzhledu a jednání, ke kterému se dostaneme později, může čtenář dříve než její okolí v příběhu odhalit její/jeho skutečnou identitu.

Poprvé se zmínka o Karly vzhledu objevila ve druhé kapitole, když děvče selce, ke které s matkou přichází, prozrazuje své jméno a zároveň k ní pozdvihlo sivé, černě obarvené oči. Čtenář má první letmou představu o jejím vzhledu – očích, které jsou důležitým znakem neverbální komunikace.

Oblékání postavy je v povídce podrobněji popsáno jednou. Karla s Hanou vyrůstaly na statku vedle sebe. Byly pořád spolu a nosily i stejné oblečení na základě

čehož jim ostatní lidé začali říkat spolčata. Běžně přes den chodily oblečené prostě a jednoduše, což bylo při konání veškerých denních povinností na statku nejpraktičtější. Nosily obyčejnou tmavou sukni, košili s dlouhými rukávy, která se u krku stahovala tzv. „drckem“ a kolem hlavy měly vínek. Na nohou nenosily nic. Chodily bosy.

Když ale odcházely s Markytou na hejtu nebo do kostela, což byla pro lidi v 19. století pravidelná posvátná událost, z oblečení vybraly to nejlepší, co měly. „Na červených sukních měly stejné barvy pentle, stejně vyšité fěrtušky i pasy i bílé vínky, nad čelem vázané, byly u jedné i u druhé modrým, červeným a černým šmelcem vyšité. Z vlasů měly upleteny jediný vrkoč, na jehož konci byla smečka z červené pentle, i při hlavě jedna“ (NĚMCOVÁ 1974: 23).

Mimo oblečení je v povídce dobře vyličen i vzhled její postavy. Karla nebyla tak hezká jako Hana. „Postavu měla na svůj mladý věk velmi silnou, zdálo se, že bude mnohem vyšší a kostnatější než matka. Sivé, černě obrvené oči a silné obočí i havraní hlas měla také po matce, ale po otci pěkný prohnutý nos, v bradě důlek, jenže veliká ústa. Přece ji ale viděli rádi, když se zasmála a plničká ústa bílých zubů ukázala“ (NĚMCOVÁ 1974: 26). Právě při popisu jejich tělesných proporcí začíná z povídky vyplývat hlavní myšlenka. Že Karla je Karel, a to dříve, než tuto skutečnost Markyta prozradí.

2.4.6.1.2 Jednání

S postavou babičky se čtenář seznamuje až v jejím stáří. Babička se ke všem situacím stavěla s rozmyslem, vždy se snažila poučit, povzbudit a druhého vyslechnout. Chtěla být nápomocna, kde to jen šlo. To byly vlastnosti slušící se staré ženě, která už velkou část života měla za sebou. Postava Karly je jejím protikladem. Čtenář Karlu poznává od jejích nejranějších let, když s matkou přichází do Čech. Postupně roste a vyvíjí se její povaha i myšlení.

Protože vyrůstala na statku, její denní činnosti i jednání se od toho odvíjelo. Měla stejně jako ostatní děvčata ve vesnici své povinnosti, které za den musela zvládnout. Jakmile povyroستla, stala se z ní husopaska. Byla to činnost, kterou si Karla velmi užívala a která jí přinášela radost. Každý den brzy ráno tak vzala kus chleba pro sebe a pro Hanu do kapsáře, proutek na husy do ruky, Hanu za ruku a šly pustit husy. Husy všechny vylétly do dvora a Karla na ně volala: „haj hus, haj,

haj!“(NĚMCOVÁ 1974: 24). To se pak zase slétly a pěkně najednou v hromadě šly za ní.

Už od dětských let v sobě Karla měla obranářské schopnosti. Protože se stala husopaskou dříve než Hana, pečlivě se o ni starala. Vzala ji za ruku a byla její vůdčí osobou. Měla také ráda svůj pořádek, který si uměla zjednat. Když husy vylétly nespořádaně do dvora, zavolala na ně a husy se po jejím seřadily. Pak s nimi teprve mohla vykročit na pastvu.

Protože měl Barta Karlu už od dětství rád, učil ji mnohým věcem. Vyřezávat přeslice i vařečky a tím, že byla šikovná a k jeho učení zručná, leckdy si vyřezáváním na pastvě krátila dlouhou chvíli. Zdatná byla možná víc, než ostatní kluci a její šikovnost se nevztahovala pouze na ruční práce. V zimě chodila do školy a uměla tak i číst, spát a počítat.

O škole vypravovala často i Haně. Klábosila o tom, jak kluci skáčou po lavicích, když pan učitel odejde a co se teprve děje při cestách ze školy domů. „Hale když mne Petr svrhne do sněhu, to si naválím hrúd, ha hruduju mu do hřibetu, haž mu hlízy naskáčí“ (NĚMCOVÁ 1974: 25). I zde se projevuje její bouřlivá povaha a právě umění postavit ostatní, i třeba kluky, do latě. Nic si nenechala líbit, ať to vypadalo jakkoliv. Pokud se jí někdo dotkl, hned horkokrevně vystartovala, a když to bylo na svou nebo Haninu obranu, bylo by jí jedno, pokud by druhému i ublížila.

Pro její opatrovatelské instinkty si získala důvěru Milotové, která Hanu, když začala chodit do školy, dala právě Karle pod ochranu. „Jen jednou se jí přihodilo, že Hana spadla do stoky, přes niž cesta vedla, a trochu si nohu vyšinula. Nemohla na ni dostúpit. Karla vzala ji na hřibet a přinesla ji na hřibetu až domů. Markyta jí bolné místo zažehnala, položila naň černú masť a do rána bylo dobře“ (NĚMCOVÁ 1974: 25). V dané situaci jednala nejlépe, co mohla. Ačkoliv se i přes její opatrování Haně nějaká nepříjemnost stala, zůstala jí nápomocna a jako opravdová přítelkyně jí pomohla a na zádech přinesla až domů.

„Mrštná byla, svižná jako mník a vtipná ke vší práci, takže bylo jí třeba jen kouknutí a již věděla kudy do toho. Jí bylo příst jako tkát, vařit jako prát. Uměla košili ušít i fěrtuch vyšít. Trávy nasíkla srpem i kosou. Obratná byla při senoseči jako při žatvě a žádné děvče nevydrželo kleče tak dlouho žnut jako Karla. Orat a sít znala rovněž dobře jako Petr, ale on nedokázal po ní vyhoupnout se tak rychle na koně jako ona“ (NĚMCOVÁ 1974: 26). Z její charakteristiky vyplývá, že byla vždy ke vší práci svolná, nezdráhala se a neupejpalá, do všeho se s vervou pustila a vykonala, až bylo

hotovo. Jednala tak vždy pohotově a vědoma si množství práce na vesnici, vždy se do všeho vrhala po hlavě.

Když se zalíbila nějakému chlapci, nechtěla ho vidět, ani o něm slyšet a jenom se jeho zájmu o ní vysmála. Hned na něj byla jako sršeň. Po povídačkách o vadě na její kráse, které se postupně začaly roznášet vesnicí, si dokonce srandu dělala ještě větší. Na Petra spustila, aby se jí bál, protože je prý poznamenaná. Pokud by ji vzal kolem pasu, odstrčila by ho a ještě by ho škodolibě podpořila v domněnce vesničanů, že má na sobě hada a pokud se jí Petr dotkne, had ho uštkne.

Ačkoliv se převlékala za Karlu, své klučíci pocity a náklonnost k Haně ovládnout nedokázala. A tak, i když to byla výsada pouze chlapců i Karla věnovala Haně nakrášlenou přeslici. I přes nesouhlas matky jednala tak, jak to cítila, šla si za svým a nebrala ohled na řeči okolí.

Ostře a se žárlivostí si počínala i tehdy, když se k Haně během tance některý z chlapců přivinul. „Jestli který chlapec veselostí rozhárán Hanu upřímněji k sobě přilnul, Karla, jak by i v týle oči měla, hned to zpozorovala a hned mu také šlápla na nohu, až se prohnul“ (NĚMCOVÁ 1974: 39).

Haně se zalíbil vojenský oblek. Aby Karla/Karel Haninu náklonnost ještě více podpořil, oblek si od Barty zapůjčil.

Protože už na konci příběhu nedokázal snášet přetváření se, zeptala se Karla Hany, zda by ji chtěla, kdyby byla chlapcem. Když Hana slíbila, že ano, Karel vycítil svou chlapeckou povinnost a pomocí Barty utekl na vojnu. „Ale netrvalo to dlouho, vyšel zase z chalupy ven. Ještě jednou vkradl se tiše k Haninu okénku, položil hlavu na chladnou zeď a hořce si zaplakal. Pak se požehnal křížem, ohlídl se ještě jednou po statku kolem dokola – a tiše vyšel ze vrat“ (NĚMCOVÁ 1974: 45). Jako správný muž se zachoval důstojně, postavil se k věci čelem a odešel na vojnu tak, jako chodí ostatní chlapci. Ačkoliv to byla záležitost, před kterou ho matka celý dosavadní život chránila, jeho chlapecké instinkty zvítězily a Karel udělal něco, díky čemu si mohl vážít sám sebe. Jednal čestně.

Na rozdíl od babičky, z postavy Karly vyzařuje mládí, nespoutanost, někdy až divoké a vznětlivé jednání. Karla nemá životní zkušenosti jako babička, ale oproti ní už od dětství snáší trpký úděl v podobě přetvářky kvůli matčině strachu z vojny. Oproti babičce jedná mnohem výbušněji a horkokrevněji. Protože Karla v krizovém bodu narativu dokáže rychle jednat, dokáže se rozhodnout a odejít na vojnu, v opozici k babičce tak evokuje dynamický aspekt postavy.

2.4.6.1.3 Promluva

„Jak ti říkají?“ ptala se malého děvčete selka. „Karla,“ odpovědělo děvče, pozdvihši k ní sivé, černě obrvené oči“ (NĚMCOVÁ 1974: 17). To je první Karlina mluva v povídce. Krátkou odpovědí „Karla“ a pozdvihnutím očí, jakoby malé děvče prozrazovalo nejistotu, vyplašenost nebo očekávání, co po návratu z Němečka do Čech, ve kterých nikdy nežila, přijde.

Když Karla vyrostla, její mluva se ruku v ruce s charakterem stávala útočnější, zbrklejší, agresivnější a se vším byla rychle hotová. Potom, co se začaly roznášet řeči, proč Karla nechce za muže Petra, jednou z variant byla možnost, že má na těle hrozně ošklivé znamení. Proto, že ji snad Markyta nechce vdát, aby se Petrovi neznechutila. Karla si z povídaček ale nic nedělala, naopak je svou mluvou ještě podpořila. Když se potom Petr ke Karle přiblížil, Karla říkávala: „Boj se, Petře, boj se mne, jsem znamenaná,“ a kdyby dokonce byl ji chtěl vzít kol pasu, odstrčila ho, řkouc: „Hýbej, mám hada na sobě; jestli se mne který dotknete, huštípne vás“ (NĚMCOVÁ 1974: 29).

Měla svou hlavu a bylo těžké jí vzdorovat. Jednou pro Hanu nakrášlila přeslici. Dání přeslice dívce od chlapce se totiž považovalo za veřejné vyznání lásky. Markyta se Karly ptala, proč pro sebe přeslici tak nakrášlila, ale Karla odpověděla, že to nedělala pro sebe, ale chce ji dát Haně. To se jí matka snaží rozmluvit, jelikož se jí prý chlapi vysmějou. Je to přeci jejich zvyk. Z toho si Karla ale nic nedělala a dál si stála za svou. „Mně se zajisté žádný nevysměje, já bych mu pohádala. Hana žádného hochu ráda nemá posud, proč by ji nevzala? A když ona ji vezme, co je komu do toho“ (NĚMCOVÁ 1974: 31). A jak řekla, bez ohledu na ostatní také udělala.

Když jí matka vysvětlila, že pro Hanu už selka muže vybrala, jen je to ještě tajné, ani Hana, že o tom neví, Karla chvíli stála a pak řekla: „Dám ji přece. Nevezme-li ji, hodím ji do pece!“ (NĚMCOVÁ 1974: 31). Potvrdila své rozhodnutí prudkou a odhodlanou mluvou.

Jednou Hana s Karlou vedly rozhovor. Hana vyprávěla, že když v zimě kráčí přes pole, ani ji nenapadne, aby si přitom zazpívala. Když tudy jde ale v létě a všechno je zelené a všude je veselo, musí si zpívat, ať má náladu nebo ne. Karla jí na to odvětila, že i jí je v létě veselo a že musí být krásně tam, kde je teplo a léto po celý rok. Záhy připomněla zemi, o které jim včera vyprávěl Barta. Hana by tam bydlet ale nechtěla, i kdyby ji do zlata odívali. Karla byla na rozdíl od Hany odváznější, měla chuť se pustit

do nových věcí a měla nadšení pro poznávání nových krajů a krás světa. „Já bych zase ráda kus světa viděla!“ (NĚMCOVÁ 1974: 34). Oponovala. Když stále neprobudila Hanino nadšení pro cizí krajiny, naopak jí Hana zrazovala, že svět je podle Barty daleký a široký, Karla povzbudivě se svým zápalem pro věc reagovala: „Vidiš, kam bys se podíla. Nikdo by tě neznal, hani by ti neřekl „pozdrav panbůh“ (NĚMCOVÁ 1974: 34).

V druhé polovině příběhu se v Karle začíná probouzet láska k Haně. V jednom ze svých rozhovorů jí Hana sdělila obavu o to, aby se nemusela vdát za někoho, koho nebude chtít. A to jen proto, aby bylo po vůli rodičů. V tu chvíli se v Karle/Karlovi okamžitě výrazně probouzí obranářské schopnosti a takovou variantu jako Hanin nápadník tvrdě zamítá. Uklidnil Hanu, že se i za cenu nejvyšší postará o to, aby se tak nestalo. „Nic ty neplač, Hana, tuto se nesmí stát! Nežli bych dopustila, haby si tě vzíl, koho ty ráda nemáš, raději ho zabiju. Nech mně vezmú život, jen když tebe nebude nikdo trápit!“ (NĚMCOVÁ 1974: 36).

Naopak žárlivost se v Karlovi probouzí ve chvíli, kdy dá Hana najevo obdiv k Bartovic bratrovci. Ten, jako host, přišel do hospody ve vojenském šatu a Hanu jím okouznil. „Co na něm vidíš? – Takový nafoukaný větroplach ha má rezavú hlavu, nevšimla sis?“ (NĚMCOVÁ 1974: 41). Tak podrážděně reagovala Karla/Karel a snažil se na svém sokovi zákeřně poukázat na jeho nedokonalosti.

Protože Haninu oblibu vojenských šatů prokoukl, aby se jí stejně tak jako Bartovo příbuzný zalíbil/a, záhy Bartu poprosil, aby mu/jí vojenské šaty zapůjčil.

Při tancovačce však pro Karlu přišel Petr. Karla jen namítla: „Chlap s chlapem tancovat, totě tak, jak by jedl chléb a chlebem“ (NĚMCOVÁ 1974: 44). Svou mluvou tak nyní Petrovi prozrazuje celé své tajemství.

Na konci příběhu po útěku Karla na vojnu celé tajemství lidem prozrazuje i Markyta. Vysvětluje, že dokud byl Karel malý, svou přetvářku, v převlékání se za děvče, zvládal dobře. Čím více rostl a jeho chlapecká přirozenost se projevovala, pouze matčin pláč ho dokázal obměkčit, aby se neprozradil. Markyta ho přemlouvala, chtěla, aby počkal, až mu minou vojenská léta, ale Karel byl stále smutnější a říkával: „Vidíte, mámo, musí jich více jít ha vrátí se, proč bych já nešel ha bul z jiných, nic se o mne nebojte“ (NĚMCOVÁ 1974: 48). Těmito slovy ukazoval jako správný muž svou nebojácnost vůči výzvě jménem vojna.

Mluva babičky byla klidná, vyrovnaná, pro druhé obohacující. Oproti tomu z Karliných slov lze vypozařovat její rozhodnou a energickou povahu, vždy odhodlanou dostát tomu, co řekla. Mluva odpovídá jejímu společenskému zařazení.

Božena Němcová při psaní této povídky využila lidové slovesnosti. V Karlině řeči, stejně jako v řeči dalších postav, se výrazně promítá chodské nářečí, které se projevuje především vkládáním „h“ před samohlásku (ale – hale).

2.4.6.1.4 Vlastní jméno

Ze začátku příběhu je hlavní postava označována obecně jako děvče/dívčí. Poprvé se jméno Karla objevuje na konci první kapitoly, když důstojník nabízí Markytě, aby se na něj obrátila, pokud by snad ona sama nebo Karla něco potřebovaly. Podruhé pak ve druhé kapitole, když se právě malého děvčete ptá na jeho jméno selka.

Karla bylo v českých zemích v 19. století jméno netradiční, proto se mu selka velice podivila. „Prosím tebe, Markyto, jaké jsi jí to jméno dala? Co jsem na své nohy vstala, jsem takové neslyšela,“ ptala se s podivěním rychtářka“ (NĚMCOVÁ 1974: 17). Markyta se ale obhajovala, že za to vlastně nemůže, protože je starý zvyk, aby se dítě jmenovalo po své kmotře. A kmotra byla Karolína. „Hale, jestlipak je teky v kalendáři to jméno?“ (NĚMCOVÁ 1974: 17). Zeptala se honem a stále s údivem rychtářka. Markyta však odpověděla, že být musí, protože ani pan farář proti němu nic nenamítal. Selka však stále nevěřičně kroutila hlavou, přitom dávala děvčeti kus koláče, a když ji pohladila po vlasech, ironicky dodala, že to ji teda pěkně pokřtili.

Karla je variantou jména Karolína. Je německého původu, což odpovídá také místu narození hlavní postavy v příběhu.

Je však hlavně ženským protějškem od jména Karel vzniklého též v Německu s přesahem do latiny. Už právě v přechylování mužské podoby jména do ženské lze vidět náznak toho, že Karla je chlapec.

Právě zvláštnost jména na české poměry jako by udala zvláštnost i celé postavě. I když ostatní nejprve netuší, že je to kluk, je Karla ve vesnici velmi specifická osoba. Počínaje jejím vzhledem, je prostořeká, s ničím se nepáře a vymete s každým, kdo udělá něco, co se jí nelíbí. To všechno je na děvče netypické.

2.4.7 Typ postavy podle Hodrové

Postavu Karly čtenář nezná hned od narození. Poznává ji až ve chvíli, kdy s matkou přichází domů a je malým děvčetem plně závislým na Markytě, která si ho vynáší tak, že ho nechce ani posadit k paní důstojníkové na vůz. Malá Karla se selce představila a postupně jak rostla, se adaptovala do venkovského života. Příběh popisuje, jak se stala

větší a starší, jak se byla schopná postarat o Hanu, jak pásla husy nebo jak byla šikovná a chytrá. Je nám známá od malička, jsme svědky jejího průchodu životem, jak se vyvíjí i jak se chová a představuje pocit, že o ní víme všechno.

Postupně jsou čtenáři předkládány nápadné skutečnosti, jako že Karla je silné a mohutné postavy, že se nechce za žádného vdát i že jí sluší vojenská uniforma. Těmito indiciemi je postupně podsouván fakt, že to vlastně není ona, ale on.

Protože je Karla sice postava, která má jistou dobu před čtenářem tajemství, ale vzhledem k tomu, že Karlu známé od raného dětství, jsme svědky jejich každodenních událostí, tělesného i duševního vývoje, pravda je čtenáři v povídce nápadně nastiňována a nakonec je absolutně prozrazena, patří k typu *postava-definice*. Odkrývá před čtenářem tajemství, které mu je už z příběhu stejně jasné a tím je nám beze zbytku vysvětlena.

2.4.8 Er-formové vyprávění

Babička Boženy Němcové byla povídka psaná z pohledu nezaujatého pozorovatele, tedy er-formou. Er-forma však byla místy narušována. V takových případech se střídala s ich- formou, vyprávěním v první osobě. Těmito místy byly návraty do minulosti, kdy babička v celých příbězích líčila své zážitky z mládí.

V *Karle* je situace jednodušší. První osoba se zde objevuje pouze v přímé řeči. Povídka tak patří k er-formě, tedy objektivnímu vyprávění. Nad příběhem stojí vypravěč, který je spolehlivý, všechno ví a skutečnost čtenáři líčí nezaujatým způsobem.

Babičku autorka líčila s idylickou láskou a blaženým srdcem při vzpomínkách na krásné dětství. To lze i z díla dobře vycítit. Naopak v *Karle* je od příběhu cítit větší „odstup“.

2.5 Dílo Divá Bára

Divá Bára je stejně jako *Babička* a *Karla* jednou z povídek vydaných ještě za spisovatelčina života. Uveřejněná byla v kalendáři *Česká pokladnice* na rok 1856 (HAVRÁNKOVÁ in NĚMCOVÁ 1974: 260).

Povídka se soustřeďuje na aktivního hrdinu z lidového prostředí, prostou dívku, která má odvahu prostředky často až romaneskními, tedy například strašením, uvádět

životní realitu do souladu se spravedlností a přirozenou láskou. Tato tendence, kdy se odhaluje morální síla a kulturní bohatství lidového prostředí a jeho tradice, se nachází také v dalších prózách Boženy Němcové (POHORSKÝ in NĚMCOVÁ 1974: 555).

Ve vesnici jménem Vestec žil pastevec Jakub. Neměl děti, a protože se říkalo, že děti jsou stupně do nebe, ještě ve vyšším věku se oženil s rychtářovic děvečkou Bárou.

Po roce od svatby se jim narodilo děvče, které pojmenovali po mámě – Bára. Ve vesnici byl zvyk, že matka do šestinedělí v pravé poledne ani po klekání nesmí ze sednice od svého dítěte odejít, jinak jí totiž polednice podstrčí své.

Bára na to však zapoměla a u ohniště pod komínem vařila muži oběd, když se jí udělaly mžitky před očima, zašuměl vítr a ona padla. Polomrtvou ji našla až sousedka svolajíc k ní okamžitě kmotry. Všechny říkaly, že jí to právě polednice způsobila a shlukly se nad děckem kolem kolébky. Od té doby se po vesnici neslo, že Bára má s velkou hlavou a velkýma očima dítě polednice.

Možnost, že by mohla mít podstrčené dítě, trápila matku natolik, že se roznemohla a za několik let zemřela. Jakub tak zůstal se svou dcerou v poslední chalupě ve vesnici sám. Malá Bára rostla jako z vody. Přes zimu chodila do školy, přes léto zastávala práci na poli. Byla šikovná, když dovršila věku patnácti let, žádné děvče ve vesnici se jí nemohlo vyrovnat. Od ostatních se odlišovala nejenom svou zručností, ale také tím, že se příliš nestarala o svůj zevnějšek. Pro ni byla na prvním místě zvířata včetně psa Lišaje, o která se ochotně starala. Silní chlapci ji nedokázali přeprat a vůbec měla na děvče hromadu dalších divných vlastností.

Nebála se žádných strašidel ani vodníků, jak v pravé poledne, tak v pravou půlnoc bývala venku pod šírou oblohou. Nevyděsil ji had ani býk, neznala strach ani bázeň, a když přišla bouřka, ještě si libovala.

S pověstí prokletého dítěte, kterému začali říkat „divá Bára“, mnohých přátel neměla, jen málo duší ji opravdu milovalo. Kromě otce a psa Lišaje našla velikou kamarádku v Elšce z fary, blízký jí byl také Jozífek, syn kostelníka. Jozífek byl ale chlapec malého vzrůstu, rusovlasý, bojácný, ale dobrosrdečný, který byl do Báry zamilovaný. Báry srdce po něm však netoužilo. Nebyl jí ale lhostejný, vždy se ho před ostatními zastávala. Elška byla oproti Báře dívka jemná a křehká.

Ve čtrnácti letech Elška odjela k tetičce do Prahy. Báře se po své velké kamarádce velmi stýskalo, ale po třech letech se dočkala jejího návratu. Obě se obdivovaly, jak se za ten čas změnily, ale jejich věrné přátelství i před dlouhou dobu odloučení pokračovalo.

Když Bára na Elšce po čase poznala, že ji něco trápí, rozpovídala se o vroucím citu k pražskému panu doktoru Hynkovi. Jenomže panna Pepinka už měla s Elškou jiné plány. Chtěla ji provdat za pana správce, malého vzrůstu a velice bojácného člověka, kterého Elška neměla ráda a potom, co prokoukla Pepinčiny úmysly, se mu ještě vyhýbala.

I Elška na Báře rozpoznala trápení, a tak se i Bára svěřila, že občas vidá myslivce, se kterým se nikdy nebavila a který se jí líbí.

Když viděla, jak se její věrná kamarádka kvůli panu správci trápí, využila strachu vesničanů a rozhodla se za strašidlo sama převléknout. Při odchodu pana správce z námluv s Elškou na faře, se mu tak v lese zjevila postava v bílém s umrlčí tváří a varovala ho, že pokud Elšku nenechá na pokoji, bude s ním ámen. Tato zpráva se zanedlouho roznesla po vsi a všichni se vydali chytat smrtku, která utíkala směrem k potoku, kde už ale našli jen bílé roucho. Vědělo se, že Bára se strašidel nebojí, navíc umí plavat v rybníce a ještě byla od malička divá. A tak si domyslili, že to byla ona.

Za svůj čin dostala trest jedné noci strávené v kostnici, aby prý zjistila, co je strach. Kromě přímého Bářina trestu, měl být i její otec zbaven funkce pastýře, což Báru mrzelo mnohem více.

Po přivedení do kostnice si pokojně lehla a v klidu čekala, až se zase rozední. Zanedlouho ji přišel obveselit i otec s Lišajem, kteří s ní u márnice spali.

Brzy ráno šel kolem myslivec. Jakub mu vyložil, proč zde leží a myslivec svými pevnými dlaněmi vypáčil dveře kostnice. Bára ho spatřila před sebou domnívající se, že ještě spí. V rozpačitosti ani pozdravit nemohla, srdce jí tlouklo mocněji než za celou noc strávenou tady. Myslivec na ni promluvil, vyznal jí svou lásku a zeptal se, zda chce být jeho ženou. Bára s veselkou souhlasila.

Když pak kostelník přišel Báru z trestu vysvobodit, jaké bylo překvapení, když tam stála se svým ženichem! Lidé očekávali, že tato noc ji poníží a ona zkrotne, ale když se odsud vrátila coby nevěsta a ještě takového statného muže si přivedla, celá vesnice zůstala jako omámená. Nechtěli věřit, že by se divá Bára mohla takto někomu zalíbit.

Opravdovou radost měla Elška, které vzápětí přišel dopis z Prahy od jejího milovaného Hynka, a tak se vše dobře uspořádalo.

Po týdnu panna Pepinka vystrojila Báře svatbu a obyvatelé vesnice se s ní smířili. Šikovná a nebojácná Bára odešla s myslivcem i s Jakubem na vrch do lesa do myslivny, kde přebýval ještě se svou matkou.

Bářiny velké oči, které všichni celý její život nazývali divé a „buličí“, byly pro myslivce očima nejkrásnějšíma.

2.6 Postava divé Báry

2.6.1 Nadřazení děje postavě

U první analyzované postavy bylo předloženo tvrzení, že babička je hlavní postavou a děj se točí kolem ní. Je svědkem i pomocnicí při veškerých událostech a mnoho lidí ji vyhledává třeba jen pro radu. Karla představuje její protipól. Skutečností, že ji/ho chce Markyta uchránit před vojenskou službou, byl/a většinu života omezována. I když mnohdy chtěl, pro matčiny prosby a pláč nedokázal jako dítě prosadit pravdu a dál setrval v přestrojení za někoho, kým nebyl. Postava Karly se tak ději podřizovala.

Divá Bára je v podstatě svou osudovostí zavržena hned v kolébce po narození. Od té doby na ni lidé pohlížejí jako na „zkaženou“, zakletou, divnou, protože se nebojí strašidel a podstrčenou od polednice. Nevzdoruje jim, snaží si toho nevšímát a hledí si svých věcí. Pečlivě se stará o dobytek i o ostatní povinnosti a statečně bojuje sama za sebe a jde si svou cestou. Kamarádí se jen s těmi, kteří se chtějí bavit s ní a nikomu se nevnučuje. Snáší tak statečně svůj úděl. Někdy ji situace ale dožene k psychickému trýznění, hlavně když se jí vesničané posmívají za její velké „buličí“ oči. V takovém případě se tak rozčílí, až se rozpláče. V pozdějším věku už urážky ostatním ale oplácela.

Když Pepinka domlouvá Elšce pana správce jako ženicha a Elška si tento sňatek nepřeje, staví se na chvíli Bára do pozice postavy nad dějem. Ví, že se vesničané strašidel bojí, ona ne, a z toho v dané situaci těží. Převléká se za smrtku, vystraší pana správce při zpáteční cestě od Elšky z námluv a zmizí v potoce. Zde se o dění starala ona a byla mu tedy nadřizena. Nutno ale dodat, že tento čin byl reakcí již na předešlou událost, která se měla stát – provdání Elšky za někoho, koho nechtěla, a tak se Bára převlečením za smrtku snažila zabránit jednání panny Pepinky a pomoci své přítelkyni.

Tento čin záchrany kamarádky byl zjištěn a přebit událostí trestu, kterému je zase Bára podřizena. Ačkoliv jí pan farář naznačil, že by se její trest dal uprosit, bylo tak již rozhodnuto, Bára jista si opovrhivými pohledy lidí, kdyby trest neodpykala, a také proto, že byla čestná, odplatu jedné noci v kostnici podstoupila.

Postava divé Báry celé dětství a mládí trpěla opovrhováním a křivdou ostatních. Málo kdo se s ní chtěl bavit, ačkoliv za to nemohla. I když se na chvíli stala vůdčí děje a převlékla se za strašidlo, vzápětí dostává za vyučenou. Stejně tak jako postava Karly

je i Bára podřízena ději. A stejně jako postava Karly i Bára je na konci povídky z jejího těžkého údělu vymaněna a čeká ji „šťastná budoucnost“. S tím rozdílem, že Karla v sobě nakonec odvalu vymanit se z přetvářky a postavit se tváří tvář skutečnosti našla sama, mezitím co divé Báře štěstí v podobě fešného urostlého myslivce spadlo do klína samo. Za své činy a charakter si to ale zasloužila.

2.6.2 Typ postavy podle Forstera

Hned po Bářině narození jí kmotry přiřkly velikánské oči i hlavu. Tyto charakteristické znaky se s postavou táhnou celý dílem, ať je dítě nebo už velká.

Bára chodila v zimě do školy, přes léto pomáhala na poli, učila se příst a tkát. Její osobnost se určitým způsobem vyvíjela dopředu, ona se s věkem stávala šikovnější a měnila se i vzhledově. V patnácti letech už se jí málokteré děvče mohlo vyrovnat. Stala se velikou a silnou, jen velké modré oči jí zůstaly.

V pozdějších letech se dokonce přestala bát statného býka na pastvě, jehož se obávali i kluci. Jen zahrozila a býk poslechl. Naučila se koupat večer po setmění a nikdy žádného vodníka ani zeleného mužíka nespátřila. Přišla tak na to, že nejsou a nebála se jich. Stejně jako proti hadu nebo štírovi vystupovala statečně. Pokud jí nevadil, obešla ho, pokud vadil, zabila ho.

Mezi místní chasu nezapadala. Nevnucovala se tak na tancovačky a podobné sešlosti a hleděla si svých starostí, manipulovat sebou však nenechala. Její osoba se od dětství jistým směrem posunula.

Ačkoliv Bára sebou nenechala vládnout, byla postavou, kterou lidé ponižovali a zavrhovali. V případě obrany své kamarádky, jíž chtěla pomoci od pana správce, kterého nechtěla, se ale dokázala vzepřít. Svým převlečením za strašidlo si z ostatních udělala legraci a poukázala tak na lidskou hloupost. Vesničany tak svým způsobem také ponižila.

Velmi důstojně se postavila i k situaci odpykání jejího trestu jednou nocí v kostnici, kdy jí pan farář předložil možnost uprošení trestu. Mnoho lidí v reálném světě by se splacení dluhu za své činy rádo vyhnulo, literární postava Báry se k němu však postavila tak, jak byla zvyklá jednat. Čelem a na jeho splacení trvala.

Nejvíce však překvapila právě po něm. Opovrhovaná postava, která budila přesvědčení, že se nikdy nevdá, však si také Pepinka myslela, že jí Bára zůstane navždycky k ruce potom, co se Elška jistě dobře vdá, přišla se ženichem přímo

z kostnice. A ne ledajakým, myslivec byl pěkně urostlý a statný. Po svatbě dokonce opustila vesnici a i s otcem odešla na vrch do myslivny.

Protože u Báry došlo k vývinu osobnosti, protože si z ostatních dokázala udělat legraci a tím vlastně okolí překvapit, patří na základě Forsterova dělení na postavy *ploché* a *plastické*, k postavám *plastickým*.

Bárin podstatný charakterový posun je spatřen hlavně ve skutečnosti, že sice kvůli ostatním lidem trpěla, ale naučila si to nebrat, bojovala proti tomu, pokud ji někdo urazil, oplátila mu to a tím se její osobnost stávala vlastně silnější. Vesničané se báli strašidel a vodníků, ona k tomu přistoupila tak, že se o tom sama na vlastní kůži přesvědčila, a když žádného zeleného mužíčka nepotkala, nebála se. Naopak z toho těžila, protože se na rozdíl od ostatních naučila plavat. A právě díky své nebojácnosti a podstoupení trestu si také našla pohledného ženicha.

2.6.3 Todorovo apsykologické vyprávění

Postava divé Báry je v povídce čtenáři dobře předložena a vykreslena. To je i Karla. O ní se ale Němcová začíná více rozepisovat až ve čtvrté kapitole, mezitím co o Báře čteme hned od druhé strany příběhu. Hned vzápětí je pěkně popsán její vzhled, co nosí za oblečení i jaké jsou její charakterové vlastnosti.

Trpěla hořkým příkořím ostatních. Kniha ukazuje, jak se s tím vyrovnávala, jak později hloupé poznámky oplácela, když se s ní někdo nechtěl bavit, zbytečně za ním nechodila. Snažila se pomoci Elšce, ale byla odsouzena, odpykala si trest a jako odměnu za veškeré trápení na konci příběhu dostává myslivcovu lásku. Je jí v textu věnováno hodně prostoru a proto kniha *Divá Bára* budí znaky *psychologického* vyprávění.

Čtenář ji sice poměrně dobře poznává, ale stále lze říci, že právě kvůli té špatné okolnosti, skutečnosti, že ji lidé nemají rádi, se jí děje veškeré příkoří, na základě kterého ona jedná a my ji tak poznáváme. Protože není hybatelem děje, můžeme říct, že je vyprávění více zaměřeno právě na děj a je tedy *apsykologické*. Hranice mezi *psychologickým* a *apsykologickým* vyprávěním je zde ale vnímána jako velmi slabá.

Karla s Bárou měly něco podobného. Obě byly už od mala vržené do něčeho, co samy nedokázaly nijakým způsobem ovlivnit nebo zastavit. Na rozdíl od Karly, která byla na konci „nucena“ sama jednat a prozradit se, Báru už osud nikterak nepokoušel a splněním zkoušky statečnosti nočního přespání v kostici ji odměnil ženichem.

Postava Báry je tak v díle velmi výrazná, ale jako doklad *apsychologického* vyprávění je stále něco nad ní. Osud, ve kterém je zmítána.

2.6.4 Chatmanův pojem událost

Postava divé Báry stejně jako babička nebo Karla během svého života čelí množství situací, ke kterým je nucena zaujmout své stanovisko. Je v nich vyžadováno její jednání. V opačném případě se děje stav, který Bára nedokáže ovlivnit.

Událostí, kterou Chatman charakterizoval jako *akci*, je v příběhu právě Bářino rozhodnutí převléci se za strašidlo a pohrozit panu správci, který se vracel od Elšky z námluv. Tato akce vyplynula z dobré myšlenky zastat se své kamarádky a zachránit ji od nápadníka, kterého nechtěla. Zachránit ji vlastně před situací, ve které byla Elška trpítelem.

Protože Bára byla od malička ostatními zavržovaná a ponižovaná, i když si uměla zjednat pořádek, přesto by málo kdo čekal, že se dokáže takto vzepřít a vlastně se vesničanům včetně pana správce vysmát. Tím, co udělala, vesničany i čtenáře překvapila. Tato situace se totiž nemusela stát, nebyla logicky nutná, byla vyvolána aktivním agentem a postava divé Báry byla jejím činitelem. Pro postavu měla pak další následky.

Elšky i kamaráda Jozífka se Bára zastat dokázala. S čím ale nic udělat neuměla, byla právě její pozice ve vesnici, její pověst divého polednicí podstrčeného dítěte, které se většinou vzhledových rysů a zvláštních charakterových vlastností odlišovalo od ostatních lidí. Smáli se jí a stále ji rozdílnost připomínali a podsouvali. To Báru nejprve štválo, v pozdějším věku se naučila získat si nadhled a nebrat si to tak vážně. Ačkoliv lidem nic neudělala, ať byla pracovitá a ochotná sebevíc, předsudků lidí se nezbavila a dál proti ní byli vesničané zaujatí. Nebyla schopná se z toho vymanit, nemohla se proti tomu nijak bránit, snad se s tím jen smířit. V této situaci, kdy na ni působil hněv a pomluvy okolí a ona s tím nemohla nic udělat, zastává Bára roli oběti, je trpítelem. Trpítelkou byla po celé dětství i mládí, až do svatby s myslivcem, po které došlo ke smíření se s lidmi.

Emocí a prožitků, které postava v příběhu dává najevo svou mluvou či jednáním, je velmi mnoho. Ačkoliv ji nejprve posměšky vůči ní dokázaly rozčítit a plakala kvůli tomu, později se snažila si to nepřipouštět. Čtenář obdivuje, jak byla Bára schopná si přes to všechno hledět svého, jak byla silná osobnost. Svůj těžký úděl snášela statečně

a trápení se snažila nedávat najevo. Že jí to ale nebylo lhostejné poznáváme ze skutečnosti, kdy je Bára zavřena na noc do kostnice a dívaje se na matčin hrob jí hlavou prolitly nehezké vzpomínky na nenávisť lidí i její osamocení. V této slabé chvíli Báru poprvé napadla myšlenka na smrt a rozplakala se. Zde dává své city najevo z celého vyprávění nejhlouběji a nejpůsobivěji, právě tady vyplývají na povrch léta nespravedlivého příkoří, kterému se snažila odolávat.

2.6.5 Žije postava divé Bány?

U postavy babičky bylo řečeno, že funguje pouze ve svém literárním příběhu. Do našeho běžného každodenního života, mimo literární rámec, nepřesáhla ani postava Karly. Na rozdíl od Ferdy Mravence na nás nezapůsobila tak hluboce, aby nějakým způsobem „ovlivňovala“ náš reálný mimoliterární svět.

Třetí analyzovaná postava Boženy Němcové se oproti babičce a Karle chová přeci jen odlišněji. Pouhým označením „Bára Boženy Němcové“ by zřejmě nedosáhla většího přesahu než předešlé dvě hrdinky. Podstatnou úlohu jí v tomto směru přikládá právě vesničany přidané adjektivum „divá“.

I ve skutečnosti lze o někom říci, že „je jako divá Bára“. Pod tímto označením si představíme člověka podivínského, odlišného od ostatních, který se chová zvláště, možná uzavřeně. Nutno ale dodat, že mezi postavou divé Bány a označením odlišného člověka již došlo k posunutí významu. Postava divé Bány totiž sama o sobě nebyla divná nebo zvláštní, naopak, byla šikovná, snažila se pomoci a bránila slabší. Toto označení dostala jen kvůli odlišnosti od ostatních lidí, jen proto, že odmítala jít s davem a stejně jako všichni ostatní se například nebála strašidel, protože byla chytrá a sama přišla na to, že nejsou.

Je tedy možné o skutečném člověku, častěji zřejmě ženského pohlaví, říci s nadsázkou, že „je jak divá Bára“, ačkoliv je třeba počítat s malou změnou významu. Co se životnosti a toho, jak se postava prolíná do našeho reálného světa týče, lze tedy říci, že postava divé Bány žije výrazněji než Karla nebo babička.

2.6.6 Postava a charakterizace

2.6.6.1 Nepřímá reprezentace postavy

2.6.6.1.1 Vzhled

Babička měla díky svému věku sněhově bílé vlasy, scvrklé ruce a jen čtyři zuby. Karla, oproti babičce mladé děvče, se vyznačovalo mohutnou, silnou, po matce kostnatou a vyšší postavou se silným obočím, havraními vlasy, velkými ústy a prohnutým nosem. Na základě vzhledu mohl u Karly čtenář dříve, než pravda vyšla najevo, odhalit její skutečnou totožnost. Lidé na vesnici viděli Karlu vyrůstat a její vzhled se tak vyvíjel před jejich očima. Karla byla „jejich“ a jako takovou ji každý bral. Babičku její vzhled nikterak neovlivňoval. Ani na jednu z těchto dvou postav neměl její vzhled takový vliv jako právě na divou Báru.

Na rozdíl od Karly Báru lidé znali od úplného narození. Bohužel hned od té doby na základě nepřítomnosti její matky v pravé poledne ve světnici a její „odlišné“ vizáži, se stala vesničany opovrhovanou. Pohlíželi na ni s odstupem a výraznou odměřeností, což ji, ačkoliv za to jak vypadala, nemohla, provázelo celý dětstvím i dospíváním.

Nepříznivý úsudek si o ní obyvatelé vesnice udělali hned u kolébky, když z toho sama Bára ještě neměla rozum. Toto „špatné světlo“, které na ni vrhly tři kmotry, jež vyzdvihly ty nejnápadnější vzhledové rysy, ji pak provázelo podstatnou část života. „Hned se všechny okolo shlukly, vzaly dítě z kolébky, rozbalily, prohlížely, jedna řekla: „Je to divé dítě, je, má velké oči!“, druhá: „Má velkou hlavu!“, třetí přičkla jí krátké nohy a každá něco jiného“ (NĚMCOVÁ 1974: 55). Kvůli matce, která s ní nebyla v pravé poledne, kvůli velkým očím i hlavě a krátkým nohám, se na ni tak vesničané dívali skrz prsty, aniž by si to svými skutky vůbec zasloužila.

„Bára dosáhla patnácti let a žádné děvče v celé dědině nemohlo se jí rovnat v síle a velikosti. Tělo její bylo hrubých kostí, silných svalů, přitom ale pravidelných forem. Mrštná byla jako pstruh. Pleti byla tmavohnědé, dílem od přirozenosti, dílem od slunce i větru, neboť si nikdy, ani v parném létu nezastřela tvář, jako to vesnická děvčata dělávala. – Hlava zdála se veliká, ale to dělalo množství vlasů, černých jako havran, dlouhých, ale hrubých jako žíně. Čelo měla nízké, krátký tupý nos, ústa trochu velká a vyšpulené pysky, ale zdravé, červené jako krev. Zuby široké, silné, ale čisté. – Nejpeknější bylo u ní oko; a právě proto musela od lidí posměch snášet. Spílali jí, že má „oči buličí“. Veliké měla oko, neobyčejně veliké a modré jak charpa, obrostlé

dlouhou černou řasou. Nad okem klenulo se husté černé obočí. – Když se Bára škaredila, podobala se její tvář obloze, černými mraky zatažené, z nichž se jen kousek oblohy modralo“ (NĚMCOVÁ 1974: 56).

V dospívání tak byla její postava silnější než figury ostatních děvčat, přitom byla hbitá a čiperná. Měla snědou plet, dlouhé černé vlasy a veliká ústa. Ze všech jejích výrazných vzhledových znaků, se však terčem posměchu nejčastěji stávaly právě veliké modré oči.

Bářin výjimečný vzhled negativně ovlivňoval i její psychickou stránku. Lidé se jí nejčastěji právě kvůli velkým očím posmívali. Leckdy se na ně Bára rozhněvala natolik, až jí vztek přivedl k pláči. Když se jí Elška jednou vyptala, zda ještě Báru Vlčková nemůže vystát, odpověděla: „Ba nemůže, jako by jí sůl do očí sypal, když mne vidí, a když neví nic jiného, haní moje oči, že prý koukám jako pulec“ (NĚMCOVÁ 1974: 72).

Že hlavní postava oproti jiným dívčinám vypadala odlišně, až skoro mužněji, dokládá situace, kdy Bára po koupání utírá Elšce nohy svou hrubou zástěrou. „Bože, jsou to nožky, měkounké, maličké! Kam by se to dělo, kdyby to mělo boso chodit. – Hle!“ doložila, přirovnávajíc svoji opálenou, rozedranou nohu, plnou mozolů, k Elščině bílé nožce“ (NĚMCOVÁ 1974: 63). Porovnáním nohou obou děvčat jsou zřejmé i sociální rozdíly. Bára byla dcera pastevece, mezitím co Elška patřila na faru.

I tak byla ale nejenom šikovná pro práci, ale i čistotná. Jenomže většinou chodila rozpásaná. I za tuto odlišnost snášela vlnu kritiky, ale nic si toho nedělala. V neděli, kterou lidé brali jako sváteční den, si na sebe vždy oblékla boty na nohy a šněrovačku. „Ani jediné děvče ve vsi, nevyjímajíc služebné, nechodilo si tak prostě jako Bára, ale ani jediné nevyhlíželo celý týhoden při práci tak čistě jako ona. Košile její, u krku a rukou sebraná, velmi hrubá byla, ale bílá vždy jak padlý sníh. Suknice tmavá, vlněná, zástěra též hrubá, plátěná, byl celý její oděv, v neděli jen se obula a vzala šněrovačku, v zimě přidala vlněný kabátek. Ozdoba její byla lemovka na sukni, červený kaloun u zástěry, červené stužky v černých vrkočích, které jí po zádech dolů visely skoro pod kolena. Děvčata jí mnohdy vytýkala, že chodí po celý týhoden rozpásaná, ale ona je přece neposlechla, bylo jí volno tak a Elška jí vždy říkala, že jí to lépe sluší bez šněrovačky“ (NĚMCOVÁ 1974: 71).

Právě to, že lidé znali Báry vzhled a věděli, jak se obléká, dopomohlo k jejímu usvědčení. Když při zpáteční cestě v lese na pana správce vylezlo strašidlo a pak před lidmi směrem k vodě utíkalo, vesničané po něm našli už jen dvě bílé plachty a hnědou

vlněnou suknicí s červenou lemovkou. Suknici znali, byla totiž Báry. Její obvyklé oblékání jí v současnou chvíli přivodilo trest za snahu zachránit svou věrnou kamarádku před ženichem, kterého nechtěla. Později si však z kostnice sama ženicha přivedla, a tak i když jí její vzhled nejprve uškodil, nakonec přinesl štěstí. Když si Bára ženicha přivedla do vesnice, nemohli věřit, že by se někomu mohla takhle zalíbit. Její veliké modré oči, za které se jí lidé vysmívali, které pokládali za negativní věc a dokonce je nazývali „buličí“, byly pro myslivce naopak očima nejkrásnějšíma.

Zvláštnost Bářina vzhledu, která ji provázela od narození, jí byla v celém příběhu přítěží. Lidé si na ni ukazovali, smáli se jí a jí to činilo rozpaky, nemohla s tím však nic udělat. Na konci povídky se ale situace otáčí. Tak mocně, jako se vesničánům její vzhled nelíbil, naopak v dobrém zapůsobil právě na myslivce. Z příběhu tak ční poučení, že každý z nás má jiný úhel pohledu a to, co jeden považuje za ošklivé, se naopak druhému může zalíbit.

2.6.6.1.2 Jednání

Bára se narodila jako děvče s výraznými vzhledovými rysy, které ostatní na základě pověry, kdy pokud matka nebude v pravé poledne s dítětem ve světnici a tím pádem ho polednice vymění za své divé, považovali za příznak kletby. Bába sice dítě prohlédla a uklidnila matku, že i když ve světnici o dvanácté hodině nebyla, je to stále její dítě. Stín pověry se z děvčete už ale odpárat nedokázal. Byla ostatními lidmi v podstatě psychicky determinována a ponižována, ale i tak se snažila jednat podle sebe, jak sama uznala za vhodné.

V zimě chodila malá Bára do školy, v létě pomáhala otci na poli, další zimu se učila příst a tkát. Vyrostlo z ní šikovné děvče, které se do práce nenechalo přemlouvat a vždy bylo nápomocno.

Když opustila léta „velkého“ dětství, málo kdy se mračila. Jednala tak pouze v případech, kdy jí chasa nadávala a vysmívala se jí, že má „buličí“ oči. To se mnohdy pustila i do pláče. S věkem se ale stala postavově silnou a statnou a vrstevníci si tak k ní už nic nedovolili. Věděli totiž, že by jim jejich poznámky nedobře oplatila. Dokonce ani silní chlapi ji nedokázali přeprat. Své síly Bára využívala mimo jiné k obraně Jozífka, což byl sice kluk, ale malého vzrůstu. Jednala tak dobře, bránila slabší a dokázala si zjednat respekt.

Protože měla oproti vesničanům některé vlastnosti zvláštní, začali jí říkat „divá Bára“. Z tohoto označení si ale příliš nedělala, tolik jí to nemrzelo. Dokázala se nad tím povznést a kvůli rozčilování se pro ostatní nezatěžovat zbytečně svou mysl.

Hodně času trávila venku se zvířaty na pastvě. V němých tvářích, včetně psa Lišaje, našla větší porozumění než u lidí.

Již v brzkém věku se u Báry začala projevovat cílevědomost a neústupnost. Když jednou spadla omylem do vody a táta ji poté vytáhnul, zeptala se ho, co musí udělat proto, aby se naučila plavat. Když jí otec předal teoretické znalosti, zkoušela to tak dlouho, až se plavat naučila. Při koupání nikdy žádného vodníka, kterého se celá vesnice včetně dalších strašidel obávala, nezahlédla a tak usoudila, že nic takového neexistuje a strašidel ani čertů se nebála. Používala tak svůj vlastní rozum a své zkušenosti. Nešla s davem, který pověřám o strašidlech věřil, aniž by se o tom lidé sami přesvědčili.

Svou nebojácnost neuplatňovala jenom proti strašidlům, ale i proti štírům nebo hadům. Vždy jednala rozvážně a s rozmyslem. Pokud jí zvíře v cestě nevadilo, nechala ho být. Pokud jí vadilo, odehnala ho, pokud se odehnat nedalo a ještě se bránilo, zabila ho.

Výjimečných a odlišných vlastností měla Bára mnoho. Další její podivnost u ní spatřovali v oblíbenosti bouřek. Zatím co ostatní se báli a strachem se modlili, ona se ráda dívala na obzor a sledovala venkovní dění. Neohlížela se na ostatní, jednala podle sebe.

Právě pro své zvláštní vlastnosti neměla Bára mnohých přátel, ale těch opravdových si dokázala vážit a snažila se jim pomáhat. Kamarádka Elška byla k Báře laskavá a Bára si jí velice cenila a vždy se k ní dobře chovala. Když se jí účes na hlavě rozvázal, hned jí ho pomohla znovu zaplést a po koupání Elšce svou hrubou zástěrou utírala nohy. Když Elška odjela na tři léta do Prahy, cítila se Bára opuštěná, ale držela naději a těšila se, že se přítelkyně zase vrátí. Na jejich přátelství jí záleželo, o čemž vypovídá i Bářina nervozita před jejich opětovným shledáním.

O Bářině dobrotě, o tom, že byla děvče hodné a věrné, svědčí i situace, kdy se jednou roznemohla panna Pepinka. Bára ji s největší ochotou a dobrosrdečností obsluhovala, až si k ní Pepinka získala blízký vztah a vždy ji chtěla mít k ruce. Začala jí důvěřovat, ale ostatní lidé se jí stále štítíli.

„Nepominul předsudek proti ubohému děvčeti; ona se ani nestarala, mají-li jí lidé rádi čili nemají, nedotírala se mezi chasu, ani k hraní, ani k tanci, hleděla si své

práce, svého starého táty a fara byla její Praha. – Ozývaly se po vsi hlasy, které pravily: „Ta čest se musí tomu děvčeti dát, že jí není v obratnosti a síle málokterý chlapec roveň, děvče pak žádné. Kterápak by unesla tak plná vědra vody, a ještě s nimi šla, jak by jí hráli. – A s dobyt看em, kdo tak umí? – Kůň i býk, kráva i ovce, všechno jí to poslouchá. Ona zmůže všechno. Taková děvka je v hospodářství pravé boží požehnání“ (NĚMCOVÁ 1974: 66). Když viděla, že se s ní někdo nechce bavit, nestavěla se mu přímo na oči. Jednala tak inteligentně a nikoho se nesnažila schválně provokovat. Lidé jí její šikovnost nemohli upřít, ale předsudky je krmily dál v jejich nenávisti. „Nejvíce jí nenáviděla kostelníková, ačkoliv jí Bára jaktěživa na kříž stéblo v cestu nevložila, ba naopak dobře činila tím, že Jozífka přede mstou chlapců chránila“ (NĚMCOVÁ 1974: 66). Ať tedy Bára dělala, co chtěla, svého stínu vloženého na sebe hned v kolébce se zbavit nedokázala. A tak se tím snažila netrápit.

Po Elščině návratu z Prahy, se jí hned Bára vyptávala, jak se jí tam líbilo a jako správná přítelkyně budila zájem o Elščiny radosti i starosti. Když Báře Elška nabídla, že by spolu mohly jet do Prahy na pouť, Bára odpověděla, že neví, co by tam dělala a že by se jí lidé vysmáli. Z její výpovědi a jednání je cítit, že byla okolní nenávistí lidí hodně, možná i podvědomě ovlivňovaná. Zapůsobilo to na ni takovým způsobem, že si vlastně nebyla vědoma své vlastní hodnoty. Slovy, že by se jí lidé vysmáli, si nevěřila a i sama sebe ponižovala. Tuto skutečnost potvrzuje i další jednání při házení věnečku do vody s Elškou. Elška Báře řekla, že pokud se Bára nevdá, Elška se také vdávat nebude. Na to jí Bára odpověděla, že jí přeci málokdo miluje, ale Elšku každý, ona je chudá, Elška bude bohatá, ona je nehezká, Elška krásná, ona prostě hloupé děvče, Elška učená a sama by se snad měla vdát a Elška ne? Prolíná se zde tak její dobrosrdečnost i nízké sebevědomí jistě způsobené i nedůvěrou ostatních, kterému čelila od dětství.

Ačkoliv Bára nebyla mstivá, jednou vesničánům jejich škodolibé chování chytře oplatila. Přestrojila se za strašidlo a k smrti vystrašila pana správce, který se vracel od Elšky z námluv. Ačkoliv jí později odhalili, v danou chvíli si z lidí udělala dobrý den, udělala si legraci z jejich nesmyslného strachu ze strašidel a opět poukázala na svou dobrotu, když se snažila zbavit kamarádku ženicha, kterého nechtěla.

I když jí později lidé vypátrali a udělili trest jedné noci strávené v kostnici, pan farář navrhnul trest uprosit. Bára ale byla čestná a důstojně trvala na jeho odpykání.

Když Báru do kostnice večer zavřeli, hlavou jí začaly probíhat smutné myšlenky, až se rozplakala. „Bára dívala se na hrob matčin, připomínala si osamělé mládí, nenávist a opovrhování lidí a poprvé cítila všeho toho tíži, poprvé přišla jí

myšlenka: kéž tu, matko vedle tebe ležím!“ (NĚMCOVÁ 1974: 92). V jediné chvíli se tak v Báře promítlo veškeré bezpráví, které se na ni dělo a kterému čelila jen tak, že se snažila nad tím tolik nepřemýšlet. Ačkoliv byla Bára silná, léta trápení a psychického příkoří ji nyní dohnaly k myšlence a přání ležet tu vedle své zemřelé matky. Zde měla bezpečné místo pro svou vnitřní úlevu.

Psychicky nejslabší chvíle hlavní postavy v příběhu je záhy vykompenzována okamžikem nejšťastnějším. Bářina odvaha byla vyvážena odměnou v podobě ženicha, který se jí už dříve líbil, ale o kterém si myslela, že nemá jeho náklonnost. Protože byla hodná, s sebou do myslivny si po svatbě odvedla i svého starého otce. Lidé se s Bárou usmířili a celý příběh tak v závěru končí vysvobozením postavy z jejího příkoří a odměnou šťastného života.

Bára je postavou, jejíž osud nebyl lehký. Aniž by se o to přičinila, lidé ji neměli rádi, přesto se vždycky snažila zachovat si svůj vlastní rozum a chovat se podle svého. Jednala vždy ochotně, uvážlivě a s dobrým srdcem. Uměla si vzbudit respekt a statečně bojovala proti příkoří, které bylo na konci povídky vykoupeno dobrem.

2.6.6.1.3 Promluva

Stejně jako u babičky a Karly i u divé Báry je promluva jejím velmi důležitým znakem. Odhaluje čtenáři charakterové vlastnosti, mnohdy doprovází jednání a ukazuje, jakým způsobem postava přemýšlí a uvažuje nad věcmi.

„Podívejte se, táto, ten oheň, jaká to krása v těch černých mračnech!“ (NĚMCOVÁ: 59). Rozplývala se nadšením Bára, když přicházela bouřka, což byl i jeden ze znaků její odlišnosti. Bouře se všichni báli, a to dokonce i otec Jakub, který Báru okřikoval, aby prstem do ní neukazovala. Boží posel by totiž prst mohl urazit. V těchto slovech se projevila Bářina nespoutaná povaha i její podivná odolnost vůči veškerému strachu.

Srdce jí však tlouklo dobrosrdečností a laskavostí, která z ní vyzářovala v mnohých situacích. Těch by jistě bylo ještě víc, kdyby ji vesničané nezavrhli a dali jí k tomu šanci. Jednou z takových byl rozhovor s Elškou po jejím návratu z Prahy. „Ach Elško, vy jste ještě taková hodná, jako jste bývala, ale jste ještě hezcí; kdyby to nebyl hřích, řekla bych, že jste podobná k Panence Marii na našem oltáři“ (NĚMCOVÁ 1974: 68). Svou uctivou, klidnou a upřímně lichotivou promluvou ke své přítelkyni dala najevo radost, jakou měla z jejího návratu a jejich shledání, zároveň se co nejlépe jak

mohla, snažila vyzdvihnout pozitivní vzhledové rysy své kamarádky. Elška se jí to snažila rozmluvit, Bára svá slova ale znovu potvrdila. „Bože chraň, mluvím, jak srdce velí. Já se nemohu pohledu na vás nasytit“ (NĚMCOVÁ 1974: 68).

Na život v Praze se s nadšením vyptávala, zajímaly jí radosti i starosti věrné kamarádky „Jsou hodní lidé v Praze? – Je tam krásně? – líbilo se vám tam?“ (NĚMCOVÁ 1974: 69). Důležité pro ni byly všechny dobré i špatné pocity, jako dobrá přítelkyně chtěla být otevřená všem Elščiným dojmům z onoho místa. Když pak poznala, že Elšku něco trápí, chtěla ji vyslechnout a být jí rádkyní. „Tíží-li vás něco, svěřte se mi, u mne to zůstane pochováno jako v hrobě“ (NĚMCOVÁ 1974: 76). Zajímala se Bára, protože jí Elška přišla smutná.

Lhostejný jí nebyl ani kamarád Jozífek, který k Báře cítil velkou náklonnost. Záleželo jí na něm a zastávala se ho. Na Elščinu otázku, zda má Bára Jozífka ráda, odpověděla: „Proč bych ho neměla mít ráda, každý kdáče na něho, chudáka malého, jak na mne a on se bránit neumí, je mi ho líto“ (NĚMCOVÁ 1974: 72). I když Báru stejně tak lidé rádi neměli a stále na ní viděli něco špatného, přesto všechno se zastávala slabších. Těch, co to potřebovali stejně jako ona, ale na rozdíl od ní na to sami neměli tolik sil.

Protože jí lidé od narození ponižovali a nevěřili jí, ani Bára sama o sobě neměla vysoké mínění. Přála Elišce, aby se dobře vdala za pana doktora Hynka, do kterého se v Praze zamilovala, ale nemyslela, že by se kdy vdala sama. Jejím přáním bylo tak zůstat navždy poblíž své milé přítelkyně Elšky, která jí na rozdíl od ostatních lidí dokázala porozumět, vyslechla ji a záleželo jí na ní. „Hodím nazdařbůh věneček, popluje-li za vaším. Přála bych si jen, až se vdáte, Elško, s vámi jít“ (NĚMCOVÁ 1974: 74). Podobný znak nedůvěry v sebe a vlastního ponižování cítíme i nadále. Báře se líbil myslivec, se kterým se jednou potkala na pastvě. Možnost jejich společné budoucnosti však právě kvůli malému sebevědomí okamžitě smetla ze stolu a dál se věnovala zvířatům. Nemyslela, že by se mohla zalíbit také ona jemu. „Kterak to mluvíte, Elško; on si na mne nikdy nepomyslí, dokonce aby si mne chtěl vzít – to jsou samé marné sny a řeči – zapomeňte to. – Hou, hou, Plavko, kam to lezeš! – Lišaji, kde sháníš – nevidíš Plavku v březině!“ (NĚMCOVÁ 1974: 84).

Strachu Bára čelit nemusela, a tak když se dozvěděla o svém trestu jedné noci v kostnici, nikterak jí to nevyděsilo ani nevadilo. Co jí ale mrzelo mnohem více, byl otec, který kvůli ní přišel o službu pastevce. „Což je o nocleh, spím-li tu nebo tam, já spím i na kameně dobře, hůř je o tátu, kde ten bude, když mu vzali službu. A táta bez

stáda živ nebude, jaktěživ mu je zvyklý – on mi umře. Zprostředkujte to nějak, velebný pane“ (NĚMCOVÁ 1974: 90). Neměla starost o sebe, ale svého otce, který ji vychoval a byl jí jedním z velmi mála blízkých lidí. Poprosila proto pana faráře, který jí pomohl.

I když jí pan farář seznámil s možností uprošení trestu, odpověděla rázným slovem. „Když jste ráčili usoudit, že jsem trestu hodna, tedy si ho podstoupím!“ (NĚMCOVÁ 1974: 91). Postavila se tak k situaci hrdě a nechtěla se trestu vyhýbat.

Když pak v kostnici před Bárrou stál statný myslivec a ptal se jí, zda by se chtěla stát jeho ženou, nemohla tomu uvěřit. „Bože, což je to pravda, že mne máte rád?“ (NĚMCOVÁ 1974: 94). Z její promluvy byla cítit veliká radost i údiv zároveň. Po celém dětství ponižování nemohla uvěřit, že by ji vůbec někdo mohl mít rád a přivedením myslivce jako svého ženicha velmi překvapila celou vesnici.

Styl Bářiny řeči v povídce je obyčejný, odpovídá prostému venkovskému děvčeti. Nejenom v její promluvě, ale i v celém díle převažuje spisovný jazyk a občasné hovorové prvky nebo slova zastaralá. Příkladem opozita ke slovu „hodný“ se v textu několikrát vyskytuje „nehodný“, místo „před týdnem“ je používám výraz „před týhodnem“ a mnohé další. Frekventovaně jsou užívány také přechodníky.

2.6.6.1.4 Vlastní jméno

Vlastní jméno hrdinky se čtenář dozvídá hned na první straně povídky a v celém textu se její oslovení vyskytuje velmi hojně.

Nejenom, že se Bára jmenovala hlavní postava, dívka, které hned u kolébky daly do vínku těžký úděl tři kmotry na základě pověry, ale také její matka, která se prohřešku nepřítomnosti u svého dítěte v pravé poledne dopustila. Malá Bára už tak byla pojmenována dle tradice, po své matce.

Matka záhy umírá a příběh se točí už jen kolem malé dcery, kterou lidé na základě kletby začali oslovovat „divou“. Spojením slov „divá Bára“ chtěli vyjádřit právě její prokletí. Na rozdíl od nich se totiž nebála strašidel ani vodníků a celkové měla neobyčejné vlastnosti podobající se některé spíše klučičím než holčičím. Adjektivem před vlastním jménem tak vyjadřovali její divokou, nezkrocenou, neochočenou či prudkou povahu.

Jméno Bára pochází z řeckého slova „barbados“. Protože se toto označení dá přeložit jako cizinec nebo cizinka, někdy se také užívá ve významu „člověk, kterému

nejde rozumět“, přesně vystihuje přístup, jaký k postavě vesničané měli. Oproti nim byla zvláštní, štítily se jí, byla jim vzdálená a cizí.

Možná právě také z toho důvodu se v celém textu vyskytuje pouze oslovení Bára, nenajdeme zde zdvojnásobě Barunka, Baruška ani další varianty. Vyslovení citově nezabarveného jména jakoby lépe vystihovalo její silnou mohutnou postavu i celkový charakter.

2.6.7 Typ postavy podle Hodrové

S postavou divé Bány se čtenář seznamuje hned od narození. Jsou mu představeni její rodiče i příběh jejich seznámení a toho, co se dělo i jak to probíhalo ještě předtím, než Bára přišla na svět. Sleduje, jak jí tři kmotry předurčily ne příliš šťastnou budoucnost i jak rostla a měnila se její postava, vzhled a vyvíjely vlastnosti. Je známo, že právě kvůli kletbě neměla mnohých přátel, ale také, že byla hodná, pracovitá a čestná. Hleděla si svého a ve vztahu k Elše se pro ni snažila udělat to nejlepší. Odpomohla jí od pana správce a zároveň byla tak skromná, že si neuvědomovala svou vlastní hodnotu. Nevěřila, že ona by se snad mohla někdy vdát a Elška ne. Stejně mínění jako Bára sama o sobě o ní měla i panna Pepinka.

Čtenář zná Bářin život od počátku. Vidí nespravedlnost, která se na ní děla, jak se k tomu stavěla i jak se všechno nakonec uspořádalo a ona našla statného ženicha a šťastně se vdala. Její příběh s ní prožívá.

U Bány nemáme pocit, že by před námi bylo něco zatajováno, že by nám o ní bylo něco neznámé nebo že by byla autorkou vysvětlena pouze částečně. Bára do děje absolutně zapadá, všechny podstatné skutečnosti o ní víme a je plně vysvětlena. Protože je postava jasná, dle dělení Daniely Hodrové patří k *postavě-definici*.

2.6.8 Er- formové vyprávění

Příběh o babičce Božena Němcová čtenáři zprostředkovala nezaujatým způsobem objektivního vypravěče s výjimkou míst, kdy sama babička líčí svůj životní příběh a vyprávění tak chvilkově z er-formy přechází do ich-formy. Jednodušší situace byla u *Karly*. V jejím příběhu vypravěč celou dobu stojí nad textem a je vševědoucí, nezaujatý. Pro vypravování o chlapci převlékajícím se za děvče byla taktéž zvolena er-forma.

Do pozice povídkáře nad věcí, který všechno ví a vždy má pravdu, se Němcová postavila i u své třetí knihy *Divá Bára*. Tímto dílem poukazuje na postavení ženy ve společnosti, na to, že ženy mohou být stejně tak šikovné a vzdělané jako muži a v případě Bářiny obrany Jozífka možná i silnější než druhé pohlaví. Bára byla sice lidmi opovrhovaná, ale přesto se vždy byla schopná postarat sama o sebe, o své věci, nebýt na nikom závislá a nikomu podřízená. Temperamentnost divé Bány líčí Němcová opět formou předložených faktů, u kterých nemáme důvod pochybovat o jejich nepravdivosti. Věříme všemu, co je nám řečeno. I v *Divé Báře* zvolila tedy er-formové objektivní vyprávění, které je pouze jednou narušeno krátkým Bářiným osobním příběhem, když vypráví Elšce o setkání s myslivcem, který se jí snažil pomoci na pastvě rozehnat peroucí se krávy. Když na něj Bára zavolala, aby se schoval, protože by ho mohl zahlédnout zlý býk, ještě Báře za jeho ochranu poděkoval a zeptal se, čím je a jak se jmenuje. Od té doby ho Bára několikrát zahlédla, ale vždy se jen pozdravili a pokaždé, když ho vidí, lekne se. Tento krátký příběh prvního setkání Bány s jejím pozdějším ženichem je v knize líčen jejím subjektivním pohledem, a tedy ich-formou.

I *Divá Bára* je vyprávěna osobitým přístupem Němcové, avšak v *Babičce* je tato láskyplnost oproti *Karle* nebo *Divé Báře* patrná stále nejvíce.

3 Frantina Karolíny Světlé

3.1 Dílo Frantina

Tato kniha, poprvé vydána roku 1870, je vůbec nejdramatičtější ještědský román Karolíny Světlé, který vznikl na základě vypravování jejího tchána a Sefky Slukové, pravnučky čeledína Bartoloměje (KOLÍNSKÁ in SVĚTLÁ 1959: 165).

V díle vrcholí boj lidu za právo na svobodný život a stejně jako v dalších povídkách, črtách a románech z Ještědí, je hlavní hrdinkou žena, která vyniká obětavou láskou k druhým, moudrostí a ušlechtilostí. Hrdinka, která bojuje za štěstí a pravou lidskost. Světlá si do svých děl vybírala osoby, jež odpovídaly jejím názorům, popřípadě jim své názory přisuzovala. Stejně jako její další postavy i Frantina dokáže pro svůj cíl obětovat zcela všechno (KOLÍNSKÁ in SVĚTLÁ 1959: 164).

Konání dobra, uskutečňování mravného za příkaz lidského svědomí, ne náboženské nebo jiné autority, chápe důsledně univerzalisticky. Cílem mravného je jí celek, společnost, nikoliv jedinec (ŠTĚPÁNEK in SVĚTLÁ 1988: předmluva).

Na pozadí příběhu nevšední ženy a jejího úsilí je vylíčen odpor venkovského lidu proti světské a církevní feudální vrchnosti na sklonku 18. století (KOLÍNSKÁ in SVĚTLÁ: 165).

Konflikt mezi světem pánů a prostého lidu je zesílen právě velmi dramatickým bojem osobním. V rozporu mezi láskou a mravním ideálem a povinností ke společnosti vítězí u postavy spravedlnost (KOLÍNSKÁ in SVĚTLÁ 1959: 166).

„Sloh Frantiny je vyhraněný „sloh stupňující“. Vystupňovaná je hned až do zázračna krása hrdinky, zcela výjimečná je podoba i osobnost Apolínova, do krajnosti je vyhnána obětavost Frantiny vůči manželovi, nezměrná je její láska k Apolínovi i Apolínova k Frantině“ (ŠTĚPÁNEK in SVĚTLÁ 1988: předmluva).

V textu se prolínají dvě umělecké metody, jakými je realismus a romantismus. Romantické lidové vyprávění, časté líčení přírody, je spojeno se skutečným pohledem na život a kritikou nespravedlnosti (KOLÍNSKÁ in SVĚTLÁ 1959: 169).

Celý román se odehrává ve Světlé pod Ještědem. Jeho hlavní postavou je Frantina, která nejprve žije na Čihadníku se svým strýcem, u něhož není šťastná. Strýc je pohan, nemá rád lidi, Frantinu spíše učí lásce k přírodě.

Jednou se Frantina seznamuje s chlapcem, který se stává jejím dobrým přítelem. Schází se spolu v jeskyni, až jednou chlapec nepřišel. I když na něj pak ještě dlouho čekala, ale žádné zprávy o něm neměla, domnívala se, že zemřel a byla pro něj velmi

nešťastná, velice jí chyběl. Protože jí vyprávěl o životě mezi lidmi i sama Frantina zatoužila opustit strýcovu „samotu“ a ačkoliv nevěděla kam, odešla od něj.

Připojila se k procesí, které šlo do Vambeřic na pouť. V něm se seznamuje s rychtářem Kvapilem, jemuž během rozhovoru prozrazuje, odkud utíká. Protože byla Frantina velice krásná, Kvapilovi se zalíbila a hned ji požádal o ruku. Byl to člověk nemocný, ale hodný, a tak Frantina se sňatkem souhlasila.

Její vychování a život u pohanského strýce na ni měl ale velký vliv. Že není věřící, si lidé na statku rychle všimli a za to ji neměli rádi. Kvapil kvůli nemoci scházel, postupem času už nemohl udržovat dohled nad hospodářstvím a čeládka si dělala, co chtěla. Statek rychle chátral.

Frantina měla rychtáře ráda. Pečovala o něj stejně tak, jako si postupně vzala na starost veškeré ostatní věci ve stavení. Pod její vládou se statek rychle změnil k lepšímu, na poddaných nešetřila a dala jim tak najevo, že jí na nich záleží stejně jako na sobě, možná více. Za čas nebylo třeba ani rozkazů. Každý věděl, co má dělat a vše na statku šlapalo jako hodinky. Neoblíbenost Frantiny tak pominula a lidé si ji naopak začali vážit.

Její nejblížeším přítelem se stal Bartoloměj. Jemu vyprávěla příběhy ze svého života, stal se její spřízněnou duší. I on si však byl vědom, že je pohanka a snažil se ji na víru obrátit.

Časem se Frantinina výřečná a veselá povaha začala proměňovat a ona už nebyla tak spokojená a šťastná, Bartoloměji se svěřila, že jí chybí vlastní dítě.

Rychtář Kvapil záhy umírá, Frantina po svém muži velice truchlí a přebírá funkci rychtářky, i když to u ženy bylo neobvyklé. Že je vdovou, navíc velmi krásnou, se rychle rozkřiklo a na statek se sjíždělo veliké množství nápadníků. Ona ale všechny odmítala a tvrdila, že se už vdávat nikdy nebude.

Stejného rázu byl i Apolín. Ani on se ženit nechtěl, až se jednou kvůli koupi dřeva objevuje u Frantiny na statku. Když se uvidí, okamžitě si padnou do náručí. Navzájem v sobě poznávají přátele z dětství. Frantina před sebou vidí toho, o kom tehdy byla přesvědčená, že zemřel a Apolín jí vypráví důvod jeho tehdejšího zmizení. Dostal se totiž do šatlavy, protože jeho otec žádal vrchnost o snížení daní. Otec tak bojoval za všechny lidi, ale nikdo se ho nezastal a všichni se tvářili, že se jich to netýká.

Když Apolín požádá Frantinu o ruku, chce, aby s ním odešla. Velmi ho milovala, on měl ale velké množství peněz a u lidí nebyl příliš oblíben. Těsně před svatbou se vydává do Němec a jsou domluveny, že se potkají až ve svatební den.

Frantina s Bartolomějem odjíždějí na jarmark, kam najednou vtrhnou „vaiskoufří“ a dochází k bitce. Rychtářka však na kašně promlouvá k lidu, poté odchází k vyjednávání na radnici a s pány úspěšně domlouvá, aby již nemohli „vaiskoufří“ krást.

Při návratu z jarmarku v lese potkávají uplakané Barče. Do té se Bartoloměj hned zamiluje. Barče prosí Frantinu, kvůli její odvážné povaze, o pomoc a vypráví jí svůj příběh. Pracuje jako služka u staré paní v horách a dopátrala se, že její syn je vůdcem lesňáků, obávaných zlodějů.

Frantina tak vymyslí plán na chycení jejich vůdce. Když se však podívají do jeho okna, vidí tam klobouk Apolínův. Bartoloměj si myslel, že lesňáci Apolína zabili, ale Frantina poznává jeho samotného.

Druhý den se podle plánu snoubenci setkávají. Protože však Frantina prokoukla, že Apolín lidem škodil, i přes nemohoucnost vyšších pánů proti zlodějům si vzala právo do ruky sama a dočinila, za co celý život bojovala. Apolín se lidem mstil za to, jak se tehdy zachovali k jeho otci, a musel být potrestán. Aby už nemohl lidem více škodit, bodla ho nožem a nechala v jejich jeskyni, kde si v dětství hráli.

Barča, která pracovala u Frantiny na statku, se stala rychtářce velmi protivnou, připomínala jí totiž, co se stalo a později už nestrpěla ani Bartoloměje, který se s Barčou oženil, a museli z hospodářství odejít.

Po několika letech si Frantina na statek Bartoloměje znovu zavolá. Je nemocná, cítí blízkou smrt, a tak ho prosí, aby ji pohřbil v jeskyni vedle Apolína. Bartoloměj ničemu nerozumí a Frantina mu celý příběh o zabití Apolína vypráví.

Když za pár dní hlavní hrdinka skutečně umírá, Bartoloměj udělá vše, jak si přála a pohřbívá ji vedle Apolína, kterého milovala. Spravedlnost pro ni však byla přednější.

3.2 Postava Frantiny

3.2.1 Nadřazení postavy ději

Karla i divá Bára byly omezovány a svazovány svým osudem. Čelily něčemu, z čeho pro ně v danou chvíli nebylo východisko. Karel se pod nátlakem matky musel převlékat za někoho, kým nebyl, aby se vyhnul vojně, Bára měla už od kolébky přiřítou pověst zkaženého polednicí podstrčeného dítěte. I když na konci vše dobře skončilo, po většinu příběhu byly oběťmi skutečnosti. Byly podřízené tomu, co se dělo kolem nich, byly podřízené ději.

Opak představovala postava babičky. Na ní nebylo pácháno žádné podobné příkoří, trýznění nebo determinace osudem. Naopak, byla středem pozornosti, středem všech akcí a cokoliv se dělo i nemilého, vždy se snažila být oporou.

Dalším typem postavy je Frantina. V jejím životním příběhu se odehrály věci a situace, kterým byla vystavena, kterým musela čelit a které ji nějakým způsobem ovlivňovaly. Žila u strýce, kde nebyla šťastná nebo se starala o nemocného manžela rychtáře Kvapila. Mezi nepříznivé situace patřil i bezradný boj proti lesňákům, se kterými si páni nevěděli rady. Její život byl poměrně dramatický a do cesty jí postavil nejednu překážku.

Frantina se ale nehodlala stát obětí a statečně bojovala za to, v co věřila a měnila to, co se jí nelíbilo. Když u strýce nebyla spokojená, odešla, když ji lidé u rychtáře na statku zpočátku neměli rádi, dělala vše proto, aby jejich mínění obrátila. Vždy bojovala za dobro druhých a spravedlnost, což potvrzuje i pasáž, kdy při přepadení na jarmarku vystoupila před lid a záhy na radnici vyjednala, aby už nikdo nemohl okrádat.

Vyvrcholením jejího boje za spravedlnost bylo zabití milého Apolína, vůdce lesňáků. Zde je vystavena konfliktu lásky a mravních ideálů, ale opět se k situaci dokázala postavit čelem a vyřešit ji podle práva. Protože na úkor mravní cti zabíjí svého milého, právě v této chvíli se její charakter projevuje nejsilněji. Ačkoliv kvůli tomu na konci příběhu umírá v samotě, udělala, co považovala za správné. Vhodným způsobem také využívala svůj majetek a peníze, u čehož si byla vědoma, že jsou mocným nástrojem a jde díky nim uskutečnit spoustu věcí.

Autorka vystavuje hlavní postavu mnohým událostem. Ještě důležitější než co se dělo, je ale psychologické prokreslení Frantiny. To, jak se k věcem stavěla, jak jednala, jak se chovala. Frantina má „nadvládu“ nad dějem, na základě toho je její postava ději nadřazena.

Byla to postava velmi výrazná, dynamická, rázná a nebojácná. Nebála se vystoupit před lid ani přes samotné pány.

I když babička žila život o poznání klidnější, přesto měly s Frantinou něco společného. Obě byly moudré, sice věkové rozdílné, ale lidé v nich cítili oporu a porozumění. Frantina však na rozdíl od babičky zemřela sama nenaplněná láskou. Byla ale činitelkou mnohých událostí, pro mnohé hrdinkou a příběh se točil kolem ní.

3.2.2 Typ postavy podle Forstera

Na rozdíl od předešlých analyzovaných postav, životní cesta Frantiny je o poznání dramatičtější a akčnější. Prochází mnohými situacemi, ve kterých by se mohla zařadit k dalším obyčejným občanům a „plout s davem“. Ona ale nechce být jednou z mnoha a hrdinně bojuje proti tomu, co se jí nelíbilo.

Dětství zřejmě prožila ne příliš šťastně po boku strýce. Když cítila, že na ni má špatný vliv, protože nesnáší lidi, vzepřela se a v osmnácti letech odešla právě mezi lid, který toužila poznat a fungovat mezi ním.

V hospodářství rychtáře Frantina nejprve mnoho práce nezastala a čeládce se příliš nelíbila, její charakter se však postupem času vyvinul správným směrem. Mnohému se naučila, o spoustu věcí se začala starat a statek pod jejím dohledem očividně vzkvétal. Čeládka byla spokojená a všem bylo i bez rozkazů jasné, jaké jsou jejich povinnosti.

Vypadalo, že je mezi lidmi šťastná a spokojená, když najednou překvapuje její velké smutnění, uzavřenost a stesk. To je vysvětleno touhou po dítěti. Samotu záhy překonává příchod Apolína, ovšem nyní zase zaráží její velmi vlažný přístup k poddaným. Dokonce až tak odměřený, že čtenáře napadá, zda její dosavadní péče nebyla jen předstíraná.

Nejvíce zaráží svým rozhodnutím zabít Apolína, kterého milovala a který ji právě vysvobodil z její vnitřní samoty. Zabitím milované osoby doložila důležitost, jakou pro ni měla spravedlnost. A to i za cenu, že se po jeho smrti opět cítila nenaplněná a tak nakonec i umírá.

Osud Frantiny je velmi klikatý, propletený množstvím zákoutí, ve kterých se chová nečekaně, překvapivě, spravedlnosti se domáhá možná až radikálně. Čtenář mnohdy v první chvíli nechápe, co stojí za její změnou nálady nebo chováním. Právě proto, že Frantina je postava složitá, která neustále překvapuje, je hodnocena jako *plastická*.

3.2.3 Todorovo psychologické vyprávění

Frantina nejprve žila na statku se svým strýcem. On v ni však příliš živil nenávisť k lidem a tak se rozhodla od něj odejít. Nevěděla kam, ale na rozdíl od strýce se toužila dostat mezi lidi, čímž ukázala svou silnou povahu jdoucí si za svým cílem.

Když v procesí do Vambeřic potkává rychtáře Kvapila, který ji žádá o ruku, Frantina souhlasí proto, že se jí zdál rychtář hodný a věděla, že je nemocný. Tato skutečnost ukazuje i na její dobré srdce a soucit, který k ostatním lidem chovala. Po celou dobu až do jeho smrti se pak o něj starala a byla jeho pravou rukou a oporou. A to i na statku, kde mnoho věcí začala již místo rychtáře rozhodovat.

V textu je popsáno, jak si svými skutky získala lidi, kteří ji nejprve za její pohanství odsuzovali. Frantina měla ale vždy dobré vysvětlení i na věci dobrý náhled. A tak, i když byla pohanka, snažila se svým jednáním lidem spíše otevřít oči.

Již před smrtí rychtáře se cítila velmi osamocená, ačkoliv měla přítele Bartoloměje, kterému věřila. Po smrti manžela velmi truchlila.

Záhy na statek přichází Apolín a Frantina, jako by se proměnila, jako by pod kouzlem lásky najednou o dobro lidí ztratila zájem. To byl naštěstí jen přelud, protože na jarmarku se při vpádu „vaiskoufrů“ za lidi opět dokázala postavit.

Když pak v lese potkala Barče, v její chalupě poznala za oknem svého Apolína jako vůdce lesňáků, udělala něco, co by čtenář nečekal. I když to byl její milý, dokázala dál stát na správné straně a Apolína zabila. I když to pro ni muselo být těžké, její priority byly jasné. Na konci umírá v samotě a nechává se pohřbít vedle někoho, koho sama usmrtila.

Frantinino chování je v díle čtenáři velmi dobře předloženo. Hrdinka je vržena do situací, ve kterých jí nestačí čekat, jak dopadnou, ale vezme věci do ruky sama a řeší je ve jménu spravedlnosti. Je postavou aktivní, rychle jednajícím a živou.

Vyprávění Karolíny Světlé o odvážné ženě, která vždy myslela na blaho a dobro druhých a která si šla za svým cílem, se primárně soustředí na Frantinino cítění, prožívání a řešení situací, její jednání. Je nám ukázáno, co a za jakým cílem udělala. Vyprávění je více než na děj zaměřeno na postavu a její charakter, jedná se tedy o vyprávění *psychologické*.

3.2.4 Chatmanův pojem událost

Postava Frantiny, jako hlavní nositelky děje, se stala v příběhu činitelkou a iniciátorkou mnohých situací. Většina z nich ani nebyla logicky nutná a nemuselo k nim vůbec dojít. Pokud by se dokázala „zařadit do davu“, nemusela odcházet ze strýcova statku. Byl to jen její subjektivní pocit, že se jí tam nelíbí a potřebuje mezi lidmi. Na jarmarku nemusela

zastupovat lid v jednání s pány a v lese se nemusela snažit pomoci Barče, což odstartovalo další dramatický vývoj v jejím životě.

Ona ale prošla jinou výchovou, která ji naučila přemýšlet materialisticky. Skrze její chování autorka ukazuje svůj ideologický záměr.

Odchod od strýce nebyla nutná událost, byla však vyprovokována jejím pocitem nešťastnice na tomto místě. Zdejší prostředí ji svazovalo a ona toužila po větším rozletu. Než se tedy dokázala rozhodnout a odejít, na strýcově statku vlastně trpěla a psychicky strádala.

Trpítkou ale ve svém dalším životě už být odmítala a právě tvrdá výchova jí k tomu dala základy. Samostatně uvažovat a konat.

Nepříznivý život u strýce odchodem změnit dokázala, existovalo však něco, co ani rázná Frantina ovlivnit nemohla. Tím byly vztahy. I když ji čeládka a další lidé měli rádi, celý život jí chyběla láska.

Na Čihadníku našla a záhy ztratila přítele, se kterým se setkávala v jeskyni a který jí byl oporou. Ve Vamberčickém procesi našla rychtáře Kvapila, kterého si ale brala spíše z lítosti a protože to byl hodný člověk, než z lásky. Do konce jeho života pak o něj pečovala, on jí ve své nemoci lásku ale nebyl schopný oplácet, a proto se cítila nenaplněnou. Nachází čeledína Bartoloměje, se kterým si povídá, svěřuje se mu a je jejím nejbližším člověkem. Po smrti manžela je nešťastná, svou lásku nemůže dát ani dítěti, po kterém touží, ale nemá ho. Najednou se navrací přítel z dětství, propuká veliká láska a zdá se, že bude Frantina šťastná, ale na základě zachování mravní cti svou velkou lásku zabíjí a Bartoloměje, svého velkého přítele, skoro vyhání ze stavení, aby jí ho s Barčou nepřipomínali. Dlouhá léta žije v samotě. V samotě i umírá, vedle své veliké lásky se však nechává pohřbít. I když celý život bojovala za dobro druhých, sama zemřela vlastně nešťastná a osamocená.

Právě její smrt, které předcházelo několik let strádání, utápění se ve vlastních myšlenkách, neustálé chození ve stejných šatech, upadající kdysi zářivá krása a postupné známky stárnutí, je události logicky nutnou. Zakončila příběh osoby, velké oběti boje za dobro druhých.

Myšlení, prožitky a emoce postavy, které Chatman mimo jiné charakterizoval jako hlavní činnosti, jaké postava může vykonávat, u Frantiny často zůstávají skryté. Na začátku na statek k rychtáři přichází mladá žena, na kterou má každý svůj názor, každý se bojí, že je pohanka, ale nevíme, jaký názor má ona na ně. Později sedává smutná pod stromem, ale nikdo neví, ani Bartoloměj, proč tomu tak je, než mu sama

prozrazuje, že jí chybí dítě. Několik dní po plánované svatbě s Apolínem se ve svém hospodářství neukázala, když přišla, nechtěla nikoho vidět a Bartoloměj o jejím činu dalších sedm let nemá ani ponětí, než mu jej opět sama vyzradila. Mnoho pocitů dlouho dusila v sobě, nakonec je sdělila pouze nejbližšímu příteli.

3.2.5 Žije postava Frantiny?

Román *Frantina* patří společně s *Vesnickým románem*, *Křížem u potoka* nebo *Nemodlencem* ke stěžejním dílům české autorky Karolíny Světlé a stejně jako *Babička*, *Karla* nebo *Divá Bára* i k významným dílům české literatury.

Frantina je hrdinkou, která se dokáže postavit za lidi, bojovat za to, co chce a obětovat tomu všechno. Je to osoba v díle velice výrazná, svou výjimečnou povahou zaujímá místo i celkově v literárním světě nejenom 19. století.

Na začátku knihy první povídkář hovoří o tom, jak se dědek s bábou kvůli Frantině vždy pohádali, jak na ni měl každý odlišný názor a že i samotného vypravěče by zajímalo, kdo ona Frantina, o které se mluví a která se dává za vzor ještě v jeho době, vlastně byla. Když se nějaké děvče hezky upravilo, hned ji k hlavní postavě z románu připodobnili. Tím je u čtenáře vzbuzen dojem, že Frantina byla skutečná žijící osoba.

„Vlastním podnětem k práci bylo vloupání zlodějů do paseckého sídla právě v době, kdy tam Světlá se svým mužem pobývala. Tato událost znovu oživila po celém kraji stará vypravování o lupičích“ (KOLÍNSKÁ in SVĚTLÁ 1959: 165). Záhy také dodává, že postavu hlavní hrdinky i její povahu si Karolína Světlá dotvořila sama čistě z vlastní fantazie. I když to na začátku textu tak nevypadá, její osoba byla smyšlená, nebyla inspirována skutečným člověkem jako třeba *babička*.

Frantina představovala ženu velmi výjimečného charakteru. Jiný mimoliterární přesah u její postavy však není zřejmý.

3.2.6 Postava a charakterizace

3.2.6.1 Nepřímá reprezentace postavy

3.2.6.1.1 Vzhled

O vzhledu *babičky* se čtenář výrazně dočítá hned na začátku příběhu, při jejím příjezdu k dceři do Ratibořic. Na to, jak vypadá, se pak v knize naráží ještě několikrát.

Například, jak oblečená šla ke kněžně na návštěvu nebo každou neděli na mši do kostela.

Vnější charakteristika Karly a divé Báry byla popsána také několikrát. Protože to byly postavy známé od dětství nebo dokonce od narození, Němcová dobře vykreslila, jak se vyvíjí, jak se jejich vzhled věkem mění a jak se oblékají.

Odlíšným způsobem přistoupila Karolína Světlá k popisu Frantiny. V textu je mnohokrát na různých místech zmíněno, že hrdinka byla výjimečně krásná. Dokonce až tak, že se její krása stala pověstnou a „dodnes“ se o ní vypráví. Jestliže se ještě po Frantině smrti některá dívka tak pěkně strojila a mužům mozky pletla, pak slýchala, že je právě jako Frantina.

Protože je dílo zaměřeno na charakter a jednání postavy, autorka jejímu popisu nepřiložila velkou váhu. Frantinin vzhled není zdaleka v románu popisován tolikrát jako vzhled předešlých analyzovaných postav. Naopak, velmi málo. Dlouhou dobu potom, co přišla na statek, dokonce už se i spřátelila s Bartolomějem, ještě nevíme, jak vůbec vypadala. Víme jen, že byla krásná, bylo jí osmnáct let a že si při prvním rozhovoru Bartoloměj všiml jejích krásných očí, které plápolaly pod černými řasami. V rozpětí jedné strany textu se pak dozvídáme hlavní charakteristiku její postavy a jejího oblečení.

Na její krásu dokázal dlouhé hodiny hledět i sám rychtář Kvapil. „Nedivil jsem se ani dost málo, že vydržel celé půldne na ni se dívat, ani že jak vstoupí do kostela, nikdo již pro jinou ženskou tam oči neměl kromě pro ni. Viděl jsem ji den co den, ale kdykoli ke mně znenadání přistoupila, pokaždé jsem se otřásl; tak jsem se vždy zalekl její krásy. Bývalo mi, jako kdybych s ní se sešel ponejprv. Byla vysoká a silná, jako mladá lipka ujmuta, ruce měla jako kněz, zuby jako křišťál, krk jako bavlnku, tváře jako když jí na ně růže nasází, vlasy jako aksamit. Tolik jich jí narostlo, že si je musila vždy k hlavě přišívat“ (SVĚTLÁ 1959: 36). Záhy je ještě dodáno, že její krásu vyvyšoval vzpřímený postoj, to jak pěkně a čistě chodila.

Dohromady na jednom místě je popsán také oděv, který nosila obvykle i její sváteční. „Nenosila selka naše šněrovačky leč růžové a přes ně mívala připnutou okolo života zlatou prýmu, sukně měla na sobě vždy bílé „rouškové“ a uzduři přišítou také zlatou prýmu. Okolo plachetek měla také všude zlaté krajky a vínek i na všední den dobrými granáty a dracounem vyšívány. Na svátečním měla jeden drahý kámen vedle druhého, tolikerých barev, co jich má duha, a každý byl dobrými perlami kolkolem vroubený. V zimě nosívala přes sebe kožich z nejtenčího sukna zeleného se širokými

rukávy. Nikdy jsem ji neviděl než s velkou kytkou bazalkovou za řadry“ (SVĚTLÁ 1959: 36).

K jejímu vzhledu se pak autorka navrácí ještě ke konci knihy, kdy zmiňuje, že se hospodyně převlékla do svatebních šatů a v nich strávila čas ode dne, kdy zabila Apolína, až do dne své smrti.

Jak pod tíhou samoty a nenaplnění selka scházela a jak se to projevovalo na jejím vzhledu, popsal čeledín Bartoloměj v závěrečných stranách románu, když si ho k sobě Frantina po šesti letech, před svou smrtí zavolá. Porovnal tak kdysi živou, veselou a krásnou Frantinu se současným zjevem krásy pominulé. „Seděla na posteli v svatebním oděvu, ale vínek měla z hlavy shozený a všechny vlasy po šíji rozpuštěny. I viděl jsem, že mezi nimi probleskují sem tam již proudy stříbrné. Zároveň jsem se zhrozil její podoby; to nebyla jen mrtvola, nýbrž mrtvoly stín“ (SVĚTLÁ 1959: 150). „Hrnuly se mi vši mocí slze do očí. Bože můj! Kam se to poděla její krása, její síla, její svěžest! Vzpomněl jsem si mimovolně na tu chvíli, kdy jsem se poprvé jaksepatří na ni podíval a její krásy přitom se zalekl“ (SVĚTLÁ 1959: 151).

Karolína Světlá tak stručným vzhledovým popisem postavy vystihuje celý oblouk života. Od půvabné krásné osmnáctileté dívčiny až po ženu s vlasy již prošedivělými, umírající opuštěnou a nenaplněnou životem.

3.2.6.1.2 Jednání

Frantina přišla na rychtářův statek jako osmnáctileté děvče. Lidé ji neznali a nejprve neměli rádi, dokonce ji přezdívali d'áblicí a dělali samé naschvály. Práce na statku jí ze začátku ani příliš nešla a do ničeho se moc nepouštěla. Velmi brzo se jí však naučila. Zařizovala, měnila a poroučela. Protože se na rychtářově statku modlili devětkrát denně, naučila se i této činnosti, i když byla pohanka. I přes snahu přítele Bartoloměje ke křesťanské víře nikdy nepřistoupila, naopak se snažila ukázat na její úskalí a lidskou zaslepenost. Místnímu životu se ale snažila přizpůsobit.

Touha dostat se mezi lidi se splnila, a tak k nim patřičně chovala lásku, vážila si jich i s čeládkou jednala ohleduplně a snažila se jim měřit stejným metrem jako sobě. Vycházela s nimi po dobrém a získala si jejich srdce. Statek pod její vládou vzkvétal jako nikdy dřív, v čemž se projevila Frantinina cílevědomost. O lásce k lidem a radosti být mezi nimi svědčila i setkávání, kde hrdinka všem ochotně a ráda vyprávěla své

pohádky. Obětavost a dobré srdce, které k lidem chovala, vyplývá i ze skutečnosti, že se až do smrti starala o svého nemocného manžela rychtáře Kvapila.

Jednala chytře a inteligentně ve všech směrech, a to i s penězi. Vědoma si jejich pomíjivé hodnoty je dokázala využívat jako málo kdo jiný, ke správným věcem. A tak i čeládce nakupovala pěkné oblečení a dávala jim najevo, že si jich za jejich práci váží. „Když se vrátily, vykládala pak děvečka, která hospodyně všem dříve nakoupila a pak teprve že kupovala sobě a jak peněz nešetřila. Co kupovaly jiné selky pro svoje syny a dcery, to ona pro svou čeled'. Přivezla každému z nás na zimu boty s třapci a kožichy šněrované, že by se nebyl musil žádný pán za ně stydět“ (SVĚTLÁ 1959: 33).

Její povaha, zřejmě důsledek tvrdé strýcovy výchovy, byla uzavřená. Když postupem času zůstávala zamyšlená, pohled se upíral na jediné místo a působila smutně, tížilo ji něco, co hned nechtěla dát ostatním najevo. Pokud se někomu svěřovala, byl to jenom Bartoloměj a ani tomu neřekla vše hned v první chvíli, co jí to přišlo na mysl.

Ačkoliv se o ní po její smrti vyprávělo, že mužským pletla mozky, pak jedinečnou krásou. Po smrti rychtáře se totiž na jiného podívala jen ze slušnosti, a tak množství nápadníků odjíždělo ze selčina statku s nepořízenou. Apolín, přítel z dětství, však představoval výjimečné místo, její osudovou lásku. To je poznat i ze setkání, kdy selka jedná tak, že mu náhle padne do náručí. Po příchodu Apolína se ale mění rychtářčino jednání s poddanými. „Vyčetl jsem z jejího poblouzněného pohledu, málo již že se o nebe starat bude: láska, ku které dnes tak náruživě se znala, žeť nebem jejím; na prsou milence toho nikdy již že nepomyslí, aby bludy svoje napravila, jich se odřekla, na pokání se dala, pro život věčný se připravila, on že bude jejím bohem a věčností. To byla ta chmura, kteráž nad ní propukla a ji pohltila...“ (SVĚTLÁ 1959: 90). Důvodem této změny bylo špatné lidské chování k Apolínovu otci, na základě kterého ani Apolín nemá lidí rád. Selka ho chápe a náhle přestává být tak dobrosrdečná a k lidem uctívá jako do teď. „Sotva se jí plamen ten dotkl, již zpražil vše, co v duši její pěkného bezděčně bylo vykvetlo, usmrtil v ní milosrdenství, útrpnost, lidumilství, vše, co v ní dobrého zavál z paměti její. Nechtěla již býti lidu přítelkou, pryč od něho toužila, jako břemeno obtížné jeho důvěru odhodila“ (SVĚTLÁ 1959: 94). Blaho lidí tak vyměnila za blaho ženichovo.

Naštěstí pouze dočasně. Když jarmark přepadli „vaiskoufří“, kteří okrádali nevinné, ač omámena Apolínovo láskou, nedokázala se na to dívat. Opět se v ní probudily obranářské city a pohotově zareagovala. Postavila se do čela lidu a odvážně k nim promluvila. Vzápětí dostala toho, co slíbila a promluvila s pány o tom, aby již

nebrali poplatky od „vaiskoufrů“ a neslibovali jim ochranu. Jinak, že lidé z jarmarku odejdou. Jako jediná ze všech se tedy rozhodla jednat, vzepřít se, i když to byla žena a vyjednala dobro pro všechny.

Na lidi tak nezanevřela, spravedlnost a dobro pro ni bylo zásadní a dravě za něj celý život bojovala. Proto, když se v lese sešla s Barčou, která jí vyprávěla o vůdci lesňáku, u něhož slouží, okamžitě začala vymýšlet plán na jeho chycení.

Drama vzrůstá ve chvíli zjištění, že vůdcem je Apolín. V takovém případě se opět statečně postaví za lid, obětuje své štěstí a životní lásku za spravedlnost a ve jménu vyššího řádu a moci Apolína nožem zabíjí. Vraždou své životní lásky dokazuje, jak vysokou cenu pro ni spravedlnost má, nebere život jen tomu, kdo zlo páchal, ale v podstatě i sobě. Od té doby je totiž odsouzena žít v samotě a v ní i zemřít.

Svatební šaty, jako důkaz lásky k Apolínovi, na sobě nosila od jejich vdavků, tedy dne jeho smrti, až do konce svého života. Ale ani hluboká láska ji nedokázala zastavit v tom, čemu celý život obětovala. V boji za právo lidu.

Frantina se tak vždy snažila jednat čestně a spravedlivě. Peníze využívala pro blaho všech, zachovala si pohanské myšlení a snažila se lid upozornit, že víra je v tomto vlastně nepřitelem. Když páni nedokázali zasáhnout proti zlodějům, vzala právo do ruky sama. Frantina byla pevnou, ráznou a zároveň lidumilou hrdinkou, která bojovala a nakonec se i sama obětovala. Její dynamický aspekt potvrzuje řada jednorázových činů, včetně nečekaného Apolínova zabití.

3.2.6.1.3 Promluva

Na začátku knihy dědek s bábou polemizují, jaká Frantina byla a následně se dědek pouští do vyprávění jejího životního příběhu. Protože začíná ze široka životem rychtáře a životem obecně na statku, poměrně dlouhou dobu trvá, než se objevuje první zmínka o hlavní hrdince. Ještě o několik stran dále, téměř až na třicáté straně textu, Frantina poprvé promlouvá.

Mluva postavy je v tomto případě adresována pozdějšímu nejlepšímu příteli Bartoloměji, k němuž v knize hovoří nejčastěji. Vyznává v ní obdiv a čest jeho popraskování bičem, ve kterém sama, jak se záhy přesvědčila, tak zdárná nebyla. „Tak jako ty,“ praví mi, „neumí tu snad již žádný hoch pod rukou bouchat. Myslila jsem v sednici, že na dvoře někdo vystřelil, zatím to tvůj bič!“ (SVĚTLÁ 1959: 29). Obrací

se k němu přívětivě, rozvážně a hodna svého postavení. Počínaje těmito větami se mezi nimi rozvíjí další hovor, kdy se Bartoloměje ptá, jak je stár a sděluje mu i svůj věk.

Selka hovořila ráda nejenom v běžném denním kontaktu s lidmi, s oblibou povídala i pohádky. Její promluva byla velmi pěkná a těšilo ji, když ji chtěl někdo poslouchat. A takových lidí bylo čím dál více! Rychtáři Kvapilovi to činilo radost a na svou ženu byl náležitě pyšný. „To jste děti,“ plísnila nás, „když se vám moje povídačky líbí, proč nezůstanete sedět? To si přec můžete myslit, že mne to těší, vidím-li, že mne někdo rád poslouchá“ (SVĚTLÁ 1959: 35). Promluvila ke svému lidu uctivě, dala jim najevo svou ochotu, vřelost a otevřenou náruč jejich návštěvám. Od té doby se všichni na sezení jenom hrnuli.

Uctivě a s pokorou se svými poddanými také jednala a stejně tak se vyptala svého přítele na názor jejího vládnutí na statku. „Nuže, Bartolome,“ říkávala, „pověz ty mi také jednou, jak se ti líbí, kterak to u nás zavádím? Snad se ti třeba zdá, že v něčem chybují neb cosi promeškávám? Pověz mi, co si myslíš. Spoléhám na tebe, vím, že máš bystré oko a věrné srdce; ty bys mi ani za mnoho nepověděl lež“ (SVĚTLÁ 1959: 37).

Zároveň se ale ani nejbližšímu příteli neostýchala jasně a zřetelně říci, co se jí nelíbí a s čím nesouhlasí. Akceptovala víru v Boha, kterou ostatní oproti ní drželi, ale současně rozvážně a rázně přiznala, že se k víře neobráti a že i Bartoloměj by se měl naučit jednat podle sebe. „V takových věcech sotva kdy se shodneme, ač jinak si dobře rozumíme. Nikdy jsem o tom neslyšela, co psáno stojí a zvěstováno bylo; jsem z mládí naučena spravovat se jen dle vlastního rozumu. Ty zas na svůj rozum nic nedáváš; přidržuješ se jen toho, co jinými ti podáno, a za hřích považuješ zkoušet, zdali se to také se skutečností tvou srovnává“ (SVĚTLÁ 1959: 42). „Slíbila jsem muži, že nedám nikomu v ničem pohoršení, že nás oba nikdy v posměch před lidmi a opovržení neuvedu, ale dělejte si se mnou co chcete, v peklo vám věřit nebudu“ (SVĚTLÁ 1959: 54).

Přemýšlivou a hloubavou povahu projevila nejenom chováním, kdy zamyšleně a smutně hleděla na jedno místo před sebe, ale i řečí o neznámých místech, které by stály za objevení a o velikém světě, jež vždy chtěla poznat. „To je ten svět veliký. Jestlipak víš, čeledíne náš, že tam, kde my vidíme jeho konec, ještě nepřestává? Za těmi tam skalami jsou zas skály, za těmi lesy zas lesy, za těmi vodami zas vody a tak to jde, kdoví jak ještě daleko, nikdo na samý konec nedošel. Chtěla bych se tam vydat hned a vyzpytovat, jaké to tam je. Žádných obtíží při tom bych se nebála. Ty daleké cesty odjakživa mne vábí. . .“ (SVĚTLÁ 1959: 39).

Byla ženou bojovnicí, ráznou a vždy se se skutečností dokázala vypořádat. Když ale spatřila Apolína a padli si do náručí, náhle se v ní projevila slabost a bezmoc, svou řečí vyjádřila, že by již nedokázala žít bez něj. V tomto jednání a promluvě se skrývá paradox, jelikož svého milého na konci sama zabíjí. „Jednou ztráty tvé jsem přežila, ale kdybys teď ode mne odešel, ani o hodinu bych tě nepřečkala“ (SVĚTLÁ 1959: 90). Mluva je úzkostná, na tak odvážnou hrdinku možná až zarážející a nakonec i nepravdivá, protože Apolína přežila o sedm dlouhých let.

Dočasné pomatení mysli z Apolínovy lásky se projevuje i v její následující řeči. „Jak jsem tu mohla jen tak dlouho spokojeně žít, když se jemu tu nelíbí; jak těm lidem přát, které on nemiluje, jak těm dobře činit, již rodiče jeho uráželi, odtud vyhnali a oň vlastně mne připravili – kéž bych již byla přes hory a doly na mnoho mil odtud! – Všecko mne tu mrzí a pálí, co vím, že tu tak nerad a proč“ (SVĚTLÁ 1959: 93).

Po odhalení, kým vlastně Apolín opravdu je a zabodnutím nože do srdce popisuje před smrtí Bartoloměji svůj čin, ve kterém se střetla nevýslovná láska a zároveň výzva vyšších hodnot. Činu nelituje a je názoru, že jednala dle práva. „I já, Apolíne můj, věčnou ti slibuji lásku a věrnost,“ zvolala jsem v nevýslovné bolesti potřeštění, „ale štěstí spolu se nedožijeme! Tys neodpustil, nemůže i tobě odpuštěno býti; ty jsi se mstil, odplata minout tě nesmí, tys prolil na tisíce slzí, nemůže ti dopřán býti blaženosti úsměv, tys usmrcoval a za to já tě usmrcuji“ (SVĚTLÁ 1959: 156). „Jen aby bylo učiněno po právu, štěstí svoje sama jsem usmrtila, a to rukou tou, která nemohla mouše, ba ani bylině ublížit, i beze vší naděje, že štěstí zničené v nebi tím krásnější pro mne obživne, neb v nebe nevěřím“ (SVĚTLÁ 1959: 159). Zamýšlí se Frantina později nad svým činem.

Hlavní hrdinka mluví jazykem hovorovým, občasně používá dialektická slova nebo vazby. Úseky její přímé řeči jsou často velmi rozsáhlé, jednoznačně rozsáhlejší než promluvy Karly nebo divé Báry, dokonce ani babička nelíčila svou minulost tak široce jako právě Frantina. Popis života od pobytu u strýce až po příchod na rychtářův statek je rozepsán na dlouhých téměř deseti stranách.

Velmi pěkně je pak povaha Frantiny a její postavení mezi lidem ukázáno při vystoupení na kašnu a hrdinčiným zvoláním: „Znáte mě?“ Lidé odpovídají: „Známe!“ „Věříte mně?“ „Veříme, věříme!“ Postava svou mluvou lid vybízí k reakci a děj se krátkými úsečnými větami stupňuje a dramaturgizuje.

Styl, jakým Frantína hovořila, odpovídá jejímu postavení selky, později rychtářky. Vždy si stála za svým a slušně ale rázně řekla, co si myslí, i když to nebylo druhému po vůli.

3.2.6.1.4 Vlastní jméno

Vlastní jméno hlavní postavy čtenář objevuje hned na první straně textu. V celé knize se vyskytuje a je skloňováno několikrát, v drtivé většině se nachází ve tvaru nominativu. Vždy je používán pouze tvar Frantína, nikdy v knize nedošlo k jeho zdobnění nebo jinému citově zabarvenému komolení.

Jméno Frantína se dnes v našem kalendáři nevyskytuje, jedná se o jednu z početných variant jména Františka vzniklé od mužského protějšku František. Nositelek tohoto pojmenování je několik tisíc.

Přímo Frantína se v dnešní době objevuje pouze jako příjmení a to početně velice málo.

K původu se váže více teorií. Jedna udává, že se jedná o českou odvozeninu italského Francesco, druhá teorie spojuje Františku, respektive Františka s německým Frank překládaným jako „svobodný muž“.

V případě německého významu „svobodného muže“, respektive „svobodné ženy“, lze nalézt jisté charakterově shodné znaky právě s Frantínou. Bojovala za dobro a právo druhých, odmítla být svázanou pasivní občankou a dívat se na to, co se jí nelíbilo. Neohroženě se postavila do čela lidu a mluvila k pánům za všechny. Vidíme u ní svobodu vlastního vyjádření a názor, na druhou stranu byla velkou část života svázána samotou, ve které i umírá.

Hlavní hrdinka je mimo vlastní křestní jméno také oslovována vypravěčem jako mladá žena, a to když jako neznámá přichází na Kvapilův statek. Dále jako selka, hospodyně, po smrti manžela rychtářka. Její další oslovení souvisí s funkcí, jakou na statku zastávala.

3.2.7 Typ postavy podle Hodrové

S postavou Frantiny se setkáváme poprvé jako s neurčitou mladou ženou, kterou si hospodář znenadání přivedl z Vambeřické pouti. Nikdo ji neznal, nikdo nevěděl, co od ní má čekat a postupně začaly kolovat domněnky, že je čarodějnici, když si

hospodáře za tak krátkou dobu k sobě naklonila. Je neznámý člověk, budí obavy a nikdo v ní nemá důvěru.

Časem se na statku seznamuje s Bartolomějem, kterému prozrazuje věk, sblíží se s ním, až ho pokládá za nejlepšího přítele. Ostatní čeládka později dobrý charakter jejich hospodyně taky poznala a velmi si ji oblíbila. Viděli, že jí na nich záleží. Nikdo z nich však o jejím životě nevěděl ani to, co znal Bartoloměj.

S ním vedla dlouhé rozhovory. Vyprávěla mu, jak žila se strýcem na Čihadníku, čehož se lidé báli, protože byl pohan a i ona byla pohanka. Svěřila se, jak strýc neměl rád lidi, nevěřil jim a varoval ji před nimi. Dělat si ale mohla, co chtěla, a tak nejvíce času trávila v přírodě, až potkala svého přítele, se kterým se scházela v jeskyni. Ten ji naopak k lásce k lidem přivedl a ona se zatoužila dostat mezi ně, až od strýce odešla a připojila se k procesí, kde potkala rychtáře Kvapila. Frantina sice vypráví Bartoloměji svou minulost, ale ani tak o ni zdaleka nevíme vše.

Jsme svědky jejího jednání, jak se staví k čeládce a že je hodná. Najednou ale začíná smutnět a čtenář neví proč až do chvíle, kdy Bartoloměji prozradí, že jí chybí dítě.

Objevuje se Apolín a zdá se, že její touha po blízkém člověku je naplněna, a to dokonce takovým způsobem, jako by se zdálo, že pod Apolínovo láskou na lidi najednou zanevřela. Čtenář jí nerozumí, má pocit, jako by její dosavadní péče a starost o čeládku byla jenom předstíraná.

I když byla Frantina pohanka, věci vždy dokázala vyřešit dobře a spravedlivě, za což také vzbuzovala údiv. Lidé totiž žili v domnění, že vše dobré se děje jen z vůle boží a ona jim ukázala jinou tvář. Byla zvyklá umět se opřít o svůj vlastní rozum.

Záhadnou situaci pro čtenáře představuje i pasáž, kdy Frantina s Bartolomějem zahlédnou v okně Apolínův klobouk. Když pak Frantina odchází na jejich oddavky a vrací se až za několik dní, divná a zvláštní, ani její okolí, ani čtenář neví, co hrozného se mezi tím událo. Vzbuzuje zvědavost, něco nám ohledně postavy zůstává skryté. Záhada zůstává viset ve vzduchu přes další události, jakou je odchod Bartoloměje a Barči ze statku a vlastně dalších šest let, kdy se Bartoloměj s Frantinou nevidí. Celé hrozné tajemství mu vypovídá až těsně před její smrtí.

S Frantinou se seznamujeme v jejích osmnácti letech. I když pak Bartoloměji vypráví na několika stranách svou minulost, zdaleka o ní nevíme vše. Vlastně ani to, kdo byli její rodiče nebo odkud původně pocházela. A tak budí pocit záhadné ženy nejenom pro čtenáře, ale i pro čeládku na statku. Víme, jak se chová, co říká, ale máme

pocit, že její životní příběh neznáme od začátku, detailně a mnoho věcí, o kterých nehovořila, nám uteklo vlastně bokem.

Nositelkou tajemství je třeba právě ve chvíli, kdy se zamiluje do Apolína a zdá se, že zanevřela na lidi nebo když se na konci nebaví s Bartolomějem, protože mu jeho Barča připomíná její hrůzný čin zabití. Ani o samotném zabití Apolína nemáme dlouho ponětí, její myšlenkové pochody jsou záhadou. A tak Frantinu řadíme k *postavě – hypotéze*, postavě vysvětlené pouze částečně.

3.2.8 Ich-formové vyprávění

Ze všech předešlých příběhů, v nichž došlo k analýze jejich hlavních hrdinů, je odlišným typem vyprávění právě *Frantina. Babičku, Karlu i Divou Báru* spojoval jeden vševědoucí vypravěč stojící nad příběhem. Čtenář v něm měl absolutní důvěru, o ničem nepochyboval, co říkal vypravěč, byla pravda. Ve *Frantině* se žádný takový spolehlivý povídkář nenachází.

Na úplném začátku a konci knihy hovoří člověk mladšího rázu, který se snaží uvést do dalšího, hlavního děje. Informuje nás o sporu mezi dědkem a bábou, kteří se neustále přeli o to, jaká Frantina vlastně byla. Každý z nich byl na ni jiného názoru.

Právě zvědavost a touha mladého člověka dozvědět se víc, posouvá děj dále. Vzpomíná na dědka, který o Frantině vždycky povídal.

V tuto chvíli vstupuje hlavní vypravěč příběhu, právě starý dědek, dědeček muže Sefky Slukové, který se s Frantinou znal osobně, byl jejím čeledínem na statku a také jejím dobrým přítelem. Vypráví děj od příchodu na statek, až po její smrt.

Dědkovo líčení je v knize místy přerušeno poměrně rozsáhlou přímou řečí hlavní hrdinky, vyprávěním příběhů samotné Frantiny. Například, hned na několika stranách se vrací ke své minulosti, životě a útěku od svého strýce.

Dalo by se tak říci, že v příběhu se vystřídali tři vypravěči. Protože každý z nich líčí skutečnost svým pohledem, vyprávění je třeba brát s rezervou a být si vědom možných odlišností a nepřesností od reality. K subjektivnímu ich-formovému vyprávění, kterého je *Frantina* dokonalým příkladem, čtenář musí přistupovat s jistou dávkou vyvratitelnosti a ne stoprocentní věrohodnosti.

Dědek své vyprávění líčil tak, jak ho cítil, jak ho prožíval. Nikdo z posluchačů příběhu Frantinu neznal a nemohou proto posoudit, zda dědkovo pohled na věc byl adekvátní.

4 Eva Gabriely Preissové

4.1 Dílo *Gazdina roba*

Gazdina roba vyšla poprvé roku 1889. Byla dramatickou prvotinou spisovatelky Gabriely Preissové rozené Sekyrové, jež tvořila též pod pseudonymy Matylda Dumontová nebo Dimová (ADa in PREISSOVÁ: 71).

Její premiéra se uskutečnila v pražském Národním divadle, a to v režii Josefa Šmahy. Ohlas měla poměrně velký, do roku 1897 došlo ke třiatváceti reprízám a později i k dalším novým nastudováním. Zatím poslední inscenace proběhla v září 1917 pod vedením režiséra Karla Želenského, taktéž v Národním divadle (ADa in PREISSOVÁ: 72).

Drama „roby“ Evy se na stejném místě poté objevovalo ještě jako opera nazvaná *Eva*. Tu podle hry Preissové napsal J. B. Foerster a premiéru měla už v roce 1899 (ADa in PREISSOVÁ: 72).

V posledních letech *Gazdina roba* stejně jako *Její pastorkyňa* poutá pozornost dramaturgů a mnohých českých divadel a jejich inscenace budí zájem publika i odborné poroty (ADa in PREISSOVÁ: 72).

Drama se skládá ze tří jednání.

Příběh začíná na vesnici, kde se slaví hody. Mánek je zamilovaný do Evy, Mánkova matka a lidé jim ale nepřeji, protože každý z nich je jiného sociálního zázemí i jiné víry. Eva je chudá dívka živící se jako krajčírka, zastává luteránskou církev. Mánkovi domlouvají raději Maryšu, protože také pochází z bohaté rodiny a zastává stejné náboženství. Aby Eva lidem ukázala, že je Mánek zamilovaný do ní a ona za to nemůže, schází se s kožišníkem Samkem. Tomu k jeho radosti slibuje, že si ho vezme za muže.

Druhé jednání se odehrává o čtyři roky později, začíná Eviným truchlením nad prázdnou kolébkou zemřelé dcery Katušky. Smrt dává za vinu právě Samkovi, který nedošel pro doktora z Hrozenkova, když měla Katuška psotník. Eva Samka nemiluje a jejich manželství není šťastné. Samko je žárlivý, a tak velmi zuří, když se Eva opět setkává s Mánkem, se kterým si potají domlouvá společnou schůzku. Když Mánek za Evou přijde, Samko ho načapá.

Eva odchází s Mánkem do Vídně. Prosil ji, aby se vydávala za „gazdinu“, tedy hospodyně, že nikdo přeci nemusí vědět, že to není jeho žena. Tato věc se ale neutají a ve Vídni jí začnou říkat „gazdina roba“, „roba“ označuje mravně spustlou ženu.

Protože má Mánek ženu Maryšu a s ní dvě děti, začíná plánovat rozvod a poté sňatek se svou milovanou Evou. Na to přijíždí do Vídně stará Mešjanovka. Snaží se Mánkovi rozvod rozmluvit, v čemž jí pomáhá i advokát, jenž vysvětluje Mánkovi, o jak finančně i časově náročnou záležitost se jedná. Od sňatku s Evou proto nakonec upouští.

Když Eva vidí, že se Mánkovi do soudních tahanic nechce, po skandálu, který u nich ještě způsobila stará Mešjanka a pro nešťastnou lásku skáče do Dunaje a utopí se.

4.2 Postava Evy

4.2.1 Nadřazení děje postavě

Evě se Mánek líbil. Protože ji ale všichni zrazovali, že si ji z rozdílných sociálních i náboženských důvodů nevezme a ani jemu jí nepřáli, snažila se ostatním dokázat, že on chodí za ní, nikoliv ona za ním. Najevo to dala až takovým způsobem, že svolila ke svatbě se Samkem, i když ho doopravdy nemilovala, a to jen proto, aby bylo po vůli ostatních správně.

Po smrti dcery Katušky se zase schází s Mánkem, ačkoliv si je vědoma, že se taková věc nesmí rozkřiknout, protože by ji společnost zavrhla. Když na to Samko přijde, zuří, ona se však raději sebere a odchází pryč. Lidé ji nechvalně nazývají robou a nemají ji za to rádi, nejvíce ji nesnáší Mánkova matka, protože ho odvedla od rodiny.

Uzavření sňatku s Mánkem by ale bylo náročné, Eva by to byla schopná podstoupit, ale Mánek si to nakonec rozmýšlí. Ostudu tak, které se musela díky svému odchodu od muže a následnému zrušení plánované svatby s Mánkem podrobit, nakonec nepřezila.

Eva se stala obětí společenského systému. Kdyby jí okolí od Mánka na začátku neodrazovalo a Mánkovi také netvrдили, že si Evu vzít nemůže, protože je oproti němu chudá a ještě navíc luteránka, nemuselo dojít k nešťastné události manželství se Samkem. Následně pak ani odchodu od něj a komplikacím spojeným s Mánkovou svatbou, jež vyústily v tragédii.

Protože si to ostatní nepřáli, Eva si podle jejich vůle vzala někoho, koho nechtěla, a když se to pak snažila změnit, bylo na ni vrženo to nejčernější světlo. Lidé ji proklínali takovým způsobem, že po zjištění skutečnosti, že si jí Mánek nakonec nevezme, pro ni byla smrt vysvobozením. Nechtěla celý život poslouchat oslovení „gazdina robo“.

I když byla hlavní hrdinka rázná a jasně dokázala říct svůj názor, silný boj proti společnosti, jež ji zavrhovala, nezvládla. Tlak na postavu, která byla podřízena ději, byl tak silný, až nakonec zaplatila cenu nejvyšší.

4.2.2 Typ postavy podle Forstera

Eva je hned od počátku příběhu rázná dívka. Dokáže se chovat ironicky, pohrdavě, podrážděně i tvrdohlavě k ostatním lidem. Taková je v průběhu celého textu, v tomto směru se její charakter nemění.

Lidé nepřejí sňatku s Mánkem, a i když ho má hrdinka ráda, pro všechny ty ponižující řeči ho odmítá. „Tvoja mamička mi vynadala krajíčky vyhlídaných a že nemám Boha. Já to už dávno tušila, že za tebe jakživa nepůjdu – ale včil ti stvrzuju na dušu, že spíš toto nebe dolů spadne, než abych s tebou šla k oltáři. Pověz to každému, že já to nedopustila – a jestli mne budeš ještě trochu líbit – vyhýbaj mi...“ (PREISSOVÁ: 26). Na základě toho uzavírá sňatek se Samkem, se kterým má holčičku, která jim ovšem umírá. Zdá se tedy, že Eva opravdu dostala svého slibu a Mánek je pro ni uzavřená životní kapitola.

Ve druhém jednání ale dochází ke změně Evina názoru. Přestává brát ohled na to, co si myslí ostatní a začíná jednat výhradně podle svého, až to místy v textu vypadá, že dělá nepřejícím lidem naschvály. „Vidíš, já jsem schválně včera při muzice sa na Mánka zadívala, aby ke mně došel – jim navzdory“ (PREISSOVÁ: 29). Náhlou změnou svého přemýšlení a jednání Eva čtenáře překvapuje stejně jako následným odchodem od manžela s Mánkem do Rakous. Eva tak od svého původního tvrzení, že dříve nebe spadne, než by šla s Mánkem k oltáři, zcela upouští.

Kvůli Mánkovi se obětovala, věděla, že už navždy bude za špatnou a navždy bude u lidí vzbuzovat pohrdání. Udělala to ale z lásky k němu. Nakonec dochází ke změně a přetočení celé původní situace. Plánuje se svatba s Mánkem, kterou prvotně Eva nechtěla, ale Mánek ano. Nyní, oproti původně zhrzenému Mánkovi teskní Eva a Mánek činí rozhodnutí, že svatba nebude. Eva se cítí zrazená a ponížená a vzápětí překvapuje čtenáře svým skokem do řeky.

Protože Eva nejprve tvrdí něco, co hned v druhém jednání otáčí v pravý opak a oproti začátku příběhu je to nakonec ona, kdo je zklamaná a zarmoucená, protože svou situaci řeší náhlým skokem do řeky a několikrát za příběh tak čtenáře svým rozhodnutím překvapuje, je hodnocena jako postava *plastická*.

4.2.3 Todorovo apsycho­logické vyprávění

Z textu Preissové se dá vyčíst, jaké jsou vlastnosti hlavní hrdinky, jak se chová v situacích, které se jí staví do životní cesty.

Víme, že v prvním jednání odmítla Mánka, protože byla oproti němu chudá a vzala si sobě rovného Samka.

V druhém jednání ale od svého původního rozhodnutí upouští a najednou si jde za tím, co sama chce.

Ve třetím jednání se jí ale odchod do Rakous vymstí. V očích lidí je za špatnou, která zničila své manželství se Samkem i Mánkovu rodinu se dvěma dětma. Na základě toho se nakonec utopí v Dunaji.

Evě se v textu věnuje jako hlavní hrdince nejvíce místa ze všech postav. Nad tím, jak a proč jednala, ale stál určitý vyšší morální podtext. Dobová konvence připouštěla sňatek majetkově i nábožensky si rovných lidí, v opačném případě dotyčný nevhodným způsobem vybočoval a působil všeobecné pohoršení. Právě to byl i případ Evy. Protože si této situace byla vědoma, v prvním jednání se rozhoduje pro Samka.

Když pak ale změnila názor, odešla do Rakous a rozvrátila tak dvě rodiny, vzbudila nejhorší opovržení. Lidé by ji proklínali, i kdyby si ji Mánek vzal, ale protože si to nakonec rozmyslel a ona zůstala v pozici rozvracečky vztahů, kdy jejich vztah s Mánkem navíc nebude nikdy naplněn, věděla, že by se jí nadále žilo velmi tvrdě. Pod tíhou společenské kritiky si bere vlastní život.

Eva tak v díle jednala pod tlakem společenských konvencí, pokud se jim odchodem k Mánkovi ve druhém dějství vzepřela, zpečetila si tím osud. Dílo se na Evino jednání podstatně zaměřuje, stále však stojí vyšší dění nad ním, jedná se tak o vyprávění *apsycho­logické*.

4.2.4 Chatmanův pojem událost

Jednání a názor hlavní postavy se v průběhu textu změnil. Nejprve se chovala podle soudobé společenské morálky, později se rozhodla jít pro ní a počínat si dle vlastního srdce.

Stala se činitelem v situaci, kdy energicky odmítla Mánka a slíbila sňatek Samkovi. Také následný odchod od Samka byl událostí vyprovokovanou pouze jejím vlastním rozhodnutím, Samka a mnoho dalších lidí na základě svého jednání učinila

nešťastnými, včetně Mešjanovky i Maryši, jež byly Mánkovo rodinou a nechtěly se ho vzdát.

I když se pro zaslíbení Samkovi rozhodla sama, jednala pod tlakem společenských konvencí. Stála nad ní vyšší moc, která byla správná a naopak to, co se neslušelo. V tomto případě tak na jednu stranu figurovala jako činitel této události, na druhou byla trpítelem.

Právě tíseň společnosti Eva nedokázala ovlivnit a nakonec se s ní ani vyrovnat. Když se ve druhém jednání rozhodla jít proti morálce, postavit se jí a jít za svým přáním, společenský tlak ji semlel. Činila tak sice rozhodnutí, pořád ale stálo něco nad ní. Po většinu života byla trpítelem, ovlivňována vládou, ze které se nedokázala vymanit.

Vysvobození od celkového stavu našla až ve smrti, jejímž podstatným podnětem bylo Mánkovo odstoupení od svatby. „Nermut’ sa nad tím, Evuška! Ale on mi to všecko upřímně jak vlastní bratr vyložil, že by ten rozvod s Maryšú leta trval a potom prý by ještě sdavky neměly u katolíků žádné platnosti – prstem prý by si na nás ukazovali...“ (PREISSOVÁ: 59).

Eva tak v rozhodnutí vlastní smrti byla činitelkou a hybatelkou děje. Událostí, která ale nebyla logicky nutná, tak zakončila příběh své neschopnosti vypořádat se špatnou situací.

4.2.5 Žije postava Evy?

Na rozdíl od všech předešlých analyzovaných postav, jméno hlavní hrdinky *Gazdiny roby* se neshoduje s titulem knihy. Název *Babička*, *Karla* nebo *Divá Bára* už čtenáři napovídá jméno postavy, jejíž osud bude v textu primární, pod pojmenováním *Gazdina roba* ale neví, co vůbec si má představit, natož vytušit jméno klíčové figury.

Z vysvětlivek nářečních výrazů na konci knihy se osvětluje, že „gazdina“ znamená hospodyně, „gazdovat“ – hospodařit a „roba“ je na východní Moravě žena nebo ženská vůbec a ve Slezsku manželka. V díle Preissové má toto slovo význam špatné ženštiny, která odešla od svého muže a žije s jiným.

Autorka do hlavní hrdinky Evy volně vložila skutečnou osobu, se kterou se znala. Míra stylizace není známá, ovšem jakákoliv spojitost díla s realitou působí vždy silněji. I když je základ pravdivý, Eva ani její osud nebyl tak výrazný, abychom si ho

v realitě dávali za příklad. Eva je tak stejně jako babička, Karla, Frantina a více méně i divá Bára postavou, které se nepodařilo překročit literární hranice.

4.2.6 Postava a charakterizace

4.2.6.1 Nepřímá reprezentace postavy

4.2.6.1.1 Vzhled

Vzhledová charakteristika babičky, Karly a divé Bány byla v textu pěkně popsána. Popisu Frantiny už Karolína Světlá mnoho místa nevěnovala, více než na vzhled se zaměřila na psychologii hlavní postavy. Jestliže byl Frantinin vzhled popsán stroze, pak vzhled Evy z *Gazdiny roby* Gabriela Preissová nepopsala téměř vůbec.

V příběhu se několikrát naráží na Evinu krásu, jíž autorka vyzdvihuje. Když v prvním jednání přichází na scénu doktor s notáriuškou, notáriuška prohlašuje: „Z našich slovenských dívek je každá jako kytička. Jen si prohlédni tu tam – jak dokonalá to kráska!“ A ukazuje právě na Evu, která akorát s Mánkem vyběhla z hospody (PREISSOVÁ: 11). Pojem „kráska“ je však velice subjektivní a o jejím vzhledu jako takovém nevypovídá žádné konkrétní informace.

Evina krása však na okolí působila zřejmě tak silně, že u některých lidí vzbudila dokonce závist. Poluša se obrátila ke svému milému Jožkovi a povídá mu: „Já nevím, co lidé na té Evě krásného vidí. Ona se zatím jen tak nadnášlivě zná strojit. Však není nadarmo krajčířku; najlépe ušije na sebe. Ale nadutá je ke své chudobě – já ju nemožu ani vidět“ (PREISSOVÁ: 11). Jožka na to Poluše odpovídá: „No, hezká je, to sa jí nemože upřít“ (PREISSOVÁ: 11). Z jejich rozhovoru vyplývá, že Eva využívala svého umění krajčířky a proto se dokázala pěkně oblékat. Na to, jak byla chudá, byla ale podle Poluši také namyšlená. Jožka se jí zastal, že její krása jí nelze upřít.

Na vzhledu hlavní hrdince skutečně záleželo, chtěla být hezká a odlišná od ostatních. A tak si před plánovanými vdavky s Mánkem šila pěkné rukávce. „Víš, já bych chtěla být pěkně nastrojena, však ono přijde mnoho lidí do kostela se na nás dívat. Že jistě ta tvoja mama také?! – Podívej sa, takové rukávce bude málokdo mět; na široko hrachůvkovú výšivku a každý kvítek jiný...“ (PREISSOVÁ: 49).

Jinou charakteristiku oblečení, v čem postava běžně nebo na výjimečné příležitosti chodila, se z textu nedozvídáme. Nevíme ani, jak vypadala její postava, z Mánkovy výpovědi pouze dostáváme informaci, že měla vlnité vlasy a zvláštní nevidané oči. Máněk Evě na šití rukávce odpovídá: „Jdi mi - - ty dětino. Ty máš, Evuša,

vždy do vlnek rozčepýřené vlasy; ale zrovna ty vlasy a oči sa mi na tobě najlépe lúbí. Jsú tak zvláštní, nevidané...“ (PREISSOVÁ: 49). Zvláštní nevidané oči byl ovšem opět velmi osobní popis, na jehož základě si konkrétní představu nevytvoříme.

4.2.6.1.2 Jednání

Postava Evy se v příběhu poprvé objevuje ve druhém výstupu, kdy při posvícení vybíhá s Mánkem z hospody. Dochází mezi nimi k výměně názorů. Mánka zvolili za vedoucího chasy, Eva mu však sebevědomě a vzdorovitě tvrdí, že s ním do kola nepůjde. Když se jí Mánek snaží vysvětlit, že za jeho zvolení stárkem nemůže, Eva se s ním už dál o věci nechce bavit, urychleně se s ním rozloučí a ironickým tónem mu popřeje dobrou noc. Z jejího jednání je vidět nesmlouvavá a rázná povaha. Když něco řekla, to platilo.

Do vesnice přijíždí notáriuška s doktorem z Hrozenkova. Tato návštěva vzbuzuje všeobecné pohoršení, protože notáriuška pro doktora opustila rodinu. I u Samka vyvolává opovržení, ale Eva se jí zastává. Notáriuščin osud bude později Evě velmi blízký. Už z jejího nynějšího chování je ale vidět, že na rozdíl od ostatních, Eva lidi hned neodsuzuje. Naopak byla názoru, že lépe, když se manželství rozpadne a každý si jde svou cestou, než aby se hádali před dětmi.

„Poslúchaj, ty robsko smělé, dotěrné! Na našem Mánkovi žádná haňba nezůstane, ale na tobě – ty sloto luteránská – krajíčky vyhlídaná. Co ty si lákáš nerovného frajera k té vaší nuzotě! Ani Boha – ani víry jaksepatří nemáte“ (PREISSOVÁ: 19). Tak promluvila stará Mánkova matka k Evě chtějí jí dát najevo, aby Mánka nechala na pokoji. I když se Mánek Evě také líbil, chtěla ostatním ukázat, že ona ho k sobě neláká a vzápětí se tak zaslibuje Samkovi. Jednala nejlépe, jak v dané situaci mohla. Nejen, že se snažila přesvědčit okolí, ale i samotného Mánka, aby za ní již nechodil. Přispěla tak k všeobecnému pokoji. Po oznámení sňatku se Samkem byli s Eviným jednáním všichni spokojeni, tetka ji za rozhodnutí dokonce pochválila. „To je zlaté řečňování – ty máš múdry rozum, Evušo. A Samko je naší víry, tak bude s vámi požehnání“ (PREISSOVÁ: 23).

Po ztrátě dítěte Eva své předtím ukázkové jednání naprosto otáčí. Jde na tancovače do kola s Mánkem a na Samkův hněv vzdorovitě odpovídá, že tanec je veřejný a ona také nezakazuje Samkovi jít s někým do kola. S Mánkem si prý bude tancovat, kdy bude chtít. Opět ukazuje povahu, kdy si nenechá poroučet a jasně říká, že

si bude dělat, co chce. Navíc ještě začne Samkovi dávat za vinu smrt dcery a tím mezi nimi přileje olej do ohně.

Že je Eva rázná povahy, je vidět i ze situace, kdy celý našťvaný vbíhá do dveří Samko a ptá se, kdo právě u Evy byl. Eva klidně prozrazuje, že Mánek Mešjaný. Na to Samko po Evě mrští holí, ale Eva se nezalekne a pro hrozbu na Samka zdvihne ruku a upozorní ho, aby se tohle ještě jednou udělat opovážil! Nenechá sebou zametat, ani si ubližovat.

Ve třetím jednání je Eva u Mánka a myslí si, že už dlouho nebude trvat do svatby. Lidé však poznávají, že Eva není Mánkovo opravdová žena. Ujišťuje se proto ještě jednou, zda si ji opravdu vezme a on přikyvuje. Důvěřuje mu tedy. Když mu to ale matka a hlavně advokát rozmluví, Evě se rozpustí veškeré naděje a ideály a zůstává pouze ponížena a zhrzená. Ze svízelné situace se snaží uniknout cestou poslední, skokem do Dunaje.

Eva od počátku příběhu představovala odhodlanou, energickou dívčinu, která měla svůj názor. S nikým se nemazala a řekla to tak, jak si věci myslela. Když měla pocit, že ji lidé pošťuchují kvůli Mánkovi a stále si na ní ukazují, dokázala se jim postavit čelem, a to i za cenu oplácení stejnou mincí, i kdyby jim měla dělat naschvály. Nenechala na sebe útočit, její láska k Mánkovi byla hnacím motorem. Když ale Mánek od svatby upouští, Evě se boří veškeré sny. Ani její tvrdá povaha ji nedokáže zachránit od hanby, kterou jí Mánek způsobil a která nakonec končí smrtí.

Nejprve udělala, co bylo správné, později si ale uvědomila, že se to neslučuje s jejím srdcem. Pro svou odvážnou povahu se rozhodla plout proti proudu a jít i proti společenským konvencím. Pro Mánkovu lásku obětovala vše, když jí tedy řekl, že si ji nevezme, stejně tak rázně jakého vždy byla jednání, naložila s danou situací.

4.2.6.1.3 Promluva

Přímá řeč hlavní postavy koresponduje s jejím chováním a podtrhuje a umocňuje její charakter. Objevuje se hned ve třetím výstupu prvního jednání. Je tomu tak právě ve chvíli hádky s Mánkem, který se nechal zvolit stárkem a hovoří k Evě, která ho trápí. „Jaké sužování! Řekla jsem ti, že dnes nebudu s tebou tancovat, protože jsi se nechal zvolit od chasy za stárka. A víš přeca dobře, že mne chudobné dievča k tobě za stárku nedajú. Kde bych já vzala čtyrycet rýnských na ústroj a propijnú? A já musila tvoji stárce Maryši Kotlibové šit šaty! – Jsú „krajčířka“! (PREISSOVÁ: 12). Hned z první

Eviny promluvy na čtenáře dýchá prudká povaha. Zároveň si uvědomuje, proč není Mánkovi hodna a připomíná to i jemu. Snaží se zachovat správně.

Když do vesnice přijíždí notáriuška s doktorem, Eva se Samka ptá, kdo to je. Samko Evě vypovídá své nevalné mínění o této dvojici, Eva se ale nad situací dokázala povznést. Cítila, že je to jenom jejich věc, jak si celou situaci zavedli. „Vidíš, Samko, já bych jim to za zlé mět nemohla. Co je po jiných ludech, ti by kolikráte člověku srdce z těla vyrvali a pošlapali, kdyby sa jim dal... A jak oni spolu vyhlížijú šťastni – tak sa jim oči blýšťá!“ (PREISSOVÁ: 16). Eva jim naopak štěstí přeje, i když se zachovali proti morálním zásadám.

Po zaslíbení se Samkovi pronáší v jedenáctém výstupu žalostnou řeč. Lidé jí Mánka nepřáli, ačkoliv Eva jeho jediného měla ráda. Teskní si nad tím, že lidé k ní nejsou spravedliví a považuje je za hloupé. Už v této řeči jsou cítit známky budoucí Eviny odplaty. „Modlit sa včil nemožu – neumím, a přeca bych si tak ráda na Bohu vyžádala štěstí tohoto dobrého člověka a ulehčení Mánkovi i sobě... Celá dědina mi nepřála pro toho Mánka, že jsem k němu věrně držela a o jiné chlapce nedbala – myslili si snad, že to dělám pro jeho statek... Vy nespravedliví lidé – já sa vám nedám ponižovat – já vaše myšlénky všecy obrátím! Vy jste mi všichni tak suroví – tak – hlupí!“ (PREISSOVÁ: 22). Následně oznamuje Mánkovi její rozhodnutí a uchyluje se ke svatbě se Samkem.

Po dceřině smrti se ale cítí velmi nešťastně. „Zuzka, na mne sa věsí tesklivosť a hrůza – já bych sa radši viděla pod zemí!“ (PREISSOVÁ: 29). Myšlenka na smrt tak Evu napadá už dříve, nakonec svůj život končí kvůli nešťastné lásce.

Že byla Eva sebevědomá, nenechala si rozkazovat a dělala si, co chtěla, je doloženo i v hádce se Samkem, kterému se nelíbilo, že Eva tancovala s Mánkem. „Tanec je veřejný! Já bych ti také jakživa nezbraňovala po vůli si jít s někým zatancovat!“ (PREISSOVÁ: 34). „Nedožíraj ňa! – Budu-li chtět, půjdu za ním ještě včil!“ (PREISSOVÁ: 34). Svou promluvou dává najevo, že je rozhodnuta jít si za svým, i když jí to nebude nikdo přát. Nyní už se lidmi nenechá odradit.

Mánka v Rakousích hned upozornila, že si přeje svatbu, nechtěla zůstat jenom ženou, která utekla od muže. „Ale, Mánku – ty bys musel potom si mne vzít za ženu, za pravú ženu. Já bych robú nikdy nesměla ostat!“ (PREISSOVÁ: 39). V této chvíli jí Mánek ještě svatbu potvrzuje, situace se ale nakonec vyvinula jinak a Eva se po Mánkově odmítnutí cítí zrazená... „Bude moja svatba s Mánkem – bude veselí – a moje vítězství! Bože, smiluj se nad bídnú dušú!“ (PREISSOVÁ: 66). Tak končí

poslední Evina promluva, tak Eva končí svůj pozemský život. Zřejmě v domnění, že se spolu zase jednou shledají, skáče do řeky. Nesnesla hanbu a ponížení.

Nářečí, jakým je *Gazdina roba* napsána, je pro obyčejného nezasvěceného čtenáře poměrně složité a náročné. Stejná je i promluva Evy. Nachází se v ní množství slov, jejichž význam se z textu těžko odhaluje. Příkladem je slovo „včil“, které v textu funguje jako adverbium času ve významu „nyní“.

Ráznost Eviny promluvy je v textu vyjádřena vykřičníky, v některých případech i dvěma.

4.2.6.1.4 Vlastní jméno

Hlavní postava Eva je v díle oslovována nebo je o ní hovořeno, častokrát.

Její jméno je skloňováno v různých pádech – Eva, Evo, Evě a objevuje se i v rozmanitých tvarech jako Evuška, Evuša a následně Evuško, Evušo. Díky moravskoslezskému dialektu se v oslovovacích větách místo vokativu běžně užívá tvar moninativu - *Jak se míváš, Evuša? Prosím tě, Eva, já už půjdu dom. Evuša – podaj sem legátku. Dobře asi s tím pachtem letos vyjdu, kdyby sa nám povedlo tak jen každým rokem, pravda Evuša?*

I dnes velmi oblíbené křestní jméno Eva hebrejského původu znamená „živá“, „žít“, „obdařená životem“, „životadárná“. Toto klasické jméno doprovází příběh o zrození lidstva a první ženě na světě, která si za svého partnera zvolila Adama.

Eva v příběhu zastává poměrně ráznou, tvrdou postavu, která v pomyslné spojitosti s původem jména vnáší život Samkovi i Mánkovi, již jsou do ní zamilovaní, pro které je jediná na světě a oba o ni bojují. Naopak Evě radost ze života vzala smrt sotva narozené dcery Katušky a fyzický život nakonec právě láska k Mánkovi.

Kromě Evy a tvarů podobných je hrdinka oslovována i dalšími výrazy. Samko a Mánek jí k vyjádření toho, co k ní cítí, říkají „duša moja“, podle svého řemesla získala i označení „krajčírka“. Stará Mešjanovka ji hanlivě nazývá „roba“ a na konci knihy ji Danyš pojmenoval jako „Gazdinu“ – *Gazdino! Gazdina skočila do Dunaja!* Výrazy a tvary pro oslovení hlavní hrdinky jsou tak poměrně bohaté.

4.2.7 Typ postavy podle Hodrové

Postava Evy se v příběhu poprvé objevuje, když s Mánkem při posvícení vyběhá z hospody a hádají se. Děj se odehrává na slovenské návsi, Eva se tváří vzdorovitě

a sebevědomě a Mánek jde zkroušeně při ní. Nevíme, kolik je Evě let, poznáváme ji zřejmě jako dospívající děvče.

Následující text prozrazuje, že je vzhledově krásná, ale chudá dívka. Živí se jako krajčírka a na to, že nemá žádné statky, je poměrně pyšná a nemyšlená. Právě na základě jejího slabého sociálního zázemí není přáno jejich vztahu s Mánkem, a tak se Eva rozhoduje pro sňatek se Samkem.

Druhé jednání už se odehrává v komůrce slovenského stavení, kde Eva truchlí nad kolébkou zemřelé dcerky. Manželství se Samkem neklape, Eva se potají schází s Mánkem a následně manžela opouští a odchází s Mánkem do Rakous.

Třetí jednání začíná s Mánkem v Rakousích. Najednou přijíždí Mánkova matka, aby syna přesvědčila o návratu k Maryše a dětem, sňatek s krajčířkou mu rozmlouvá také právník, a tak od něj Mánek nakonec upouští. Eva se pro ostudu, že opustila manžela a Mánek si ji nakonec nevezme, vrhá do Dunaje a umírá.

Děj textu se odehrává na necelých sedmdesáti stranách a má poměrně rychlý spád. S hlavní postavou se seznamujeme, když už je veliká a nemáme tedy ponětí o jejím předchozím životě. V dalším vyprávění je nám její život sice představen, ale pouze útržkovitým způsobem a zaměřen jen na jednu stránku, a to milostnou. A i tak první jednání končí rozhodnutím se pro Samka a druhé už začíná steskem nad prázdnou kolébkou. I zde nastal stříh a nevíme, co bylo mezi tím. V celém díle se řeší pouze Evin vztah s Mánkem a Samkem, ale o okolním životě víme vlastně jen, že byla krejčířkou. Právě zejména z důvodu, že je příběh vylíčen na krátkém prostoru a zaměřující se výhradně na milostnou stránku hlavní hrdinky, nemůžeme říci, že by nám byla plně vysvětlená a že o ní víme všechno. Poznáváme ji sice z pohledu lidských vztahů, ale okolní svět nám zůstává tajemstvím. Proto ji řadíme k *postavě- hypotéze*.

4.2.8 Forma vyprávění

Knihy Boženy Němcové - *Babička*, *Karla* i *Divá Bára* byly typickými příklady erformového vyprávění. V *Babičce* se výjimečně objevily subjektivní pocity vypravěče, jakými byla třeba již uvedená věta: Ona sama, **chudák stará**, neměla už spaní, ale vědouc, jak je sladké, přála je jiným“ (NĚMCOVÁ 2008: 13). Všechna tři díla ale spojoval jeden povídkář, který stál nad celým příběhem, líčil, komentoval, předával informace čtenáři a čtenář mu důvěřoval. Neměl důvod pochybovat.

Frantina Karolíny Světlé představovala naopak ich-formové vyprávění, tedy takové, kdy celý příběh líčil konkrétní člověk. V takovém případě mohlo dojít k jisté míře stylizace původního příběhu, je třeba ho tedy brát s rezervou a jistou možností subjektivního přetvoření nebo zabarvení vypravované události. Nelze věřit, že to bylo přesně tak, jak to vypravěč čtenáři předkládá, bylo to tak pouze z jeho úhlu pohledu.

I když *Frantina* ukazuje protipól všech analyzovaných povídek Němcové, všechny knihy spojuje stejný literární druh. Jedná se o vyprávění v próze.

Odlišný literární druh reprezentuje právě dílo Gabriely Preissové *Gazdina roba*. Její text je předlohou k divadelní hře určené k předvádění na jevišti, je tedy rozdělen do tří jednání, z nichž se každé ještě dělí na množství výstupů. U jednotlivých výstupů autorka vždy uvádí postavy, jež v něm jednají a pak následují jejich monology a dialogy. Jednotlivá jednání i výstupy prostupují scénické poznámky uvádějící do děje. Protože se v případě *Gazdiny roby* jedná o drama, nerozlišujeme zde er-formový ani ich-formový typ vyprávění.

ZÁVĚR

Diplomová práce na téma *Ženské postavy českého venkovského realismu* předkládá analýzu pěti vybraných literárních postav předních autorek 19. století.

Práce se rozděluje na část teoretickou a praktickou, a to dohromady ve čtyřech kapitolách. Teoretickým poznatkům patří celá první kapitola s přesahem do druhé. Zde se již teorie setkává s praktickým rozbořem, jenž v textu dominuje.

Druhá kapitola se zabývá postavou babičky, Karly a divé Báry autorky Boženy Němcové. Třetí se zaměřuje na Frantinu Karolíny Světlé, čtvrtá pak na Evu z *Gazdiny roby* od Gabriely Preissové. Každá kapitola se člení na několik dalších podkapitol.

Pozornost byla zaměřena především na jejich vzhled, jednání nebo chování, tyto podkapitoly však doplňuje bádání například o tom, zda je postava v příběhu nadřazena nebo podřizena ději, či o jaký typ postavy, na principu dělení teoretiků zabývajících se touto problematikou, se jedná.

Analýza prokázala nadřazenost děje postavě v případě babičky a Frantiny. V obou situacích jejich charakter dominoval nad okolním děním, zatím co Karla, divá Bára a Eva se událostem podřizovaly a nuceně tak žily ve stínu okolností, z nichž se jim nedařilo uniknout.

Jediná babička se, na základě dělení E. M. Forstera na postavy *ploché* a *plastické*, po výzkumu zařadila k prvním jmenovaným. Její úloha je v příběhu jednoduchá, dá se snadno zapamatovat i odlišit od ostatních. Zbylé hrdinky zastávající babiččin protiklad zná čtenář od narození nebo útlého věku. V díle se vyvíjí, postupně se stávají ráznými a schopnými osobami nejenom v závěru překvapit svým rozhodnutím.

Vzhled hrál zásadní roli u Karly. Dříve než tajemství vyjde na povrch, lze díky němu vytušit, že Karla nepředstavuje dívčí hrdinku, ale chlapce v dámských šatech se skrývajícího před vojnou. Bára kvůli vzhledu trpěla, posměch sklízela zejména pro oči přezdívané „buličí“, což se negativně podepisovalo i na psychické stránce. Frantina a Eva ztělesňovaly krásné dívky. Pro perfektní vykreslení jejich charakteru však autorky popisu vzhledu příliš pozornosti nevěnovaly, a tak například u Evy vůbec nevíme, co nosila na sobě, zatímco u babičky je oblékání popsáno poměrně často a pečlivě.

Promluva a jednání se ukázaly jako propojené. *Statický* aspekt postavy rozbor potvrdil pouze u babičky, která ničím nevybočuje ze svých denních rituálů a obvyklých

činností. Karla, divá Bára, Frantina i Eva naopak zastávají hrdinky o poznání mladší, jež se svým *dynamickým* aspektem a mnohdy neočekávaným rozhodnutím umí z každodennosti odchýlit.

Nejstarší z postav, babička, měla nad životem moudrý nadhled. Karla se dokázala vzepřít matce a změnit svůj osud, divá Bára si za dobrotu, ochotu a příkoří, které jí do cesty lidé stavěli, vybrala po trpkém čase i odměnu v podobě statného ženicha. Nejdramatičtější hrdinkou však byla Frantina. Jedině ona za práva lidu dokázala nejen bojovat, ale také se za cenu toho, že zemře v samotě a nenaplnění, obětovat. Eva se vzepřela společenským konvencím. Tlak, který na ni působil ze všech stran a označení „roba“ už ale snést nedokázala a dobrovolně zaplatila cenu nejvyšší.

Každá hrdinka je něčím výjimečná. Odlišnosti i společné rysy jejich životních příběhů se snaží rozebrat a zároveň uceleně předložit právě tato kvalifikační práce.

LITERATURA

Primární:

- NĚMCOVÁ, Božena. *Babička*. Praha: Academia, 2008. ISBN 978-80-200-1600-3.
- NĚMCOVÁ, Božena. *Karla i jiné povídky*. Praha: Albatros, 1974.
- NĚMCOVÁ, Božena. *Dobry člověk*. Praha: Československý spisovatel, 1974.
- NĚMCOVÁ, Božena. *Babička*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999. Česká knižnice (NLN, Nakladatelství Lidové noviny). ISBN 80-7106-328-2.
- SVĚTLÁ, Karolína. *Frantina*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1959.
- SVĚTLÁ, Karolína. *Frantina: Podobizna*. 2. vyd. v ČS. Praha: Československý spisovatel, 1988. Slunovrat (Československý spisovatel).
- PREISSOVÁ, Gabriela. *Gazdina roba*. Praha: Artur, 2006. D (Artur). ISBN 80-86216-70-5.

Sekundární:

- FOŘT, Bohumil. *Literární postava: vývoj a aspekty naratologických zkoumání*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2008. Theoretica & historica. ISBN 978-80-85778-61-8.
- ČERNÝ, Václav. *Knížka o Babičce*. Praha: Lidová demokracie, 1963.
- JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Stoletou alejí: o české próze minulého věku*. Praha: Československý spisovatel, 1985.
- FORST, Vladimír, Jiří OPELÍK a Luboš MERHAUT, ed. *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*. Praha: Academia, 2000. ISBN 80-200-0708-3.

Internetové zdroje:

- <http://svatky.centrum.cz/>